

TC  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI  
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE HAVF VE HAŞYET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN  
PROF. DR. YUSUF İŞİCİK

HAZIRLAYAN  
HACER ÇELİK

KONYA-2012



**T.C.**  
**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**  
**TEFSİR BİLİM DALI**

**KUR'AN-I KERİM'DE HAVF VE HAŞYET**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN**  
**PROF. DR. YUSUF İŞİCİK**

**HAZIRLAYAN**  
**HACER ÇELİK**

**KONYA-2012**




T.C.  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	HACER ÇELİK		
	Numarası	084244012005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans <input checked="" type="checkbox"/>	Doktora	<input type="checkbox"/>
	Tezin Adı	Kur'an-ı Kerim'de Havf ve Hayyet		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

  
Öğrencinin imzası  
(İmza)



T.C.  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü  
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	HACER ÇELİK		
	Numarası	084244012005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	<input checked="" type="checkbox"/>	Doktora <input type="checkbox"/>
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yusuf Işık		
	Tezin Adı	Kur'an-ı Kerim'de Havf ve Hayet		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim'de Havf ve Hayet başlıklı bu çalışma 20.../06./2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarıyla kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Yusuf Işık	Danışman	
Prof. Dr. Ali Akpınar	Üye	
Yrd. Doc. Dr. Harun Çemişliye		

## ÖNSÖZ

Korku; üzülmeye, sevinmeye, heyecanlanmaya, sevmeye ve kızmaya gibi insanda doğuştan var olan bir duygudur. Korku duygusu, insanın aldığı eğitim, öğretim, yetiştiği toplum, gelenek ve görenekler ve sahip olduğu inançlara göre farklılık arz eder. Korku, terbiye ve telkinlerle değişebildiği gibi azalır çoğalabilir de. Korku insanda iradeye bağlı ve irade dışı olabilir. Korku, kişiyi tehlikeye karşı ve tehlikeyle mücadeleye hazır hale getirir. Fakat korkunun aşırıya kaçması durumunda kişinin günlük yaşam düzeni ve kalitesi bozulabilir. Kur'an'da korkuyu ifade eden pek çok kavram geçmektedir. Bunların her biri insanda ki korku çeşitlerine dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, korku anlamına gelen *havf* ve *haşyet* kavramları ve bunların müradifi olan kavramlar, girişle beraber üç bölüm halinde incelenmiştir. Girişte korkunun tanımı, çeşitleri, psikolojik boyutu ve insan davranışı üzerindeki etkileri ve çeşitleri incelendi. Birinci bölümde *havf* ve *haşyet* kavramlarının anlam ve mahiyeti, lügat ve terim anlamları, müradifi olan kavramlar incelendi ve bunların değerlendirmesi yapıldı. İkinci bölümde Kur'an'da korku çeşitleri, Allah korkusu, kimlerin Allah'tan korktuğu ve Allah'tan korkanların özellikleri ayetler tespit edilerek incelendi. Sonunda ümit ve korku ilişkisi incelendi. Üçüncü bölümde ise Kur'an'da bahsi geçen peygamber, salih, melek ve zalimlerin korku örnekleri ayetler çerçevesinde incelendi. Bu çalışmanın tamamında meal olarak TDV'nin komisyon tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim meali ve Prof. Dr. Yusuf Işıcık Bey'in Kur'an Meali esas alınmıştır.

Seminer çalışmamı yaptığım dönemde katıldığımız tefsir derslerinde, *havf* ve *haşyet* gibi korku ifade eden kavramlar dikkatimi çekmişti. Danışman hocamla yaptığım istişareler sonucunda Kur'an'da geçen ve korku anlamına gelen bu kavramlar üzerinde çalışma yapmaya karar verdik.

Bu konuyla ilgili "Kur'an'da Korku" ve "Allah Korkusu" gibi pek çok konulu tefsir çalışmaları yapıldığı tespit edildi. Bu çalışmamızda daha çok korku anlamına gelen, *Havf*, *Haşyet* ve müradifi diğer kavramlar semantik olarak incelenmeye çalışıldı. Bu çalışmadaki amacımız bu kavramların ele alınır, ayrıntılı olarak lügat ve terim anlamları araştırılarak, ayetler çerçevesinde korkunun farklı yorumlarını incelenmesidir.

Bu çalışmanın tefsir alanında yapılacak olan başka çalışmalara ışık tutmasını temenni ederim.

Çalışmam esnasında maddi, manevi moral kaynağım olan çok değerli eşim ve çocuklarıma, konunun tespitinde ve ön hazırlıkta bana yardımcı olan Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat Bey'e, özellikle konunun işlenişi ve sınırlarının tespiti hususunda benden yardımlarını esirgemeyen, değerli fikirleriyle bana yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf Işıcık Bey'e, Prof. Dr. Ali Akpınar Bey'e ve tefsir bölümünün değerli hocalarına teşekkürü bir borç bilirim.

Hacer ÇELİK  
2012 KONYA

Öğrencinin	Adı Soyadı: HACER ÇELİK
	Numarası: 084244012005
	Ana Bilim / Bilim Dalı Temel İslam Bilimleri/Tefsir
	Programı Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı : Prof.Dr. Yusuf İşicık
	Tezin Adı Kur'an-ı Kerim'de Havf ve Haşyet

## ÖZET

Kur'an'da korkuyu ifade eden pek çok kavram geçmektedir. Bunların her biri insanda ki korku çeşitlerine dikkat çekmektedir. Hazırlanan bu tezde; korku kavramı tanımı ve Kur'an-ı Kerim'de ki benzer kavramlar üzerinde duruldu. Kur'an-ı Kerim de *Havf* kökünden gelen veya aynı anlamdaki diğer mastarlardan türeyen fiil ve isimlerin geçtiği ayetler tespit edilerek yüklendikleri anlamlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Korku anlamına gelen kavramlar, girişle beraber üç bölüm halinde incelenmiştir. Korku anlamına gelen kavramlar, girişle beraber üç bölüm halinde incelenmiştir. İkinci bölümde Kur'an'da korku çeşitleri, Allah korkusu, kimlerin Allah'tan korktuğu ve Allah'tan korkanların özellikleri ayetler tespit edilerek incelendi. Sonunda ümit ve korku ilişkisi incelendi. Üçüncü bölümde ise Kur'an'da bahsi geçen peygamberlerin, salihlerin, meleklerin ve zalimlerin korku örnekleri ayetler çerçevesinde incelendi. Çalışmamız sonuç ve bibliyografya ile sona ermektedir.

Kur'an-ı Kerim'in korku konusunda dünya ve ahiret, ruh ve beden dengesini sağlayacak mesajlar verdiği tespit edilmiştir. Özellikle insanın duygu düşünce ve davranış olarak nasıl yaşaması gerektiğini örneklendirerek ayetlerde göstermiştir.

**Anahtar Kelimeler;** Korku, Allah Korkusu, Haşyet, Takva, Ümit



Öğrencinin	Adı Soyadı: HACER ÇELİK	
	Numarası: 084244012005	
	Ana Bilim / Bilim Dalı Temel İslam Bilimleri/Tefsir	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı: Prof.Dr. Yusuf Işıcık	
	Tezin Adı	In the Holly Book Q'ran Fear and "Haşyet"

### SUMMARY

In Holy Book Q'ran many concepts that express fear are mentioned. Each of these types of fear attract people's attention. In this thesis, the definition of the concept of fear and similar concepts of fear are focused. The Word Havf comes from the root verb mentioned in the Holy Q'ran and the nouns derived from other loaded meanings are explored in detail by determining the verse.

The concepts that express fear in Holy Q'ran have been examined in three chapters including the introduction. In the second chapter, the types of fears in Q'ran, the fear of God (Allah), the properties of people who fear God (Allah) have been evaluated in the light of Holy Book verses. In the third chapter, the prophets mentioned in the holy Book Q'ran, the samples of the fears of angels, scholars and tyrants have been analyzed. The study ends with conclusions and bibliography.

To sum up, the concept of fear in the Holy Book Q'ran is based on the world and the Hereafter, and also the balance of soul and body. In particular, the samples in the light of verses focus on how to live a religious life and have a healthy behaviour and idea sets

**Key words:** Fear, Fear of God (Allah), taqwa, expectation

## İÇİNDEKİLER

<b>BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....</b>	<b>i</b>
<b>YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU.....</b>	<b>ii</b>
<b>ÖNSÖZ .....</b>	<b>iii</b>
<b>ÖZET.....</b>	<b>v</b>
<b>SUMMARY.....</b>	<b>vi</b>
<b>İÇİNDEKİLER.....</b>	<b>vii</b>
<b>KISALTMALAR.....</b>	<b>xi</b>
<b>GİRİŞ.....</b>	<b>1</b>
<b>KORKUNUN TANIMI .....</b>	<b>1</b>
1. Korkunun Gelişimi .....	2
2. Korkunun Gerekliliği.....	2
3. Korkuların Sınıflandırılması.....	3
3.1. Genel Korku Bozukluğu.....	3
3.2. Kaygının Tanımı .....	4
3.3. Kaygının Nedenleri.....	5
3.4. Fobinin Tanımı.....	5
<b>BİRİNCİ BÖLÜM.....</b>	<b>8</b>
<b>A. HAVF VE HAŞYET KAVRAMLARININ LÜGAT VE TERİM</b>	
<b>ANLAMI.....</b>	<b>8</b>
1.1. Havf Kavramının Lügat Anlamı.....	8
1.2. Havf Kavramının Terim Anlamı .....	8
1.3. Haşyet Kavramının Lügat Anlamı.....	9
1.4. Haşyet Kavramının Terim Anlamı.....	9
2. Kur'an-ı Kerim'de Havf ve Haşyet Kavramı.....	10

3. Hadislerde Havf ve Haşyet.....	12
4. Havf ve Haşyetin Müradifi Kavramlar.....	14
4.1. İttika (takva).....	14
4.2. Feza'.....	15
4.3. Rahbet.....	16
4.4. Hazer.....	17
4.5. Vecel.....	18
4.6. İşfak.....	19
4.7. Huşû.....	20
4.8. İnzâr.....	24
4.9. Hudû.....	25
4.10. Ru'b.....	26
<b>B. DEĞERLENDİRME.....</b>	<b>27</b>
<b>İKİNCİ BÖLÜM.....</b>	<b>31</b>
<b>A.KUR'AN'DA KORKU ÇEŞİTLERİ.....</b>	<b>31</b>
<b>A.1. DÜNYEVÎ KORKULAR.....</b>	<b>32</b>
1.1. Açlık ve Fakirlik Korkusu.....	32
1.2. Makam ve Mevki Korkusu.....	34
1.3. İnsan Korkusu.....	36
1.4. Ölüm Korkusu.....	37
<b>A.2. UHREVÎ KORKULAR.....</b>	<b>38</b>
<b>A. 2.1. ALLAH KORKUSU.....</b>	<b>38</b>
2.1.1. Allah'ın Gıyabında Korkmak.....	40
2.1.2.Allah'ın Makamından Korkmak.....	41
2.1.3.Allah'ın Vaî'dinden Korkmak.....	43
2.1.4.Allah'ın Azabından Korkmak.....	44
<b>A.2.2. ALLAH'TAN KORKANLAR .....</b>	<b>46</b>

2.2.1. Peygamberler.....	46
2.2.2. Âlimler.....	47
2.2.3. Akıllı İnsanlar.....	48
2.2.4. Hidayete Erenler.....	50
2.2.5. Muttakiler.....	52
2.2.6. Sâlihler.....	53
2.2.7. Namazlarını Kılanlar.....	54
2.2.8. Hayırda Yarışanlar.....	56
2.2.9. Kurtuluşa Erenler.....	57
2.2.10. Melekler.....	57
2.2.11. Diğer Varlıklar.....	59
<b>A.2.3. KORKUNUN YANSIMALARI.....</b>	<b>60</b>
2.3.1. Peygamberin Uyarısına Kulak Verirler.....	60
2.3.2. İman Edip Sâlih Amel İşlerler.....	61
2.3.3. Kur'an'dan Öğüt Alırlar.....	62
2.3.4. Kur'an Kıssalarından İbret Alırlar.....	62
2.3.5. Allah ve Peygamber'in Emirlerine Uyarlar.....	64
2.3.6. Kur'an Okununca Derileri Ürperir, Kalpleri Allah'ın Zikrine Karşı Yumuşar.....	65
2.3.7. Günahları Terk Ederler.....	66
<b>A.3. GÜNAH İŞLEME VE UHREVİ CEZA KORKUSU.....</b>	<b>68</b>
<b>A.4. AHİRET KORKUSU VE HESAP VERME KORKUSU.....</b>	<b>69</b>
<b>A.5. KİŞİNİN BAŞKASI ADINA DUYDUĞU KORKU.....</b>	<b>70</b>
<b>B.KORKU VE ÜZÜNTÜ İÇİNDE OLMAYACAK OLANLAR.....</b>	<b>74</b>
B.1. Allah'ın Hidayetine Uyanlar.....	74
B.2. İyi Bir Mü'min Olarak Kendini Allah'a Teslim Edenler.....	75
B.3. İman Edip İyilik ve Barış Yolunda Çaba Harcayanlar.....	76
B.4. İman Ettikten Sonra İstikamet Üzere Olanlar.....	79
B.5. Allah Dostları.....	80

B.6. Namazlarını Kılan ve Zekât Verenler .....	82
<b>C.HAVF VE RECA ( KORKU VE ÜMİT) .....</b>	<b>83</b>
<b>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....</b>	<b>85</b>
<b>KUR'AN'DA GEÇEN PEYGAMBER, SALİH, ZALİM KORKULARINA ÖRNEKLER.....</b>	<b>85</b>
<b>A.PEYGAMBERLERİN KORKULARI.....</b>	<b>85</b>
A.1. Hz. Âdem'in Oğlu Hâbil'in Korkusu. ....	85
A.2. Hz. Nuh'un Korkusu. ....	87
A.3. Hz. İbrahim'in Korkusu. ....	89
A.4. Hz. Yakub'un Korkusu.....	91
A.5. Hz. Musa'nın Korkusu. ....	91
A.6. Hz. Zekeriyya'nın Korkusu. ....	95
A.7. Hz. Hûd'un Korkusu.....	98
A.8. Hz. Şuayb'in Korkusu. ....	99
A.9. Hz. Muhammed'in Korkusu. ....	100
<b>B. MELEKLERİN KORKULARI.....</b>	<b>101</b>
<b>C. SÂLİHLERİN KORKULARI.....</b>	<b>103</b>
C.1. Hızır (as)'ın Korkusu. ....	103
C.2. Sahabe ve Tabiin Korkusu.....	105
<b>D. ZÂLİMLERİN KORKULARI.....</b>	<b>106</b>
D.1. Şeytan'ın Korkusu. ....	106
D.2. Münafıkların Korkusu. ....	107
D.3. Kâfirlerin Korkusu. ....	109
D.4. Firavn'un Korkusu.....	112
<b>SONUÇ.....</b>	<b>114</b>
<b>BİBLİYOGRAFYA.....</b>	<b>118</b>

## KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhi selam
b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım, Baskı
c.	:Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İFAV Ans.	: İslam'da İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı.
m.	: Mîladi
r.a.	: Radiyallhu anh
s.	: Sayfa
SAV	: Sallallahu aleyhi ve's-Sellem
sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
trs.	: Tarihsiz
v.	: Vefat
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
y.	: Yıl
Yay.	: Yayınları, Yayınevi

## GİRİŞ

### KORKUNUN TANIMI

İlâhî hikmet, insanı, yaşamaya, hayatta kalmaya zorlayacak olan reaksiyonlarla donatmayı gerektirmiştir. Bunlardan biri olan Korku reaksiyonu, insan hayatını tehdit eden tehlikelerden sakınmayı sağlamaktadır.<sup>1</sup> Korku, insanın doğumuyla birlikte var olan ve dış dünyadan gelen tehlikelere karşı gösterdiği doğal bir tepkidir. Aslında kişiyi tehlikeye karşı koruyan ve tehlikeyle mücadeleye hazır hale getiren bir çeşit uyarı olması nedeniyle korku, gerekli ve faydalı bir düzendir. Bu doğal tepki aşırı ve abartılı hale gelirse, kişinin günlük yaşam düzenini ve kalitesini bozar.<sup>2</sup> Korku, olabilir sanılan bir kötülüğün uyandırdığı sindirici bir duygudur.<sup>3</sup>

Korku olgusunu tek bir cümlede tanımlamak, kuşkusuz çok zordur. Buna rağmen korkuyu, irade ve mantıkla kontrol altına alınamayan, insanın içini daraltan bir yakın tehdit hissi olarak açıklayabilmemiz mümkündür. Tıbbî açıdan bakıldığında korku (hemen hemen her vakada) soluk beniz, terleme, titreme veya çarpıntı halleri ile birlikte seyrederek. Korku hastalıkları ise, korkunun şiddetli bir hali olarak kabul edilir.<sup>4</sup>

Bilinçli olarak tanınan dış tehlike kaynaklarına karşı gösterilen hissî tepkiye korku denir. Günlük hayatta huzursuzluk ve ürkme halinden dehşet duygusuna kadar subjektif olarak değişen korku dereceleri yaşanmaktadır. Korkunun bedensel veya fizyolojik belirtileri ise otonom sinir sisteminde ve iç salgı bezlerinde meydana gelen değişimlerdir. Korkunun arkasından yapılan kan muayenelerinde serumda bazı maddelerin (adrenalin, kortizol gibi) artmış olduğu görülmektedir. Deri damarlarının

---

<sup>1</sup> Necati, M. Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, 57, Ankara, 1998.

<sup>2</sup> Aaron T. Beck, *Bilişsel Terapi ve Bozukluklar*, Litera Yayıncılık, 2005.

<sup>3</sup> Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi*, III, 316, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

<sup>4</sup> Köknel, Özcan, *Korkular*, 162, İstanbul, 1992.

büzülmesi kılların dikilmesi (ürperme), kan dolaşımının artması, nabzın hızlanması, terleme ve titreme insanda görülen tipik korku belirtileridir.<sup>5</sup>

## 1. KORKUNUN GELİŞİMİ

Korku, ancak hayat sürecinde gelişen bir olgudur. Yani ne korkak olarak, ne de özellikle cesur ve korkusuz bir insan olarak dünyaya geliriz. Gözle görülür ilk korku reaksiyonlarını, bebeklerin dördüncü ila altıncı ayları arasındaki dönemlerde algılayabilmek mümkündür. Çocukların ebeveynlerinden uzun süre uzak kalmalarına katlanmaları, içlerinde bu şahısların bir imajını muhafaza edebildikleri sürece mümkündür.

Korku beyinde işlenmektedir. Normalde korku denilen şey bilinçlidir. Bilinç, korkulacak şey meydana geldiğinde beyinde bulunan amigdala denilen bölümü uyarır. Amigdala, bu sayede korku denilen duyguyu meydana getirecek kimyasallar salgılar. Eğer amigdalaya uyarıyı bilinçaltı gönderirse o zaman bunun adı fobi olur. Yani bu korku artık otomatik bir hal alır. Yükseklik fobisi, kedi-köpek fobisi, topluluk içinde konuşma fobisi gibi fobilerin kaynağı bilinçaltıdır. Bu uyarı şekilleri bir insanın bir şeyi tam anlamıyla öğrenmesi yani bilince ya da bilinçaltına yazılması için gerekli uyarı şekilleridir. Bir şeyi tam olarak öğrenmek için onu dinlerken görür ve uygularsanız öğrenmenizde çok etkili olur. Bu bir korku olsa bile. Hele hele belli yaş gruplarına kadar çok önemli olan beyin dalgalarının en hassas olduğu anlarda bu uyarılar çok daha önemlidir. Eğer bebeğin bilinçaltına bu şekilde bir korku yerleşmişse o zaman bunun adı fobi olur. Kendisi küçükken sobada yanan elini hatırlamasa bile, yetişkin bir insan olduğunda bilinçaltı bir soba gördüğünde kendisini uyaracaktır.<sup>6</sup>

## 2. KORKUNUN GEREKLİLİĞİ

Alman ve ABD filozofu, Hannah Arendt (1906-1975) korku hakkında şöyle söylemektedir: “*Korku, hayatta kalabilmenin vazgeçilmez bir unsurudur.*”

<sup>5</sup> Luş, Gözde, “Korkunun Azı Yarar Çoğu Zarar”, *Psiko Hayat Dergisi*, Ocak- Şubat, 2011, Yıl 3, Sayı: 9.

<sup>6</sup> Korku Hakkında, <http://www.veteknoloji.com/bilgi/bank.php>, Erişim Tarihi: 21.11.2011.



Allah'ın insanoğluna verdiği bütün duygular boşuna değildir. İnsan için gereklidir. Örnek verilecek olursa; Araba kullanan bir insanı düşünün, bu insan, hatalı sollama yaparsa karşıdan gelen arabaya çarpmamak için uyarıyı beyindeki bilinçaltı verir. Hemen direksiyonu ne tarafa kırmaması gerektiği yönünde bir hareket yapar. Eğer beyin ona korku uyarısını vermemiş olsaydı. Karşıdan gelen arabaya çarpmanın korkulacak bir duygu olmadığını düşünür ve sürmeye devam ederdi ve sonuç felaket olurdu.<sup>7</sup> Görüldüğü gibi eğer insan korku duygusu hissetmezse yaşamını sürdüremez.

### **3. KORKULARIN SINIFLANDIRILMASI**

Korkudan korkuya fark vardır. Bundan dolayı korku bozuklukları, tıbbi açıdan üç büyük gruba ayrılmaktadır. Bu sınıflandırmada, her bir korku kategorisinin hasta edici özelliğini vurgulamak için (bozukluk) kelimesi eklenmiştir.

- ✓ Korku bozukluğu (genel korku, herhangi bir olguya bağlı olmayan korku)
- ✓ Panik bozukluğu (veya panik atakları), alan korkusu (agorafobi) ile veya tek başına seyredebilir.
- ✓ Fobik bozukluk (belli bir nesneye ve duruma bağlı olarak)

Bütün bu korku hallerinde, normal hal ile hastalık hali arasında kesin bir sınırlama mümkün değildir. Bu itibarla, önce korkunun hangi boyutta olduğu sorusunun irdelenmesi gerekmektedir.<sup>8</sup>

### **4. GENEL KORKU BOZUKLUĞU**

Korku belirtilerinin çoğu günlerde, en az birkaç hafta boyunca devamlı ortaya çıktığı hallerde, genel korku bozukluğundan söz edilir. Bu bozukluğu teşhis eden doktorun, teşhisine temel aldığı en önemli belirtiler arasında şu haller de bulunmaktadır:

---

<sup>7</sup> Korku Hakkında, [htt: // www.veteknoloji.com/bilgi/bank.php](http://www.veteknoloji.com/bilgi/bank.php), Erişim Tarihi: 21.11.2011.

<sup>8</sup> Korku Hakkında, [htt: // www.veteknoloji.com/bilgi/bank.php](http://www.veteknoloji.com/bilgi/bank.php), Erişim Tarihi: 21.11.2011.

- a) Kaygılar (gergin his hali, heyecanlı olma, belli bir olguya adapte olmada zorlanma)
- b) Motorik gerginlik (örneğin titreme, kaslarda gerginlik hissetme, sakin olamama)
- c) Aşırı vejetatif (kontrol dışı) reaksiyonlar (örneğin terleme, baş dönmesi).<sup>9</sup>

#### 4.1. KAYGININ TANIMI

Kaygı, insanın günlük davranışında en sık gözlenebilen bir haldir. Üzüntü, sıkıntı, korku, başarısızlık duygusu, acizlik, sonucu bilememe ve yargılanma gibi heyecanlardan birini veya çoğunu içermektedir. Herkeste değişik derecelerde kaygı vardır ve hemen hemen hiç kaygısı olmayan insan yoktur. Fakat kaygının türü ve derecesi önemlidir. Kaygı bireyin günlük yaşamının merkezi olur ve birey kaygı üzerinde odaklaşırsa, o zaman kişi normal yaşamını sürdüremez hale gelir. Bu haller bireyin değişik davranış bozuklukları geliştirmesine yol açmaktadır.<sup>10</sup>

Korku ve kaygı arasındaki benzerliklere dayanarak psikologlar, korku sırasında ortaya çıkan fizyolojik oluşumların, kaygı anında da gözlenebileceğini ortaya sürmüşlerdir. İddia, deneysel gözlemlerle desteklenmiştir. Bu nedenle, psikologlar kalp atışı, kan basıncı, kanın kimyasal yapısı, Galvanik Deri Tepkisi, nefes alış, nefes veriş oranı gibi değişik fizyolojik belirtileri kaygı ölçmede kullanırlar.<sup>11</sup>

Korku ile kaygı arasında üç önemli fark bulunmaktadır:

- (1) Kaynak : “Ben arıdan korkarım !” örneğinde olduğu gibi, korkunun kaynağını biliriz. Ancak kaygının kaynağı belirsizdir.
- (2) Şiddet: Korku kaygıdan daha şiddetlidir.

---

<sup>9</sup> Köknel, Özcan, *Korkular*, 162, İstanbul, 1992.

<sup>10</sup> Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 440, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

<sup>11</sup> Köknel, Özcan, *Korkular*, 162, İstanbul, 1992.

(3) Süre: Korku daha kısa sürelidir, kaygı ise uzun süre devam eder.<sup>12</sup>

## 4.2. KAYGININ NEDENLERİ

Hangi ortamın hangi tür kaygı yaratacağı bir kültürden diğerine farklı olabilir. Ancak tüm toplumlar için geçerli bazı genellemeler yapmak olanağı vardır. Bu genellemeler, kaygı duygusunun ortaya çıkmasına yol açan ortamlardaki bazı ortak yönleri belirtir.

(1) Desteğin çekilmesi: Bir çocuğun, annesi, babası, kardeşi, evdeki odası, çalışma masası, komşuları, arkadaşları, evdeki köpek, kedi onun yaşamının bir parçasıyken, birden bire kendisini yabancı bir şehirde, yabancı bir evde, aile, arkadaş, akraba ve tanıdıklarının hepsinden uzakta bulur. Yeni çevresinde şimdiye kadar alışlagelmiş olduğu “destekler” yoktur. Alışlagelmiş çevrenin ortadan kalktığı böyle durumlarda insanlar kaygı duyar.

(2) Olumsuz bir sonucu beklemek: Pek hazırlanmadan sınava girme, trafik cezasının belirleneceği trafik mahkemesinde duruşmayı bekleme gibi olumsuz sonuçların ortaya çıkacağı durumlarda kaygı duyulur.

(3) İç çelişkili: İnandığımız ve önem verdiğimiz bir fikirle, yaptığımız davranış arasında bir çelişki ortaya çıktığı zaman kaygı türünden bir gerginlik duyarız. Bilişsel çelişki önemli bir güdü ve heyecan kaynağıdır. Çelişkiyi giderecek bir çözüme yoluna ulaşıncaya kadar bir derece kaygı duyarız. Örneğin, nükleer silahların insanlığı yok edecek güçte tehlikeli bir gelişme içinde olduğuna inanan birey, bu silahların geliştirildiği bir laboratuvarında çalışmak zorunda kalırsa, kendisini sürekli bir gerginlik ve kaygı içinde bulur.

---

<sup>12</sup> Baydar, Ahmet, *Kur'an Açısından Korku ve Büyü*, Beyan Yayınları, 18, İstanbul, 1999.

(4) Belirsizlik: Gelecekte ne olacağını bilememek insanlar için en belli başlı kaygı nedenlerinden biridir. İleride olumsuz türden olayların olacağını bilmek, ne olacağını hiç bilmemeye yeğlenir.<sup>13</sup>

Kaygı daha öncede belirtildiği gibi, değişik derecelerde, hemen hemen herkeste bulunur. Şiddeti ve sürekliliği arttığı zaman bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında hiç kaygı duymayan kişilerin verimliliğinde bir düşüklük söz konusudur. Kaygı derecesinin çok düşük olduğu hallerde öğrenmedeki verim de düşüktür. Kaygı orta dereceli iken öğrenmedeki verim en üst derecededir. Kaygının aşırı olduğu durumlarda ise öğrenmedeki verimlilik azalmaktadır. Çünkü kişi aşırı kaygıda panik halindedir.<sup>14</sup> Görüldüğü üzere, kaygının azı da çoğu da zararlıdır. Ölçülü ve normal düzeyde tutulması gerekir.

### 4.3. FOBİNİN TANIMI

Kaygı veya huzursuzluk denilen durumda korku kaynağı bilinmediği halde psikolojik bir gerginlik vardır. Psikolojik bozukluklar arasında hastalık derecesine varan korkuya ise fobi adı verilir. Fobileri olan insanlar bazı durumlara, kimselere veya nesnelere özel bir anlam verirler ve bunlarla karşılaştıkları zaman korku duyarlar. Ruh hastalıkları arasında çeşitli fobik reaksiyonlar vardır. Herkesin hem kaygısı, hem de korkusu vardır. Bu normal bir durumdur. Ancak kişinin günlük yaşamını aksatacak seviyeye erişip onun normal işlevini engellediği zaman doğal olmayan bir durum söz konusudur. Hastalık halindeki bu korku çoğunlukla kuruntulardan doğmaktadır. Osmanlıcada buna *Havfi Marazî* denilmektedir.<sup>15</sup> Fobilerin en belirgin özelliklerinden biri onların kaynağının bilinçsiz oluşudur. Fobilerin kaynağı, Freud'un yaklaşımına göre bilinçaltında çözümlenmemiş çelişkilerdir.<sup>16</sup>

---

<sup>13</sup> Korku Hakkında, [htt: // www.veteknoloji.com/bilgi/bank.php](http://www.veteknoloji.com/bilgi/bank.php), Erişim Tarihi: 21.11.2011.

<sup>14</sup> Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 441, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

<sup>15</sup> Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi*, III, 316, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

<sup>16</sup> Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 441, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Fobi, psikiyatrideki tarifine göre bireyin bir şeyden korkusu ona saçma ve mantıksız gelmesine ve bundan korkmamalıyım demesine rağmen bu korku ve kaçınmadan kendini alıkoyamamasıdır. Bunu saçma bulduğu için başkalarına anlatamaması, hayatını, ya da bir işlevini aksatması nedeniyle duyulan sıkıntı, ıstırap ve engelleme durumu da fobinin bir parçasıdır.<sup>17</sup>

Fobi, kaygı denilen korkudan farklıdır. Fobi, öğrenilmiş, otomatikleşmiş korkulardır. Fobiler ve kaygılar mutlaka aşılması gereken korkulardır. Bunlar aşılmadığı sürece stres denilen duygulara neden olmaktadır. Stres ise psikosomatik hastalıkların kaynağını oluşturmaktadır. Psikosomatik hastalıklar çok tehlikeli kanser türlerinden ülsere kadar birçok irili ufaklı hastalıklar olabilir.<sup>18</sup>

İnsanların günlük hayatta mantıklı ya da mantıksız, faklı şiddette korkuları vardır. Allah'ın insanoğluna bahşettiği diğer duygular gibi insan fitratında bulunan korku duygusu da kontrol altında tutulmalıdır. Korku, ölçülü ve yerinde kullanıldığında faydalı bir duygudur. Özellikle kendimizi tehlikelere karşı korumamız ve tedbir almamız açısından yararlı ve gerekli bir duygudur. Allah (c.c) kullarına Kur'an-ı Kerim'de korku duygusunu nasıl hissetmelerini, ne ölçüde nelerden korkulması ve nelerden korkulmayacağını açıklamıştır. Kur'an'ı kendine rehber edinen kimseler, Allah'a tevekkül ederler ve O'nun mutlak koruyucu olduğunu bilirler ve korkularını yerli yerinde hissederler. Müminler çağımızın yaygın hastalığı olan mesnetsiz kuruntu ve korkulara kapılıp, fobi, stres gibi bunalımlara düşmezler. Kur'an'da insanların hissettiği reaksiyonlar hususunda içerikli nitelemeler bulunmaktadır. Bundan sonraki bölümlerde, korku ile ilgili ayetlerdeki ifadeler ve kavramlar incelenecektir.

---

<sup>17</sup> Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 442, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

<sup>18</sup> Baydar, Ahmet, *Kur'an Açısından Korku ve Büyü*, Beyan Yayınları, 23, İstanbul, 1999.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### A. HAVF VE HAŞYET KAVRAMLARININ LÜGAT VE TERİM ANLAMI

#### 1.1.HAVF KAVRAMININ LÜGAT ANLAMI

Havf “ خوف ” sözlükte; korkmak, bilinen veya hissedilen bir işaretten dolayı irkilmek, bir tehlike karşısında ne olacağı endişesi içinde olmak, gelecekte hoşlanmadığı bir şeyle karşılaşma düşüncesiyle kalbin yanıp üzülmüsidir.<sup>19</sup>

Zanna ya da bilgiye dayanan ya da bilgiye dayanan bir işaretten yola çıkarak istenmeyen bir şeyin meydana geleceğini beklemektir. خوف kelimesinin zıddı, “ أمن ”dir.<sup>20</sup>

#### 1.2. HAVF KAVRAMININ TERİM ANLAMI

Havf, insanın Allah katındaki durumu hakkında hissettiği korku ve kaygıları ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir. Genellikle hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku şeklinde tanımlanmıştır.<sup>21</sup>

Râğıb el-İsfehânî havfı, “insanın tahmin ettiği veya açıkça bildiği bir emareye dayanarak kötü bir hal geleceğinden kaygılanması” olarak tarif etmiştir.<sup>22</sup>

Tasavvufi eserlerde bu tanımlar daha da özelleştirilerek havf kelimesinin, bilhassa Allah korkusu ve ahiret hayatıyla ilgili ağır endişeler için kullanılan bir terim haline getirildiği görülmektedir. Nitekim Tehânevî, havfın tasavvuftaki anlamını “işyanlardan ve günahlardan dolayı hayâ ve elem duymak” şeklinde özetler.<sup>23</sup> Gazzâlî'nin, “ileride

<sup>19</sup> Cevherî, *es-Sihâh, Tâcü'l-lüga*, IV, 1358; Karagöz, İsmail, “Havf’ Dini Kavramlar Sözlüğü, DİBY, 214, İstanbul, 2009.

<sup>20</sup> İsfehânî, Râğıb, *Mu'cemu'l- Müfredâtü'l- Elfâzi'l- Kur'an*, thk: Muhammed Seyyid Keylânî, 303, Kahire, 1961.

<sup>21</sup> Cürçânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *et- Ta'rifât*, “havf” Beyrut, 1983.

<sup>22</sup> İsfehânî, Râğıb, *el- Müfredât*, 303.

<sup>23</sup> Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 444; *DİA, İslam Ansiklopedisi*,(M.K), XII, 530.

kötü bir durumla karşılaşacağı beklentisinin insanın ruhunda sebep olduğu elem ve huzursuzluk”<sup>24</sup> şeklindeki tanımı ise havfa psikoloji açısından bakan bir yaklaşımın sonucudur.

### 1.3. HAŞYET KAVRAMININ LÜGAT ANLAMAMI

خشية , ise ta’zim ile karışık korku anlamına gelir. Korku ifade eden bu kavram, mazide “خشى”, muzaride “يخشى” şeklinde olup, dördüncü baktan gelir. Masterları şunlardır: “خشياً, خشياً, خشية, خشاة, خشاة, مخشاة, مخشبة”, aynı olup, “haşâyâ” şeklindedir.<sup>25</sup> Lügatlerde bu kelimenin karşılığı havf olarak gösterilmiştir.<sup>26</sup>

### 1.4. HAŞYET KAVRAMININ TERİM ANLAMAMI

Râğıb el- İsfehânî’ye göre haşyet; bir şeyin azametini bilerek ondan duyulan korkuyu ifade eder ki, “kulları içinde ondan en çok korkan âlimlerdir.”<sup>27</sup> Âyeti buna delildir der.<sup>28</sup> En- Nihâye de “haşye” nin diğer bir manası “ümit” olarak ifade edilirken, Hz. Ömer’den gelen bir hadiste geçen “خشيتُ” kelimesi “رجوتُ” manasında kullanılmıştır. Aynı eserde “خشية” kelimesinin başka manası da “acımak, merhamet etmek” şeklinde ifade edilmiştir.<sup>29</sup>

İsmi tafdil vezninden gelen “اخشى” Çok korkan manasında olup ism-i tafdildir. “هذا المكان اخشى” bu en korkulan mekândır.<sup>30</sup> Kehf suresi sekseninci âyette “خشينا” kelimesi “علمنا” (bildik, anladık) manasındadır. Ahfeşe göre ise “كرهنا” (çirkin bulduk) manasındadır.<sup>31</sup>

<sup>24</sup> Gazâlî, *İhya’u Ulûmi’-d- Dîn*, II, 82.

<sup>25</sup> Âsım, *Kâmus Tercümesi*, IV, 942.

<sup>26</sup> İbn, Manzur, *Lisânu’l- Arab*, I, 838.

<sup>27</sup> Fâtır, 35/18.

<sup>28</sup> İsfehânî, Râğıb, *el- Müfredât*, 148.

<sup>29</sup> İbnu’l-Esîr, *en- Nihâye*, I, 331.

<sup>30</sup> Âsım Efendî, *Kâmus Tercümesi*, IV, 942.

<sup>31</sup> Cevherî, *es-Sihâh*, IV, 2327.

## 2. KUR'AN-I KERİM'DE HAVF VE HAŞYET KAVRAMI

Havf; gelecekte vuku bulacak bir olaydan korkarak kalbin yanması, tedirgin olması demektir. Olacak olay, sevilmeyen bir olay ise bunu beklemekten korku doğar. İşte bu endişeli bekleyişe havf denilir. Vuku bulacak olay sevilen bir olay ise bunu beklemek de ruha sevinç ve lezzet verir. Bu umutlu bekleyişe de *recâ* denir.

Havf, korkulanın halini, kötü olayların nedenlerini bilmeyi gerektirir. Burada kastedilen korku Allah'ın kendisinden uzak kalmaktan, O'nun gözünden düşürecek aykırı davranışlarda bulunmaktan korkmaktır. Bu da Allah'ı O'nun sıfatlarını bilmeyi ve O'na karşı kusurlu olduğunu düşünmeyi gerektirir. Korkunun miktarı Allah'ı bilmekle orantılıdır. Allah'ı bilme, ne denli fazla olursa korku da o oranda artar. Bunun için peygamber (SAV): "*hikmetin başı Allah korkusudur*"<sup>32</sup> buyurmuştur. Allah'tan havf, aslandan veya ateşten korku gibi değildir. Allah'tan korku, rızasına aykırı işler yapıp Ondan uzak kalmaktan korkmaktır.<sup>33</sup>

Kur'an-ı Kerim'de havf kökünden gelen veya aynı anlamdaki diğer mastarlardan türeyen fiil ve isimler 124 yerde geçmekte; bunların yarısına yakını dünyevi korku ve kaygıları, diğerleri ise Allah korkusu, azap korkusu, ahiret kaygısı, günah işleme kaygısı gibi dini kaygıları ifade etmektedir.<sup>34</sup>

Kur'an da uhrevî ve dünyevî olmak üzere iki çeşit korkudan bahsedilmektedir. Allah'tan, Allah'ın makamından, azabından, ahiretten, hesabın kötüsünden, adaleti yerine getirememekten, ilahi sınırları uygulayamamaktan ve insandan, şeytandan ve putlardan korkma söz konusu edilmiş, birinci kısımdaki korkular övülmüştür. İkinci kısımdaki korkular yerilmiştir.<sup>35</sup>

---

<sup>32</sup> El- Müttakî, Alâuddîn Ali, *Kenzü'l-Ummâl Fî Süneni'l- Akvâl ve'l-Ef'âl*, III, 5873, Beyrut, 1979.

<sup>33</sup> Ateş, Süleyman; *Kur'ân Ansiklopedisi*, XXV, 169.

<sup>34</sup> Kara, Mustafa, DİA, *İslam Ansiklopedisi*, "Haşyet", XVI, 529.

<sup>35</sup> Karagöz, İsmail; *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, 215.



Kur'an-ı Kerim, bir tehlike veya musibet anında; ürkme, acele, heyecan, telaş, can sıkıntısı ve nefes nefese kalarak ne yapacağını bilememe hali veren sinirsel kaygı ve korkulardan söz ederken de “خوف” ve “رعب” köklerini kullanır.<sup>36</sup>

Kur'an-ı Kerim; fizyolojik bir ürperti yanında, olayların hikmetini sezmekten kaynaklanan endişenin vereceği dehşetten inanç ve bilinçle oluşan kaygılanma durumundan da “havf” terimi ile söz eder. Peygamberler, doğal olaylardan korkmayı din edinen toplumlara onların fizyolojik korkularını dağıtan mucizelerle gelmişlerdir. Hissi mucizeler dönemi, doğal olaylardan korkmanın azaldığı Hz. Muhammedin çağında son bulmuştur. Çünkü zaten mucizelerin asıl amacı “hissî korku” yerine “bilme korkusunu” daha doğrusu ilahi kaygı ve korkuyu öğretmektir.<sup>37</sup> “Biz elçileri mucizelerle yalnız korkutmak için göndeririz”<sup>38</sup>

Havfin dünyevî korku ve kaygılarla ilgili olarak kullanıldığı ayetlerin önemli bir kısmında da herhangi bir dinî konuyla ilişkisinin kurulduğu görülür. Meselâ, Allah'ı seven ve O'nun sevgisini kazanmış olan dindarların yüksek niteliklerinden söz edilirken, dolaylı olarak haksız kınama ve eleştirilerden korkulması din duygusundaki zayıflığa bağlanır.<sup>39</sup> Başka bir âyette açlık, mal ve can kaybı gibi musibetler yanında, dünyevî korkular da Allah'ın insanları imtihan etmek üzere bu dünyada onları maruz bıraktığı sıkıntılar arasında zikredilmiştir<sup>40</sup>

Saygı duyulan bir otoritenin karşısında takınılacak tavırla onun olmadığı yerdeki tutum genelde farklıdır. Fakat her yerde ilahi tecellilerin varlığını düşünen kendisini sürekli yaratıcının huzurunda ve denetimi altında bilen kendilerine ayet okununca ürperen, kimsenin görmediği yerde bile günah işlemekten çekinen kimseler sürekli aynı tavırları takınırlar. Derin tefekkürle ve tazimle idraklerimizin ötesinde bulunan Hak

---

<sup>36</sup> Neml 27/10; Kehf 18/18.

<sup>37</sup> Baydar, Ahmet, *Kur'an Açısından Korku ve Büyü*, Beyan Yayınları, 34, İstanbul, 1999.

<sup>38</sup> İsra 17/59.

<sup>39</sup> Mâide 5/54.

<sup>40</sup> Bakara 2/155.

Teâlâ'dan korkmamızı öğütleyen ayetler dehşet veren yeni bir korku türünü "haşyet" terimi ile anlatır.<sup>41</sup>

**Havf** kelimesinden başka, Kur'an'da korkuyu değişik boyutlarıyla anlatan 'haşyet', 'ittika-takvâ', 'hazer', 'huşû', 'hudû', 'rehbet', 'vecel', 'işfak', 'feza', 'ru'b', 'inzâr' kelimeleri ve bunların türevleri de kullanılmıştır.<sup>42</sup>

### 3. HADİSLERDE HAVF VE HAŞYET

Havf kelimesi hadislerde de Kur'an'da ki anlamlarıyla sıkça geçmektedir. Hz. Peygamber, ümmeti için birer tehlike olarak gördüğü şirk, fitne, Deccal, dünyevileşme yani dünya tutkusu, zenginlik gibi mânevî tehlikelerle ilgili korku ve kaygılarını "خوف" kelimesiyle ifade etmiştir.<sup>43</sup>

*"Ümmetim adına yoldan çıkarıcı yöneticilerden korkarım/ endişe ederim."*<sup>44</sup> Burada Hz. Muhammed'in ümmeti hakkında taşıdığı endişe ve korkusunu görmekteyiz.

*"Ben Allah hakkında sizden daha çok bilgiye sahibim ve benim haşyetim/Allah'tan korkum, sizinkinden daha fazladır."*<sup>45</sup> Bu hadisinde ise bir peygamber olarak kendisinin de Allah korkusu taşıdığını bildirmekte ve ümmetine de tavsiye etmektedir.

*"Mü'minler, Allah'ındaki ukubeti/azapları bilselerdi, hiç biri Cenneti ümit etmezdi. Kâfirler de Allah'ın rahmetinin ne kadar çok olduğunu bilselerdi, hiç biri O'nun rahmetinden/ cennetinden ümit kesmezdi."*<sup>46</sup> Yani mü'min korku ile ümit arasında yaşmalıdır. Allah'ın rahmeti yanı sıra gazabı da vardır ve bundan korkmamız tavsiye edilmektedir.

---

<sup>41</sup> Bakara 2/24; Enbiyâ 21/49; Fâtır 35/18; Mülk 67/12.

<sup>42</sup> Kara, Mustafa, DİA, *İslam Ansiklopedisi*, 529.

<sup>43</sup> Müsned, IV/124, 126; Buhârî, "Cenâiz" 73, "Rikak" 7; Müslim, "Fiten" 110; Ebû Dâvûd, "Nikâh" 12.

<sup>44</sup> Ebû Dâvûd, "Fiten" 1; Tirmizî, "Fiten" 51.

<sup>45</sup> Buhârî, "Edeb" 72; Müslim, "Fezâil" 127-128.

<sup>46</sup> Müslim, "Tevbe" 23, 2755; Tirmizî, "Deavât" 108, 3536.

“Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (SAV) ölmek üzere olan bir gencin yanına girmişti. Hemen sordu: “*Kendini nasıl buluyorsun?*” Hasta: “Ey Allah’ın Rasûlü, Allah’tan ümidim var; ancak günahlarımdan korkuyorum.” diye cevap verdi. Rasûlullah (SAV) da şu açıklamayı yaptı: “*Bu durumda olan bir kulun kalbinde (ümit ve korku) birleşti mi Allah, o kulun ümid ettiği şeyi mutlaka ona verir ve korktuğu şeyden de onu emin kılar.*”<sup>47</sup>

“*Allah’a yemin ederim ki sizin hakkınızda fakirlikten korkmuyorum. Fakat sizden önceki (ümmet)lere dünyanın açılıp din yönünden ziyana uğramaları ve birbirlerini kıskanmalarından dolayı helâke uğramaları gibi, sizin de aynı duruma düşüp helâki hak etmenizden korkuyorum.*”<sup>48</sup> Ebû Said el-Hudrî rivâyet ediyor: “Rasûlullah (SAV) minbere oturdu; biz de etrafına oturduk. Sonra şöyle buyurdu: “*Benden sonra sizin hakkınızda korktuklarımın başında, dünya çiçek ve süslerinin size açılıp sizin bu zînetlere gönlünüzü kaptırmanız gelir; Sizin için bundan korkuyorum.*”<sup>49</sup> Bu hadislerde Hz. Muhammed’in ümmeti hakkında endişeler ve korkular taşıdığını görmekteyiz. Yani eski milletler gibi din yönünden zayıf düşüp, dünyaya düşkün olmamızdan, birbirimizi kıskanıp helak olmamızdan endişelenmektedir.

“*Bir müslümana, bir başka müslümanı korkutmak helâl olmaz.*”<sup>50</sup> Burada Hz. Muhammed, müslümanlara korku ve korkutmanın sakıncalı olduğu tavsiyesinde bulunmaktadır.

“*Allah’ım! Korkaklıktan Sana sığınırım.*”<sup>51</sup> Korkaklık ne kötü bir şeydir ki Allah’ın peygamberi dahi bu duyguyu yaşamamak için Allah’a dua etmektedir. Bizler de aynı şekilde Allah’tan başkasından korkmamalıyız ve bunun için dua etmeliyiz.

---

47 Tirmizî, “Cenâiz” 11, 983; İbn Mâce, “Zühd” 31, 4261.

48 Buharî, “Cizye” 1; Megazi” 12; Müslim, “Zühd”.

49 İbn Hanbel, *Müsned*, III/ 21.

50 Ebû Dâvud, “Edeb” 93, 5004.

51 Müslim, *Sahihi Müslim*, “Dua” 7/188.

## 4. HAVF VE HAŞYET'İN MÜRADİFİ KAVRAMLAR

### 4.1. İTTİKA (TAKVÂ)

Bir şeyi korumak, zarar verecek şeylerden sakınmak, bir şeyi başka bir şeyle tehlikelere karşı korumaya almak anlamındaki “وقاية” kökünden gelen *ittikâ*; lügatte; kuvvetli bir himayeye girerek korunmak, sakınmak, kendini muhafaza altına almak, bunun gereği olarak korkmak ve çekinmek anlamlarına gelen “وقاية” mastarından türemiştir. İttika'nın isim şekline *تقوى* denir.<sup>52</sup>

Dini terim olarak *ittika* ve *takva*; iman edip emir ve yasaklarına uyararak, Allah'a karşı gelmekten sakınmak, dünya veya âhirette insana zarar verecek, ilâhi azaba sebep olabilecek inanç, söz, fiil ve davranışlardan ve her türlü günahattan sakınmak anlamına gelir. Takva sahibine *muttakî* denir

Kur'an-ı Kerim, baştan sona *takva- ittika* kavramı üzere örülmüş, çeşitli formlarda iki yüz elli defa kullanılmıştır. Elli dört defa *اتقوا الله* şeklinde Allah'a karşı gelmekten sakınılması emredilmiştir. Peygamberler de ümmetlerine hep takvayı tavsiye etmişlerdir.<sup>53</sup>

Râğıb el-İsfehânîye göre, “takva” fiilinde birde muhafaza manası mevcut olup, nefsin mahzurlu şeylerden muhafazasını ifade eder. Ayrıca “terk etmek” manası da vardır ki, o da mübahların dahi terkedilmesini belirtir.<sup>54</sup>

Kur'an'da *ittika* ve *takva* çeşitli yerlerde birbirinden farklı üç anlamda kullanılmıştır. Birincisi şirkten korunmak anlamıdır. Kelimenin Kur'an'da kullanıldığı ilk anlam budur. “(Allah) Onları *takva* kelimesine (*sebata ve ahde vefaya*) bağladı.”<sup>55</sup> İkincisi İslam'a girdikten sonra büyük ve küçük günahlardan sakınmak anlamıdır. İslam'ın başlangıcını izleyen zamanlarda kelime bu anlamı almıştır. “(O) Ülkelerin halkı

<sup>52</sup> Uludağ, Süleyman, DİA, *İslam Ansiklopedisi*, XXXIX, 484.

<sup>53</sup> Âl-i İmran 3/138.

<sup>54</sup> İsfehânî, Râğıb, *el- Müfredât*, 552.

<sup>55</sup> Fetih 48/26.

inanıp (günahlardan) korunsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bolluklar açardık”.<sup>56</sup> ayetindeki ittika, bu anlamdadır.

Daha ileri aşamalarda kelimenin kazandığı mânâ, kalbi meşgul edecek her şeyden temizleyip tam Allah'a yönelmek anlamında saf dindarlığı, tam saygıyı ifade eder. “O zaman inkâr edenler, kalplerine öfke ve gayreti, o câhiliyye (çağının) öfke ve gayretini koymuşlardı, Allah da Elçisine ve müzminlere huzur ve güvenini indirdi; onları takva kelimesine (sebata ve ahde vefaya) bağladı. Zaten onlar, buna lâayık ve ehil idiler. Allah, her şeyi bilendir”.<sup>57</sup> ayetinde ittika, saf dindarlık, tam huşu’ anlamında kullanılmıştır.

“Ey peygamber, Allah’tan kork; kâfirlere ve münâfiklara itâ’at etme. Şüphesiz Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”<sup>58</sup>

“Ey inananlar, Allah’tan korkun, O’na (yaklaşmaya) yol arayın ve O’nun yolunda cihâd edin ki, kurtuluşa eresiniz.”<sup>59</sup> Bu ayetlerde müminlere, Allah’tan korkmaları ve O’nun buyrukları dışına çıkmaktan sakınmaları emredilmektedir.

#### 4.2. FEZA’

فزع , يفزع , علم , يعدم vezninde olup, iki anlamı vardır. Birincisi “تأر” (korku), ikincisi ise “إغاثة” (yardım isteme ve yardım etme) manalarını taşımaktadır. “فزعاً” bu kelimenin mastarıdır.<sup>60</sup>

Çoğunlukla, “على , إلى , من , عن” edatlarıyla beraber kullanılır. “على , إلى” ile kullanılırsa sığınma ifade eder. “من , عن” edatlarıyla beraber kullanıldığında, “bir şeyden korkmak veya korkuyu gidermek manasına gelir. Muhatabın kendisinden korktuğunu söyleyen kişi “فزعت منك” der.<sup>61</sup> Sebe’ süresi 23’cü âyette bu kelime “عن”

<sup>56</sup> A’raf 7/96.

<sup>57</sup> Âl-i İmran 3/102.

<sup>58</sup> Ahzâb 33/1.

<sup>59</sup> Mâide 5/35.

<sup>60</sup> İbn Fâris, *Mu’cemu Makâyis’ il-Lüga*, IV, 501.

<sup>61</sup> İbn Fâris, a.g.e. , IV, 501.

edatıyla kullanılmış ve korkuyu gidermek manasını almıştır. “حتى إذا فزع عن قلوبهم” (sonunda kalplerindeki korku giderilince.)<sup>62</sup>

Sığınak manasına gelen “مفزع” kelimesi, “ملجأ” ke limesiyle aynı anlamdadır. Aynı zamanda ismi mekândır. Mesela: “فلان مفزع للناس” cümlesi, bahsi geçen kişinin insanlar için bir sığınak olduğunu belirtiyor. Bu kelime tekil, çoğul, müzekker, müennes için ortak kullanılır.<sup>63</sup> “فزع” ve “مفزع” bu kelimenin ismi failleridir. Çok korkan kimse için kullanılır.<sup>64</sup>

### 4.3. RAHBET

رُهباً, رهبة, , يرهب, يعلم, علم vezninde olup, dördüncü bابتandır. Masterları: “رُهباً, رهبة” kelimeleridir. Bu kelimenin iki aslı olup, birincisi “havf”, ikincisi “dikkat” (önemsizlik) veya “hıffet” (azlık)’a delalet eder. Bir şeyden korkulduğu ifade edilirken “رهبت الشيء” denilir. Bu fiil إفعال babına nakledilince “إرهاب” şeklini alır ve “korkutmak” manasına gelir. Ayrıca deveyi sudan çekmek, kovmak, korumak manaları da mevcuttur.<sup>65</sup>

İsm-i fâili “راهب” şeklinde gelir ki, korkan kişiyi ifade eder. Hristiyan din adamlarına da “râhib” denilmiştir.<sup>66</sup>

Şiddetli korkuyu ise, “رهبوت” sözcüğü ifade etmektedir. Şu şekilde örneklendirilmiştir: “رهبوت خير من رحموت” (korku merhametten daha hayırlıdır). Yani korkunun insan fiilleri üzerindeki müsbet tesirinin daha fazla olduğu anlatılmak isteniyor. Rahibin ibadet için inzivaya çekilmesine “ترهب” denilir.<sup>67</sup> Göğüste bulunan

<sup>62</sup> Sebe’ 34/23.

<sup>63</sup> İbni Manzur, *Lisânu ’l-Arab*, II, 1094.

<sup>64</sup> Cevherî, *es-Sihâh*, III, 1258, Mektebetü’l- İlmiyye, Mısır, 1952.

<sup>65</sup> İbn Fâris, *Mu’cemu Makâyis’ il-Lüga*, II, 447, Beyrut, trs.

<sup>66</sup> Cevherî, *es- Sihâh*, I, 140.

<sup>67</sup> Cevherî, *es- Sihâh*, I, 140.

bir kemik parçasına “الرَّهْبَةَ” denilir. Zayıf dişi deveye ve okun demirden yapılmış uç kısmına ise “الرَّهْبُ” denilir.<sup>68</sup>

#### 4.4. HAZER

يَحْتَرُ حَيْرٌ , alime, ya'lemu, vezinde olup, dördüncü babtandır. Lügatlerde bu kelime için birkaç anlam verilmiştir. Bunlardan birincisi “sakinmek, korumak” manasıdır ki, lügatlerde “احتذار” olarak geçmektedir. İkincisi, hazırlıklı ve tetikte olmak manasıdır ki, bu da “تأهب” ve “إستعداد” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Üçüncüsü “فزع” kelimesiyle ifade edilen “koru” manasıdır. Zebîdî bu manaların birbirine yakın olduğunu söyler ve bunların ilki olan “احتذار” manasını tercih eder.<sup>69</sup>

“حذراً حاذور حاذر” kelimesinin birkaç tane ism-i Fâili vardır. Bunlar: “حذراً حاذور حاذر” kelimeleridir.<sup>70</sup> Mesela: “حاذرٌ رجلٌ” cümlesinde vasf edilen kişinin, korkak, uyanık, gizlenen gibi vasıfları olduğu söylenebilir. Bu durum mana genişliğinden kaynaklanan bir durumdur. İsm-i Fâilin çoğul şekli iki şekilde gelebilir. Bunlar: “حذارا veya حاذرون” kelimeleridir.<sup>71</sup> Cevherî bu kelimelerin “الحذر veya الحتر” şeklinde okunabileceğini belirtirken, “fakat bu nadiren olur. Çünkü sıfat fiil üzerine gelirse mef'ule ihtiyaç kalmaz” der.<sup>72</sup>

Nisâ süresi yetmiş birinci ayette de “خذوا حذركم” (tetikte olun) buyrulmaktadır. Burada “حذر” kelimesi hem tetikte olmak hem de silah vb. tedarik etmek manasına gelmiştir.<sup>73</sup> Bu fiilin emir şekli “احذر” kelimesidir. Ayrıca aynı manaya gelen ve bir isim-fiil olan “حذار” kelimesi de mevcuttur. Ve “رجلٌ حذريا” ise çokça korkan ve tetikte olan adam için kullanılır.<sup>74</sup>

<sup>68</sup> İbn Fâris, *Mu'cemu Makâyis' il-Lüga*, II, 447.

<sup>69</sup> Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, III, 131.

<sup>70</sup> İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I, 690.

<sup>71</sup> İbn Manzur, a.g.e. , 590.

<sup>72</sup> Cevherî, *es-Sihâh*, II, 626.

<sup>73</sup> İsfehânî, Râğıb, *Müfredât*, 109.

<sup>74</sup> Cevherî, a.g.e. , II, 626.

“ الحذرية ” kelimesi, katı ve sert kara parçası için kullanılır ve üzerinde sakınılarak yürümeyi gerekli kılar.<sup>75</sup>

Ezherî, kelimenin ismi fâilleri arasındaki mana farkını belirtirken, Şuarâ süresi elli altıncı ayetini delil olarak gösteriyor. “ **وإنا لجميع حاذرون** ” “ *Doğrusu biz de uyanık ve tedbirlili bir topluluğuz*”. Şayet, ayette geçen “ **حاذرون** ” kelimesi böyle okunursa, “ **مستعد** ” (tetikte), uyanık manasına gelir. Eğer kelime, “ **حذر** ” şeklinde okunursa, bu seferde “ **مستعد** ” manası yerini “ **خائف** ” (korkan) manasına bırakır.<sup>76</sup>

#### 4.5. VECEL

Vecel, lügat olarak havf yani korkudur. “ **وجلاً يوجل وجل** ” fetha ile dir.<sup>77</sup> Vecel sözcüğü ıstılahta, korkuyu hissetme, duyma manasına gelir.<sup>78</sup> Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “ *gerçek mü'minler ancak o müminlerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, ayetleri okunduğu zaman imanlarını artırır*”<sup>79</sup>; “ *Hani melekler, İbrahim'in yanına girdikleri zaman, selam, demişler, İbrahim de onlara: biz senden korkuyoruz, demişti. Melekler: korkma! Gerçekten biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz, dediler.*”<sup>80</sup> “ *Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri titreyerek yapanlar.*”<sup>81</sup>

Vecel, aynı zamanda otoritesinden, cezasından veya görmesinden korkulan varlığın karşısında korkudan kalbin çarpması, titremesi ve tüylerin ürpermesidir. “ *Verdiklerini, Rablerinin huzuruna varacakları düşüncesiyle kalpleri vecel içinde (korkudan ürpererek) verirler.*”<sup>82</sup> “ *Müminler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman*

<sup>75</sup> İbni Fâris, *Mu'cemu Makâyis' il-Lüga*, II, 37.

<sup>76</sup> Ezherî, *Tezhibu'l- Lüga*, IV, 462.

<sup>77</sup> Cevherî, a.g.e. , V, 1840.

<sup>78</sup> İsfehânî, a.g.e. , 855.

<sup>79</sup> Enfal 8/ 2.

<sup>80</sup> Hicr 15/52-53.

<sup>81</sup> Mü'minun 23/60.

<sup>82</sup> Mü'minun 23/60.



*kalpleri ürperir*”<sup>83</sup> ayetleri, Allah korkusundan kalpleri ürperen müminlerin korku ve ürperti halini anlatmaktadır.<sup>84</sup>

Lisânu’l-Arab’da da vecel, feza’ ve havf olarak açıklanır. Bir sohbet esnasında “bize öyle bir va’z ile va’z etti ki kalplerimiz onunla ürperdi” denir.<sup>85</sup>

Tirmizî’nin Âişe’den naklettiği bir hadiste, Hz. Âişe Allah’ın Rasulü’ne şu ayet hakkında sordu: “*Ve gerçekten Rablerine dönecekler diye, vermekte olduklarını kalpleri ürpererek verenler.*”<sup>86</sup> “Bunlar şarap içip hırsızlık yapanlar mıdır?” Peygamber SAV şöyle buyurdu: “Hayır, ey Siddîk’in kızı. Fakat onlar; oruç tutanlar, namaz kılanlar, sadaka verenlerdir. Onlar, bunları kendilerinden kabul etmemesinden korkarlar. İşte onlar hayırlı işleri yapmakta yarış edenlerdir.”<sup>87</sup> Burada da ifade edildiği gibi, gerçekten Allah korkusunun, ahiret akıbeti korkusunun, Allah’a ve ahiret gününe inanan mü’minin nefsinde çok büyük bir etkisi vardır; bu tesir, onun tüm çabasını hayır işlemeye, salih amellerle Allah’a yaklaşmaya ve her türlü kötülükten ve günahattan uzaklaşmak suretiyle de O’nun gazabından sakınmaya sevk eder. Bundan dolayıdır ki, Kur’an’da, ahirete inananların birinci derecede günah ve kötülükleri işlemekten çekinmeyeceklerine defalarca dikkat çekilmiştir. Bunun için ahirete inanmak, o günün dehşetiyle korkutup sakındırmak; yine o günde kurtulmaya özendirip teşvik etmek, Kur’an’ın teyidinde ve açıklamasına en çok önem verdiği hususlar olmuştur.<sup>88</sup>

#### 4.6. İŞFAK

Şafak, ( شَفَقَ ) kelimesi اِشْفَاقِ ’tan isimdir. Şafak, korkudur. شَفِقٌ , شَفَقًا , شَفِقٌ dur. Çoğulu ise “ شَفِقُونَ ” dur. “ اِشْفَقْتُ مِنْهُ ” yani ondan sakındım demektir.

<sup>83</sup> Enfal 8/2.

<sup>84</sup> Ateş, Süleyman, *Kur’an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, XXV, 172, İstanbul, 1997.

<sup>85</sup> İbni Manzur, *Lisânu’l-Arab*, XI, 722.

<sup>86</sup> Âraf, /60

<sup>87</sup> Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsir Bölümü, 24/ 3175.

<sup>88</sup> Derveze, İzzet, *et-Tefsiru’l-Hadis*, Ekin Yayınları, IV, 178.

انا مشفق عليك yani “ben senin için korkuyorum” demektir. Aynı şekilde şafak kelimesi, öğüt verenin öğüt verdiği kimse için korkması endişe duymasıdır.<sup>89</sup>

Cevherî ise, şafak, akşamın önündeki güneşten kalma ışıktır der. Halil de, güneşin batışından yatsının sonuna kadar olan kızılıktır şeklinde açıklar. Ferra da bazı Arapların: “üzerinde bir elbise vardı sanki şafak idi” şeklinde konuştuklarını duydum. Elbisenin rengi kırmızıydı. Şeklinde açıklama yapmaktadır.<sup>90</sup>

Kur’an-ı Kerim’de insanların; kıyamet saatinde yargılanmaktan, hesaba çekilmekten, amel defterinde yazılanlardan, kendi sonlarını görmekten korkmaları, aşağıdaki ayetlerde “şefkat” kök harfleriyle anlatılmaktadır.<sup>91</sup>

*“Onlar ki, kıyamet saatinden korkarlar(şefkat).”<sup>92</sup>*

*“Kitap ortaya konulmuştur. Günahkârların, onun içindekilerden korkarak (şefkat) şöyle dediklerini görürsün.”<sup>93</sup>*

*“(Ahirette şöyle derler) Daha önce biz, ailemiz içinde (sonumuzdan) korkuyorduk (şefkat).”<sup>94</sup>*

Ayetlerde de görüldüğü gibi Allah Teâla Kur’an’da, Kıyametten, kıyametin sorgusundan ve amel defterinde yazılanlardan insanların duyduğu korkuyu anlatmak için şefkat kök harflerini kullanmıştır.

#### 4.7. HUŞÛ

Huşû ( خشوع ), sözlükte “sâkin olmak, gözünü ve boynunu eğmek”, sesini kısmak ve tevazu göstermek anlamına gelir. İstilahta ise, mütevazı, saygılı, sâkin, ihlaslı ve itâatkar olmak, boyun eğmek ve söz dinlemek, Allah’a yönelmek ve ibadet etmek

<sup>89</sup> İbni Manzur, a.g.e. , X, 180.

<sup>90</sup> Cevherî, a.g.e. , IV, 1501.

<sup>91</sup> Baydar, Ahmet, *Kur’an Açısından Korku ve Büyü*, Beyan Yayınları, 37, İstanbul, 1999.

<sup>92</sup> Enbiya 21/49.

<sup>93</sup> Kehf 18/49.

<sup>94</sup> Tûr 52/26.

demektir. Huşû' sahibine “خاشع” denir. Çoğulu “خاشعون ve خاشعين” dir. Huşû' kavramı Kur'an'da; müminleri, dağları ve yeryüzünü övme, ahirette kâfirlerin durumunu bildirme bağlamında kullanılmıştır.<sup>95</sup>

Huşû', gönülden yalvarmaktır. Huşû' çoğu zaman insanın vücut organları üzerinde gözükürken duruş için, Bu nedenle rivayette şöyle denmiştir: “ *Kalp yakarınca azalar da huşû' içinde olur.*”<sup>96</sup>

Yüce Allah şöyle buyuruyor: “ *Kur'an onları ürpertir, saygularını artırır*”<sup>97</sup>; “ *Onlar ki, huşû' içinde namaz kılarlar*”<sup>98</sup>; “ *Bütün bunlar bize gönülden saygı beslerlerdi*”<sup>99</sup>; “ *sesler kısılmıştır*”<sup>100</sup>; “ *gözleri dönmüş olarak*”<sup>101</sup>; “ *Gözleri endişe içindedir*”.<sup>102</sup>

Huşû'un aslı kalpte; tezahürü bedende olur. Kalp Allah'a boyun eğerse azalar da boyun eğer. Hadîd süresinin 16. Ayetinde “kalbin huşûu”, Müminün süresinin 2. Ayetinde “ namazda huşû” söz konusu edilmiştir. “ Kalbin huşûu”, iman edip Allah'a saygı duyması, onu övmesi anması ve ona karşı gelmekten sakınmasıdır. Zıddı katı kalplilik yani değerler karşısında duyarsız, dini öğütler karşısında vurdumduymaz olması ve İslâmî inanç ve düşünceyi savunmamasıdır. “Namazda huşûu”, namazı peygamberin bildirdiği şekilde, farz, vacip, sünnet ve adabına uyarak, kemal-i edep, huzuru kalp ve ihlasla kılmaktır. “dağ ve arzın huşûu”<sup>103</sup> ilahi yasalara boyun eğmesidir, Allah ve peygambere başkaldıran kâfirlerin; suçluluğun göstergesi olarak ahirette zilletten boyunlarını ve gözlerini öne eğecekleri ve seslerini kısıacakları “huşû” kavramı

<sup>95</sup> Karagöz, İsmail, “*Huşû' Dini Kavramlar Sözlüğü*”, DİBY, 240. İstanbul, 2009.

<sup>96</sup> Hadis Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Rasulullah (SAV) bir ara namazda sakalıyla oynayan bir adam görünce şöyle demiştir: “ *Eğer kalbi huşû içinde olsaydı azaları da huşûya göre hareket ederdi.*” Bu hadisi Hâkim et-Tirmizi, *Nevadiru'l- Usûl* adlı eserinde (I, 317) ta'ric etmiştir.

<sup>97</sup> İsrâ 17/109.

<sup>98</sup> Müminün 23/2.

<sup>99</sup> Enbiyâ 21/90.

<sup>100</sup> Tâhâ 20/108.

<sup>101</sup> Kalem 68/43.

<sup>102</sup> Nâziât 79/9.

<sup>103</sup> Haşr 59/21; Fussilet 41/39.

ile ifade edilmiştir.<sup>104</sup> Huşû, kalb, ses ve organlarla birlikte yani varlığının tümüyle başkasının önünde tam bir boyun eğiş, teslim oluş durumunu anlamlandırır.<sup>105</sup>

*“O gün, eğip bükmesi olmayan davetçiye uyarlar. Rahman’ın huzurunda sesler kısılır (huşû), artık bir hıştırdan başka bir şey işitmezsin.”*<sup>106</sup>

*“Geldi mi sana her yandan kaplayacak olanın haberi! Yüzler vardır o gün zilletle öne eğilmiştir (huşû).”*<sup>107</sup>

*“Sen toprağı boynu bükük (huşû) görüyorsun ya, işte o da Allah’ın ayetlerindedir.”*<sup>108</sup>

*“Eğer Kur’an-ı bir dağa indirseydik, onu Allah korkusundan (haşyet) boynu bükük halde (huşû) parça parça görürdün.”*<sup>109</sup>

Bu son ayette “Haşyet” ve “Huşû” terimleri bir aradadır. Bir önceki ayette toprağın mütevazı durumu “Huşû” ile tanımlanmıştır. Yukarıda gördüğümüz üzere dağların huşu durumu haşyet nedeni ile parçalanma biçimi ile ifade edilmiştir. Bu misaller yaratıcı karşısında inanan kimsenin takınması gereken durumu öğretmektedir. Yani Allah karşısında ondan istenen, diğer varlıkların zorunlu hayat biçimlerine benzeyen bir teslimiyettir.

İbadetler arasında ilahi korkuyu en iyi namaz sembolize eder. Ondaki alını yere koyma, tam bir boyun eğme durumudur. Gerçek namaz vaziyeti inananın maddi hayattan tamamen sıyrılarak kendisini Hak karşısında yok sayıp secdeye kapanma halidir. Bu şekilde kimse kendi varlığının bile farkında olmaz. Bu nedenle gurur, kibir ve küfürden imana dönüş işareti sayılan namaz, boynu büküklerden başkasına çok ağır gelir.

<sup>104</sup> Kamer 57/7; Kalem 68/43; Meâric 70/44; Tâhâ 20/108.

<sup>105</sup> Karagöz, İsmail, ‘Huşû’ Dini Kavramlar Sözlüğü, DİBY, 240. İstanbul, 2009.

<sup>106</sup> Tâhâ 20/108.

<sup>107</sup> Gâşiye 88/1-2.

<sup>108</sup> Fussilet 41/39.

<sup>109</sup> Haşr 59/21.

*“Müminler kesinlikle umduklarına ulaşmış korktuklarından güvende olmuşlardır. Onlar, namazlarında (Allah’a) saygı ve teslimiyet (huşû) içindedirler.”<sup>110</sup>*

Yani Allah korkusu ve sükûnet içindedirler. Huşû, kalbin ürpermesidir. Bu da korku ile ve vücut azalarının gayet sakin olmasıyla birlikte Allah’a boyun eğmek, Onun huzurunda kulluk zilletini hissetmek demektir. Hasan-ı Basrî şöyle diyor: “Onların huşuları kalplerinde idi. Bundan dolayı gözlerini harama kapadılar ve alçakgönüllü, mütevazı oldular. Namazda huşuyu kalbini tamamen namaza veren, namazda iken onun dışındaki bütün işler bırakıp tamamen namazla meşgul olan, namazı başka şeylere tercih eden kişi elde edebilir. Bu durumda o kişide gönül rahatlığı ve göz aydınlığı olur.”<sup>111</sup>

Bu ayet ile ilgili şöyle rivayet bulunmaktadır, Peygamberimiz (SAV) gözünü semaya dikerek namaz kılardı. Bu ayet inince gözünü secde ettiği yere dikerek namaz kılmaya başladı. Efendimiz (SAV) namazda sakalıyla oynayan bir adam gördü. Buyurdu ki: “Eğer bunun kalbi huşu dolu olsaydı azaları da huşu ile dolardı.”<sup>112</sup>

*“Sabırla ve namazla yardım dileyin. Bu kalbi ürperti duyanlardan (huşû) başkasına çok ağır gelir.”<sup>113</sup>*

Eğer “Huşû”un anlamı, ilahi korkunun kişiyi tam bir teslimiyete dönüştürmesi ise, artık bu durumdaki kimselerin doğadaki varlıklar gibi asla sapmayacakları da bilinmelidir. Ehl-i Kitaptan bazı kimselerin teslimiyeti buna benzetilir.<sup>114</sup>

*“Ehl-i Kitaptan öyleleri var ki, Allah’a, size indirilene ve kendilerine indirilene inanırlar. Allah karşısında ürperirler (huşû).”<sup>115</sup>*

---

<sup>110</sup> Mü”minûn 23/1.

<sup>111</sup> Zuhayli, Vehbe, *et-Tefsîrû ’l-Münîr*, Risale Yayınları, IX, 270.

<sup>112</sup> Beyzâvî, *Tefsîru’l-Beyzavî*, II, 451.

<sup>113</sup> Bakara 2/45.

<sup>114</sup> Baydar, Ahmet a.g.e. , 48.

<sup>115</sup> Âl-i İmrân 3/199.

## 1.8. İNZÂR

إِنذَار , adakta bulunma anlamına gelen “ ن , ذ , ر ” kökünden türemiş bir kavramdır. “İnzar”ın kelime anlamı, bir şeyin sonucundaki tehlikeyi haber verip sakındırmak, uyarmak, tenbih, ikaz, ihtar, dikkatini çekmek, korku verip uyanık kılmak demektir. İnzar, korkulu bir şeyden sakındırmak için uyarmak, yani, “ileride şu fenalık var, sakın!” diye doğru yolu göstermektir. Sevinç haberi vererek müjdelemek demek olan “tebşir” in zıddıdır. İnzar kelimesinin korkutmakla ilgisi varsa da, Türkçe’de bir kelime ile ifade etmek gerektiğinde “uyarı” diye tercüme edilmesinin daha uygun olduğu görülmektedir.

İnzar işini yapan, yani bir tehlikeyi haber vererek başkasını uyaran kimse ya da nesneye “ نذِير ” veya “ مَنذِر ” denir. Nitekim kabile çatışmalarının yoğun olduğu cahiliyye döneminde, baskına gelen düşmanları görerek kabilesini bundan haberdar eden kimseye “nezîr” denmiştir. Avı uyardığı için, yayın tınlama sesine ve ölümün uzak olmadığını hatırlatan uyarıyı yaptığı için, ağarmış olan saça da “nezîr” tabiri kullanılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de inzâr kelimesi, türevleriyle birlikte 130 yerde geçmektedir. Kur’anî bir kavram olarak “inzâr”, Allah’ın, peygamberleri aracılığıyla kullarını uyarması, onları kötü akibetten sakındırmasıdır. “İnzâr” görevini îfa etmeleri sebebiyle peygamberlere de “nezîr” ve “münzir” denir. Allah Teâla, insanlık tarihi boyunca, hak yoldan saparak şirk ve inkâr bataklığına saplanan kavimleri “inzâr” etmeleri için, zaman zaman “nezîr” ler göndermiş ve bunların uyarılarına kulak asmayanları, kendilerinden sonrakilere ibret olacak şekilde cezalandırmıştır. Kur’an’da çoğunlukla inzar kelimesi ile ifade edilen uyarı, bazen cehennem azabı ve bazen da eski kavimlerin başlarına gelen helak hatırlatılarak yapılır. *“Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine; ülkelerde benzeri yaratılmamış olan İrem’e; vadilerde kayaları yontan Semûd’a; kazıklar sahibi fir’avn’a ki, hepsi ülkelerinde azgınlık ederek fesadı yaymışlardı. Bunun için Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı.”*<sup>116</sup>

---

<sup>116</sup> Feer 89/6-12.

Rasulullah (SAV)'in islam'ı tebliğ için risalet görevine ilk defa “inzar”la başlamış olduğunu da Kur'an'dan öğreniyoruz: “*Ey örtüye bürünen! Kalk, inzâr et.*”<sup>117</sup> Bu emirden sonra, Peygamberimiz (SAV) inzar görevine başlamış ve bundan sonra Rasulullah (SAV), hayatının sonuna kadar inzar görevini eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir. Bir yandan müşrikleri hak yola davet ederek inanmayanları ahiret azabıyla inzar etmiş, diğer yandan kendisine inananları, her türlü günaha karşı uyarmıştır. Bu tür inzarlar, Kur'an'da büyük bir yer tutmaktadır.<sup>118</sup>

### 1.9. HUDÛ

Hudû ( خضوع ), Eğilmek, bükülmek, küçülmek, boyun eğmek, tam teslim olup itaat etmek, sözü yumuşatmak anlamlarına gelir. Hudû, huşû anlamına gelir. Tevazu göstermektir. Duâ ve ibâdetin temeli, hudû ve huşûdur. Bunlar, çok yakın anlamlı iki kelimedir. Tekellüfle beraber boyun eğmedir. İsteyerek ve istemeyerek de olabilir. Bu korku kalbe izafe edilmez şekli bir boyun eğmedir. Fazlaca boyun eğen adamada Racülün hudaatün ( رجل خضعة ) denir. Edalı konuşmak, cazib, yumuşak söz söylemek de Hadaa bi'l- kavli ( خضع بالقول ) denir. İsm-i fâili Hâdiun ( خاضع ) dur.<sup>119</sup> Bu kavram, Kur'an'da iki yerde geçmektedir.<sup>120</sup> Ahzab suresinde bu kelime, yumuşak söz, edalı konuşma anlamında kullanılmıştır. Bu ayette Allah Peygamber hanımlarını uyarmaktadır. Yani kendilerine yakışmayan her türlü kötülük, çirkinlik ve günden sakınmalıdırlar. Başkalarıyla konuşurken takınacakları tavra ve seslerinin tonuna, seçecekleri kelimelerin etkisine, gerektiren bir durum olmadıkça evlerinden dışarı çıkmamaya varıncaya kadar buna riayet etmelidirler ki kimse, kendilerine dil uzatmaya, haklarında kötü fikirler kurmaya cesaret edemesin.<sup>121</sup>

Bu kavram Şuara suresi 4. ayette “*Biz istesek onlara gökten bir mucize indiririz de derhal ona boyun eğerler.*” Korkudan boyun eğerler itaat ederler anlamında

<sup>117</sup> Müddessir 74/1-2.

<sup>118</sup> Mevdûdî, *Tefhimu 'l-Kur'an*, İnsan Yay. VI, 468.

<sup>119</sup> İsfehânî, *Müfredât*, 285.

<sup>120</sup> Ahzab 33/32; Şuara 26/4.

<sup>121</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, IV, 347.

kullanılmıştır. Bu âyetlerde müşriklerin Kur'an'a inanmamalarından ve ona karşı gösterdikleri düşmanca tavırdan dolayı üzülen Hz. Peygamber ve müminler teselli edilmektedir, Allah Teâlâ isteseydi inkârcıları iman ettirecek bir mucize, bir felâket göndererek onların boyun eğmelerini sağlardı. Ancak böyle bir zorlama imtihan hikmetine aykırıdır.<sup>122</sup> Hudû kavramındaki boyun eğme ve teslim olma zorlama sonucunda olan bir boyun eğmedir.

### 1.9.1. RU'B

Allah'tan korkmayı ifade etmekle birlikte, genellikle harekette futur, sakınma, çarpıntı gibi yansıma ve belirtileri de olan bir korkudur. Normal olan korkuları da ifade eder. Kur'an bir tehlike veya musibet anında; ürkme, acele, heyecan, telaş, can sıkıntısı ve nefes nefese kalarak ne yapacağını bilememe hâli veren kaygı ve korkulardan söz ederken رُعب kökünü kullanmaktadır. Savaşlarda düşmanlarına karşı müşriklerin kalbine salınan yenilgi korkusu da bu terimle anlatılmaktadır.<sup>123</sup>

*“Siz onların çıkacaklarına ihtimal vermemiştiniz. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'a karşı koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın azabı hiç beklemedikleri bir yerden geliverdi; yüreklerine korku düşürdü.”*<sup>124</sup> Kitap ehlinde inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkararak O dur. Oysa siz, onların çıkacaklarını sanmıyordunuz. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allahın azabından koruyacağını sanmışlardı. Ama hiç beklemedikleri bir yerden Allah'ın azabı onları yakalayiverdi. Allah onların kalplerine şiddetli bir korku saldı da evlerini bizzat kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri bundan ibret alın. Mücahid, Katade, Zühri ve İbn-i Zeyd vb. âlimler bu âyet-i kerimede zikredilen ehl-i kitabın, Rasulullah'a suikast teşebbüslerinden dolayı, onun tarafından Medine'den sürgün edilen ve gidip Hayber ve Şam'a yerleşen Nadiroğulları Yahudileri olduğunu söylemişlerdir.<sup>125</sup> Bu ayette söz

<sup>122</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, IV, 156.

<sup>123</sup> Baydar, Ahmet, a.g.e. , 33.

<sup>124</sup> Haşr 59/2.

<sup>125</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXVIII, 28.



konusu edilen Allah'ın Yahudilerin kalbine korku salması yani bütün benliklerini saran şiddetli korku, Ru'b kelimesiyle ifade edilmiştir.

## B. DEĞERLENDİRME

Kelimeler böyle izah edildikten sonra şimdi de aralarındaki mana, yakınlık ve farklarının bir değerlendirmesi yapılacaktır. Kefevî, "havf ve hüzn" kelimelerinde gam (üzüntü) manasının bulunduğunu ifade eder. Havf kelimesinde zan manasının da saklı olduğunu belirterek, havf ile hüznün mukayesesini şöyle yapar; "havf, olumsuz bir olayın kalpte husule getirdiği durumu ifade eder. Hüzünde ise faydası bilinen bir şeyin elden kaçırılması sonucu oraya çıkan kasvetli durum hâkimdir."<sup>126</sup>

Haşyet kelimesinde mana iyice kuvvetlenmiştir. Bu bakımdan havf ve hüzn kelimelerinden daha şiddetli bir mana kuvvetine sahiptir. Mesela "شجرة خاشية" cümlesinde ağacın tamamen kurumuş olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum "haşyet" kelimesinin mevsufuna yüklemiş olduğu mananın bir bütünlük ifade ettiğini gösterir. Hâlbuki havf kelimesinde bir noksanlığın ifadesi vardır. Yani mana olayın tümüne şamil değildir. Havf'de daha dar bir mana alanı mevcuttur. Ayrıca haşyet kelimesinde tazim ile beraber bir korku vardır. Bu da korkulan şeyin gücünü bilmenin vermiş olduğu bir durumdur. Bu sebeple Kur'an da âlimlerin Allah korkusu "haşyet" kelimesi ile belirtilmiştir.<sup>127</sup>

Haşyet, havf ile eş anlamlı bir kelime olduğu halde, literatürde havf daha çok maddî olan, gözle görülür sebeplerden kaynaklanan korkuyu; haşyet ise saygıdan doğan, ümide yönelik, yüceltmeyle birlikte bulunan bir korku duyma durumunu anlatmak için kullanılagelmiştir. Haşyet, uhrevî ve ilâhî bir korku anlamını yüklenmiştir. Kur'an'da yer yer havf kelimesiyle aynı anlamda da kullanıldığı görülür.

---

<sup>126</sup> Kefevî, *el-Külliyât*, 117.

<sup>127</sup> Fâtır 35/28.

Havf'ın diğeri bir mastarı olan “ خيف ” kelimesi de Kur'an'da meleklerin Allah korkusunu belirtmiştir.<sup>128</sup> Burada şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür. Meleklerin korkularındaki ilim unsuru insanlara nazaran daha azdır. Çünkü Allah (c.c) eşyanın ismini meleklerle değil Âdem (a.s)'e öğretmiştir. Bu sebeple, sorulduğunda melekler eşyanın ismini bilememiş Hz. Âdem ise Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde saymıştır.<sup>129</sup>

“ حذر ” kelimesi ise havf'ın daha şiddetli şeklidir. Çünkü “ حذر ” kelimesinde kollama, koruma, saklama konularında bir itina söz konusudur. Bu bakımdan bu kelime “rahbe” kelimesine çok benzer. “Rahbe”nin “hazer”den farkı korkunun uzun süreli bir korku olmasından kaynaklanmıştır.<sup>130</sup> Hristiyan din adamlarına “râhip” denmesinin sebebi de manastırlarda uzun süreli inzivaya çekilmek suretiyle yaşadıkları züht hayatının etkisinden olsa gerektir.

“Takva” ile “Rahbe” arasındaki mana yakınlığı Kur'an da açıkça görülmektedir. Ayette Allah (cc) İsrâiloğulların'dan ahitlerini yerine getirmelerini istiyor ve akabinde “*benden korkun*” buyuruyor.<sup>131</sup> Bir sonraki ayette onlardan Kur'an'a inanmalarını emrediyor ve bu sefer uyarıyı “ittika” kelimesi ile yapıyor.<sup>132</sup> Aynı mananın değişik kelimeler ile ifadesi söz konusudur. Hitap her iki ayette de israiloğullarınadır. Korkuyu veren her iki ayette de Allah (c.c)'dir. Bir azap şekli de belirtilmediğine göre azap ile korkutmak için seçilen kelimeler neden farklı olsun. Halbuki Âlûsî'nin değerlendirmesine göre seçilen kelimelerin farklı olmasının sebebi iki kelime arasındaki mana genişliği farkıdır. Ayette seçilen kelimelerin farklı olması yani bir önceki ayette “rahbe” daha sonra ise “ittika” kelimesinin kullanılmış olması “ittika” kelimesinin “rahbe”ye oranla daha geniş bir anlam ifade etmesinden kaynaklanmaktadır.<sup>133</sup>

---

<sup>128</sup> Ra'd 13/13.

<sup>129</sup> Bakara 2/31.

<sup>130</sup> Kefevî, a.g.e. , 117.

<sup>131</sup> Bakara 2/40.

<sup>132</sup> Bakara 2/41.

<sup>133</sup> Âlûsî, *Rûh 'ul- Meâni*, I, 203.

“Feza” kelimesinin de bunlardan bir farkı mevcut değildir. Kur’an da ahretin korkunç manzaraları anlatılır, insanların bu manzaralar karşısında kapılacakları büyük korku “feza” kelimesi ile ifade edilmiştir. “Onları o büyük korku üzmez”<sup>134</sup> Burada da Allah korkusu kavramının korku ögesinin değişik bir kelime ile belirtildiğini görmekteyiz. Halbuki bahis mevzu olan aynı korku Allah’ın azabının korkusudur. Feza’ türü korkuyu, lügat âlimleri imdat ettiren korkular kategorisine sokmaktadırlar. Bundan dolayı Kur’an’da kıyâmet olayı “الفرع الأكبر = büyük feza’ (korku)”<sup>135</sup> şeklinde bu kelime ile ifade edilmektedir. Bu tür olaylardan kaynaklanan korkular, insan bünyesinde, şaşkınlık, zihninde tutukluluk ve sarhoşluk gibi bir hal meydana getirmektedir.

Sorumluluk duygusundan dolayı, ilâhî büyüklük karşısında ıstırap ve endişeyle titreme, korku hissetme durumu olan *Vecel*, Kur’an’da bazen “*haşyet*”in anlamıyla eşitlenmiş şekilde kullanılır. *Vecel*’in, zikredenlerin, Allah’a boyun eğenlerin ve âriflerin makamı olduğu ifade edilmektedir.<sup>136</sup>

Havf kelimesi ve türevleri, Kur’ân-ı Kerim’de 124 yerde; haşyet ve türevleri, 48; ittika-takvâ ve türevleri 258 yerde; hazer 21 defa, huşû, 17; hudû 2 âyette, rahbet kelimesi ve türevleri 12; vecel 5; işfak 11; feza’ 6; ru’b 5 ve inzâr ise 127 yerde geçmektedir. Korku ve korkuyla karışık sakınma ve saygılı olma hallerini anlatan bu kelimelerin Kur’an’da kullanılma miktarları da (toplam 646) göstermektedir ki, Kur’an’da Allah korkusu üzerinde çok ısrarla durulmuş, insanın bu psikolojik haline ciddiyetle vurgu yapılmıştır.<sup>137</sup> Huşû, zorlama olmaksızın gerçekleşen korku ve boyun eğmedir. Bu yüzden huşû kalbe izafe edilebilir. Yani huşû gönülde başlar. Özellikle peygamberlerin haşyeti, Allah korkusu, ma’rifetullah bilinci ile gerçekleşen bir duygudur. Hudû ise tekellüfle beraber plan boyun eğmedir. Hudû’da istemeyerek ve inanmayarak boyun eğmede söz konusu olabilir. Hudû kalbe izafe edilmez. Özetle huşû

<sup>134</sup> Enbiyâ 21/103.

<sup>135</sup> Enbiyâ 21/ 103; Neml, 27/ 89.

<sup>136</sup> Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’d- Dîn*, IV, 164.

<sup>137</sup> Abdü’l-Bâki, Muhammed Fuâd, *el- Mu’cemü’l- Müfehres li- Elfâzı’l- Kur’âni’l-Kerim*, el-Mektebetü’l-İsmâiliyye, İstanbul, 1984.

kalbî boyun eğme, hudû ise daha çok şeklî boyun eğmedir. Havf, cezalandırmadan korkarak, haşyet ise yüce yaratıcının azametini fark ederek gerçekleşen bir ruh halidir.<sup>138</sup>

Öyle görülüyor ki Kur'an, kötülüklerden kaçınmak için Havf'ı, iyi işler yapmak için takvayı, ilk hayat tutkusunun kınılması için de haşyeti önermektedir. Bu ruh hallerini geçtikten sonra Kur'an'ın inanan kişiden beklediği Huşû'dur. Huşû, kalp, ses ve organlarla birlikte, yani varlığının tümüyle başkası önünde tam bir boyun eğiş, teslim oluş durumunu anlatır.<sup>139</sup>

---

<sup>138</sup> Akpınar, Ali, "Allah Korkusu ile Bütün Korkuları Yenmek", [www.somuncubaba.net/detay](http://www.somuncubaba.net/detay). , 30.01.2002.

<sup>139</sup> Baydar, Ahmet, a.g.e. , 47.

## İKİNCİ BÖLÜM

### A. KUR'AN'DA KORKU ÇEŞİTLERİ

İnsanın dünyadaki serüveni onun duygusal gelişimini de etkilemektedir. İlk insanlardaki korku tabiat kanunlarını bilmemelerinden kaynaklanıyordu. İnsanın zamanla artan bilgisi sayesinde vahşî hayvanlardan korkmak onları avlamaya; denizden, ateşten korkmak onları menfaatleri için kullanmaya sevk etmiştir.<sup>140</sup> Hattı zatında korku, insanın yaşamasında çok önemli fonksiyon icra etmektedir. İnsanın çevresinde gelişen olaylara karşı kullandığı önemli bir güdüdür.<sup>141</sup> Korku hissini, insan diğer hisleri gibi doğuştan getirmektedir. Bu duygu insanı, tehlikelere, belirsizliklere ve insanın korktuğu bilinen ve bilinmeyen tüm etkenlere karşı uyarmakta ve tedbir almasını sağlamaktadır.<sup>142</sup> Yine insanlar hoşlanmadıkları şeylerden gerilim duymaktadırlar. Eğer yaratılışla gelen bu duygu olmasaydı, insanlar kendilerine zararlı şeylere karşı, önlem alamayacaklardı; hayati tehlikeler karşısında ölmekten başka çareleri bulunmayacaktı.<sup>143</sup>

İnsandaki bu korku duygusu, aynı zamanda onun manevi hayatının da besinidir. İnsanları ilim ve amele sevk eden bir kamçı vazifesi görmektedir.<sup>144</sup> Kur'an-ı Kerim'de heyecanlanmak, gevşemek, sığınmak, yardım dilemek, yufka yürekli olmak, titremek, endişe etmek, saygı göstermek gibi anlamlar yanında korkmak ifadesi de geçmektedir. Söz konusu ifadelerin geçtiği ayetlerde başlıca şu korku çeşitleri işlenmektedir.

---

<sup>140</sup> Ziya, Ceran, *Metafizik Araştırmalar: Allah ve İnanç*, Ankara Basım ve Ciltevi, 16, Ankara, 1972.

<sup>141</sup> Necati, Osman, *Hadis ve Psikoloji*, 98.

<sup>142</sup> Gazâlî, a.g.e. , IV, 287.

<sup>143</sup> Necati, Osman, *Hadis ve Psikoloji*, 98.

<sup>144</sup> Gazâlî, a.g.e. , IV, 289.

## A. 1. DÜNYEVÎ KORKULAR

### 1.1. AÇLIK VE FAKİRLİK KORKUSU

İhtiyaç duyulan, muhtaç olunan bir şeye ulaşamamaya fakirlik denilmektedir.<sup>145</sup> Toplumda bazı insanlar için mal, servet biriktirmek zaruri hale gelmiştir. Aç kalan birisinin ekmek bulmaya duyduğu zaruri ihtiyaç gibi. Bu onun için zor bir durumdur. İnsanları korkutmakta ve gelecekte kaygı duymalarına neden olmaktadır.<sup>146</sup>

Fakirlik korkusu da halk arasında yaygın olan korkulardan biridir. İnsan, rızkını birçok zorlukları göğüsleyerek kazandığından, onun muhafazasında çok ihtiyatlı olur. Bu psikoloji, insanı rızkını başkalarından kıskanmasına sebep olmakta ve bu da onu ruhsal bazı sapmalara götürmektedir. İnsanın hayatı boyunca çabası, kendisi, eşi ve evlâdının nafakası peşinde koşmaya, kendinin ve ailesinin esenlik ve güvenliğini sağlayacak şeyleri temin etmeye yöneliktir. İnsan genellikle rızkını kazanma yolunda çokça çaba sarf etmekte, zahmet ve sıkıntı çekmektedir. Rızkını tehdit hususunda tehlike arz eden şey, korku ve dehşete düşmesine sebep olmaktadır. İslâm'dan önce bazı Araplar, rızık endişesi konusundaki rûhî sapmanın yansıması olarak, fakirlik korkusuyla çocuklarını öldürüyorlardı. Kur'an, onları böyle yapmaktan men etmiş ve kendileriyle evlâtlarının rızıklarını Allah'ın verdiğini bildirmiştir: *“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de Biz besliyoruz. Onları öldürmek, büyük günahdır.”*<sup>147</sup>

*“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin.”*<sup>148</sup> Allah'a iman, fakirlik hususunda olan korkuyu ortadan kaldırır. Sağlam iman sahibi olan mü'min rızkını Allah'tan olduğunu kesin olarak bilir. O halde onun fakirlikten korkması için hiçbir sebep yoktur.<sup>149</sup> Özellikle geçim kaygısı ile çocuk öldürmenin, Allah'ın hazinesinin herkesi rızıklandırarak kadar zengin olduğundan şüphelenme anlamı taşıdığına bir işaret vardır. Ayrıca burada sadece eski tefsirlerde söz konusu edilen cahiliye dönemindeki

<sup>145</sup> Gazâlî, a.g.e. , IV, 521.

<sup>146</sup> Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, 69, 10. Baskı, İnkılap Kitapevi, Anka ofset AŞ, İstanbul, 1993.

<sup>147</sup> İsrâ 17/31.

<sup>148</sup> En'âm 6/151.

<sup>149</sup> Necati, M. Osman, a.g.e. , 63.

çocuk öldürme uygulaması kast edilmeyip, özellikle “fakirlik korkusu ile” veya “geçim kaygısı ile” şeklindeki kayıttan hareketle anne karnındaki çocuğun öldürülmesinin de yasaklandığı dikkate alınmalıdır. Ayrıca böyle bir uygulamanın cahiliye döneminde de mevcut olduğu düşünülebilir. Günümüzde bir baba veya annenin kendi çocuğunu öldürmesi bütün dünyada suç sayılmakta ve nadiren vukuu bulmaktaysa da, bu ve benzeri ayetler, doğum kontrolü ve nüfus planlaması gibi meseleler dolayısıyla güncelliğini korumakta ve bu bakımdan ilgili ayet ve hadislere dayanılarak söz konusu meseleler hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Ayette ki “çocuklarınızı öldürmeyin” emri, günümüzde yaygın olarak uygulanan ve ciddi tartışmalara yol açan kürtaj konusu ile yakından ilgilidir.<sup>150</sup>

*“Şüphesiz rızık veren, sağlam kuvvet sahibi olan ancak Allah’tır.” “Gökte rızığınız var, uyarıldığınız azapta var!”<sup>151</sup>*

Araplar, iffetsizlik ederler korkusu ile kız çocuklarını ( بنات ) öldürürlerdi. Ayrıca hem kız, hem de erkek ( اولاد ) çocuklarını aç kalma korkusundan öldürürlerdi. Bu ikinci öldürme, salt çocukların gelecekte rızıklarına ortak olurlar korkusundandır. Yahut bu tanrılardan bereket isteme inançlarına dayalı bir tür kurban sunma da olabilir. Nitekim putperestlerin kız ve erkek çocuklarını tanrılarına kurban sundukları bilinmektedir. Kur’an, cahil Arapların çocuklarını öldürmelerinin bir sebebinin beyinsizlik ve bilgisizlik, ikinci bir sebebinin de Allah’tan başka tanrı edinmek olduğunu belirtir.<sup>152</sup>

*“İlimsizlik yüzünden öz evlatlarını beyinsizce katledenler, Allah’a iftira ederek, Allah’ın kendilerine verdiği rızıkları haramlaştıranlar, hüsrana uğramışlardır”<sup>153</sup>*

*“Müşriklerden birçoğuna Allah’a ortak koştukları putlar öz evlatlarını öldürmeyi güzel göstermiştir.”<sup>154</sup>*

Cahil Araplar çocuklarını öldürmüşlerdi, ister rızıklarına ortak çıkarlar korkusu olsun, isterse tanrılardan rızık edinmek olsun fark etmez. Burada önemli olan husus,

---

<sup>150</sup> Zemaşerî, *Keşşâf*, II, 412; İbn Kesîr, *Tefsîru’l- Kur’ân’ül –Azîm*, II, 361, thk. Sami b. Muhammed es-Selame, I-VIII, Dâru Taybe, Riyad, 2005.

<sup>151</sup> Zâriyât 51/58, 22.

<sup>152</sup> Baydar, Ahmet, a.g.e. , 45.

<sup>153</sup> En’âm 6/140.

<sup>154</sup> En’âm 6/137.

Kur'an putperest Arapların öz çocuklarını öldürmeye vardırın korkularından söz ederken “*Haşyet*” terimini kullanıyor olmasıdır. Demek ki “*haşyet*” ruhi yapıyı kuşatarak insanın gözünü karartan, öz çocuğunu bile öldürmeye sevk edebilecek dehşet verici bir davranış telkin etmektedir. Rızkı veren, önünde kurban kesilen putlar değil, Allah'tır. Bu nedenle, inanan kimse haşyeti asla O'ndan başkasına yöneltmemelidir. Çünkü buna layık sadece Allah'tır.<sup>155</sup> “*Eğer inanıyorsanız, kendisinden korkmanıza (haşyet) layık Allah'tır.*”<sup>156</sup>

## 1.2. MAKAM VE MEVKİ KORKUSU

İnsan, tüm bireylerin herkesin statü ve rollerinin belirlendiği kültürel bir çevrede dünyaya gelmektedir. Çocukluğunun ilk dönemlerinde fiziksel bağımlı olarak hayata bağlanmaktadır. Gelişimi ise sürekli olarak sürmekte, bu süreçte toplumun istek ve beklentilerine uygun davranışlar sergileme çabası içerisine girmektedir. Belli bir çevrede yaşayan insanın kişiliği, zamanla içinde bulunduğu toplumun özelliklerine, gelenek ve göreneklerine göre biçimlenmektedir. Biyolojik olgunlaşma ve beraberindeki toplumsallaşma ferdin içinde doğup yaşadığı toplumun değer yargılarını, dini inançlarını, davranış-konuşma hatta giyiniş biçimlerini paylaşmasına neden olmaktadır. Bir toplumun kültürü yaşayış biçimi, gelenek ve görenekleri, insanların psikolojik ve biyolojik özellik ve ihtiyaçlarına ne kadar uygun olursa, o toplumda insanların ruh sağlığı da o kadar iyi olmaktadır. Beklentilere uygun davranabilmek için insan birtakım rolleri öğrenmek ve benimsemek zorundadır. Fertler hayatlarında çocukluk, öğrencilik, annelik, babalık, memurluk, amirlik vs. gibi bazı roller oynamaktadır. Bu rollerden bir kısmı Allah vergisi bir kısmı ise gösterilen gayretle elde edilmektedir.<sup>157</sup>

Yukarıdan beri açıklamaya çalıştığımız statü diğer bir ifadeyle makam ve mevki ve bu makam ve mevki işgal eden ferdin göstermesi gereken rol ile dini emir ve yasaklar uyumlayabilmektedir. İnsan bazı makamlara sahiptir, bu makamın gerektirdiği

---

<sup>155</sup> Baydar, Ahmet, a.g.e. , 46.

<sup>156</sup> Tevbe 9/13.

<sup>157</sup> Baymur, Feriha, a.g.e. , 273.



rolü oynarken bir takım sürtüşmeler yaşar ve makam ve mevkiini kaybetme korkusu yaşamaktadır.

Kur'an, mal ve makamın elden gitmesine dair korkunun, bazen insanı hak yola tâbi olmaktan engellediğini belirtmektedir. Mekke müşriklerinden bazılarının peygamberimize yönelttikleri şu söz gibi, “*Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, yurdumuzdan atılırız.*”<sup>158</sup> Bu da bize, iman etmeyenlerin hak yola uymalarını engelleyen sebeplerden birinin, servet ve makamdan mahrum olma korkusu olduğunu açıklar. Kur'an'ın ilk muhatapları olan Mekkeli müşriklerin Kur'an'da gösterilen yolun doğru olduğunun farkına vardıklarını ve bunu itiraf ettiklerini, ancak çevrelerindeki diğer müşrik Arap kabileleri tarafından atalarının dinine ihanet etmekle suçlanmaktan ve bu sebeple yurtlarından çıkarılıp sürgün edilmekten çekindikleri için İslâm düşmanlığını devam ettirdiklerini göstermektedir. Hâlbuki Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'in duası bereketiyle içinde kutsal Kabe'nin bulunduğu Mekke'yi (insan dâhil) her türlü canlı ve bitkinin korunduğu güvenli bir şehir kılmış, Kureyşliler'i de buraya yerleştirmişti.<sup>159</sup> Yarımada'daki genel güvensizliğe rağmen Mekkeliler bu sayede çevredeki Arap toplumlarından saygı görüyor ve güvenli bir hayat yaşıyorlardı.<sup>160</sup> Ayrıca Mekke'nin çoraklığı ve verimsizliği, Kâbe'nin bereketi sayesinde dışarıdan gelen ürünlerle telâfi ediliyordu. Âyette bu durum Allah'ın Mekkelilere bir lütfu olarak gösterilmekte, Hz. Peygamber'e iman ettikleri takdirde herhangi bir saldırıya uğramaktan ve yurtlarından çıkarılmaktan korkmamaları gerektiği hatırlatılmaktadır.<sup>161</sup>

Mekkeli müşriklerin hatta ve hatta Hz. Muhammed'in çok sevdiği amcasının dahi İslama girmemesindeki temel neden içinde bulunduğu statü ve makamı kaybetme korkusudur. Firavun'un İsrailoğullarından doğan her erkek çocuğu ve daha sonra Hz. Musa'yı öldürtme nedeni de saltanatının yok olması ve makam ve mevkiisini kaybetme korkusu yaşamasındandır.

---

<sup>158</sup> Kasas 28/ 57.

<sup>159</sup> Bkz. İbrahim 14/37.

<sup>160</sup> Bkz. Kureyş 106/1-4.

<sup>161</sup> Râzî, a.g.e. , XXV, 5.

### 1.3. İNSAN KORKUSU

İnsanlardan korku da insanların çoğu arasında yaygın olan korku çeşidindedir. İnsanlardan birçoğu; kuvvetli, nüfuz ve iktidar sahibi, serkeş ve zalim kişilerin kendilerine bulaşmalarından korkarlar. Kur'an, Hz. Musa ve Harun (as)'un firavunun kendilerine bulaşmalarından korktuklarına işaret etmektedir. "*Dediler ki: "rabbimiz, onun bize taşkınlık etmesinden yahut iyice azmasından korkuyoruz."*<sup>162</sup> Hz. Musa, Firavun ve Kavmine Peygamber olarak gönderildiğinde, Allah'a bazı korku ve endişelerini dile getirmişti. "Hem ben onlara karşı suçluyum. Onların beni öldürmelerinden korkarım." Bu ifade peygamberlerin de diğer insanlar gibi bazen korkuya kapılabileceğini îma etmektedir. Böyle bir korku Peygamberimiz (SAV) için de vaki olmuş Cenab-ı Hak da onu "*seni insanlardan (insanların şerrinden) korur.*"<sup>163</sup> Buyurarak bu korkuyu gidermiştir.<sup>164</sup>

Samimi iman sahibi olan mü'min, insanlardan korkmaz. O Allah'ın takdirinden başka insanların kendisine zarar veremeyeceklerini bilir. Bunun kanıtı Hz. Muhammed (SAV)'in Abdullah ibni Abbas (r.a.)'a yönelik şu beyanıdır. "*İnsanların hepsi sana yardım hususunda bir araya gelseler, Allah'ın sana yazdığı şeyden başka yardımda bulunamazlar. Eğer sana zarar verme hususunda birleşseler ancak Allah'ın aleyhinde yazdığı şeyden başka bir zarar veremezler.*"<sup>165</sup>

Buna binaen mü'min'in hissettiği gerçek korku Allah korkusudur.<sup>166</sup> Çünkü Allah'a inanç onu ölüm, fakirlik insanlardan veya herhangi başka bir şeyden korkmasını engellemektedir. Mü'min sadece Allah'ın gazap, öfke ve cezalandırmasından korkar.<sup>167</sup>

Günümüzde de buna benzer korku yoğun şekilde yaşanmaktadır. İçindeki din duygusu onu Allah'a layık kul olmaya zorlarken bir yandan acaba insanlar ne der,

---

<sup>162</sup> Tâhâ 20/45.

<sup>163</sup> Mâide 5/67.

<sup>164</sup> Râzî, a.g.e. , XXIV, 121.

<sup>165</sup> Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, I/ 293.

<sup>166</sup> et-Teshîrî, Muhammed Ali, *et-Tevâzünü fi'l-İslam*, 59, ed-Dârü'l-İslamî, 1979.

<sup>167</sup> Necati, M. Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, Trc: Hayati Aydın, 63, Ankara, 1998.

çevremin tepkisi ne olur diye tesettürlü giyinemeyen ve islâmı gerektiği gibi yaşayamayan pek çok insan bulunmaktadır.

#### 1.4. ÖLÜM KORKUSU

Ölüm korkusu, insanlar arasında yaygın olan korku çeşitlerindedir. Kur'an, şu ifadesi ile insanların ölüm korkusuna işaret etmiştir: “*De ki: ‘Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, sizi mutlaka bulacaktır.’*”<sup>168</sup> Savaşlarda ölüm korkusu, bütün açıklığı ile ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu, savaş alanına gönderilen savaşçılarda daha belirgindir. Kur'an'da münafıkların savaştaki ölüm korkusuna temas edilmektedir: “*Kendilerine savaş farz kılınca, içlerinden bir grup, insanlardan, Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla korkmaya başladılar. ‘Rabbimiz, savaşı bize niçin yazdın (farz kıldın)? Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen (daha bir müddet savaşı farz kılmasan) olmaz mıydı?’ dediler. Onlara de ki: ‘Dünya menfaati önemsizdir. Allah'tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size kıl kadar haksızlık edilmez.’*”<sup>169</sup>

Allah'a sağlam bir iman, insanı ölüm korkusundan kurtarır. Çünkü mü'min, kesin olarak ölümün kendisini, Allah'ın rahmeti sayesinde en güzel nimetlere kavuşacağı sonsuz âhiret hayatına götüreceğine inanır. Mü'min ölümden korktuğu takdirde, bu sadece Allah'ın mağfiretinden nasiplenememek ve rahmetine ulaşamamak endişesinden dolaydır. Hiç şüphesiz ölüm korkusu, tövbe etmeden evvel öleceklerinden korkan günahkârlarda fazla olmaktadır. Realitede ölüm korkusu, sadece tövbe etmeye engel olması cihetiyledir. Bu yüzden, ölüm korkusunun Allah korkusuyla sağlam bir şekilde sınımsız bir bağı bulunmaktadır. Kâfirler, dirilişe de âhirete de inanmadıklarından, varlıklarını çürüttüğü ve yok ettiği için ölümden korkarlar. Bazıları da kendilerini nasıl bir meçhule götüreceğini bilmediklerinden dolayı ölümden korkarlar. Bu gibi kişilerin gidecekleri son yeri bilmemeleri, ölümden korkma ve endişelenme sebebi olmaktadır.

---

<sup>168</sup> Cum'a 62/ 8.

<sup>169</sup> Nisâ 4/77.

Ölüm korkusunun doğurduğu kaygı, endişe ve bunalımlara çözüm arayışı içine giren insanın imdadına gerçek anlamda yetişecek olan imandır, yeniden dirilmeye ve âhirete inanmaktır. Âhirete yakînî bir şekilde iman eden kimse için ölüm; korkutucu, ürkütücü ve acı veren bir olay olmaktan çıkar, zorlukların bitip her türlü güzelliklere, sonsuz nimetlere açılan bir kapı olur. İnsandaki ölümsüzlük arzusunu doyurup tatmin edebilecek olan da ancak âhîret inancıdır. Eğer insan için her şey bu hayattan ibaret olsaydı, bir yandan akıl almaz rûhî eğilim ve arzuları, diğer taraftan sınırlı güç ve yetenekleri arasında bocalayıp duracaktı. İşte insanın bu duygu ve ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayacak husus Allah'a ve âhirete imandır. Allah'a ve âhirete yakînî bir şekilde inanan kimse, Allah'ın azâbından korkar. Bunu Allah'ın hududuna riâyet ederek yaşantısında gösterir, takvâ yoluna girer.<sup>170</sup>

## A. 2. UHREVÎ KORKULAR

### A.2.1. ALLAH KORKUSU

Mü'minin hissettiği gerçek korku, Allah korkusudur. Çünkü Allah'a iman, onu ölüm, fakirlik, insanlardan veya herhangi başka bir şeyden gerçek anlamda korkmasını engeller. Mü'min, sadece Allah'ın gazab, öfke ve cezalandırmasından korkar. Allah korkusu, mü'minin hayatında önemli ve faydalı görevleri yerine getirir. Çünkü bu korku, mü'mini günah işlemekten uzaklaştırır. Bununla da onu, Allah'ın gazab ve cezalandırmasından korur; ibâdetleri yerine getirmeye, Allah'ın rızâsını kazanacak hayırlı işleri yapmaya sevk eder. Bu durumda Allah korkusu sayesinde mü'min'de bir ruhsal dinginlik meydana gelir. Çünkü bu durumdaki mü'mini, Allah'ın affı ve rızâsı hususunda ümit hissini kaplamaktadır. *“Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler iner: Korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin! (derler.)”*<sup>171</sup> Mü'min, Allah'ı zâtıyla ve sıfatlarıyla tanıyıp bildiği ve O'nun her şeye

<sup>170</sup> İbn Kesîr, a.g.e. , II, 359; Râzî, *Tefsîru'l- Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 166.

<sup>171</sup> Fussilet 41/30.

kâdir olduğu, dilediği anda bütün evreni helâk edebileceğini idrâk ettiği için O’ndan, O’nun azabından korkar. İsyân ve günahlara daldığı için, O’nun vereceği cezayı düşünerek O’ndan korkar. Bazen hem O’nun azametini/yüceliğini, hem de azabını düşünerek her ikisi sebebiyle O’ndan korkar. Allah’tan en çok korkan O’nu en çok bilendir. Bunun için Peygamberimiz (SAV), Buhârî’nin Hz. Enes’den rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte: “Ben Allah’tan en çok korkanınızım” buyurmuştur. Hadisin diğer rivâyeti şöyledir: “Ben Allah hakkında sizden daha çok bilgiye sahibim ve benim haşyetim/Allah’tan korkum, sizinkinden daha fazladır.”<sup>172</sup> Kur’an’da bu konuyla ilgili şöyle buyrulur: “Allah’tan, kulları içinde en çok âlimler korkar.”<sup>173</sup> Hz. Peygamberimiz de beşîr/ müjdeleyici ve nezîr/ korkutucu ve uyarıcı sıfatlarıyla insanlığa gönderilmiştir.<sup>174</sup> Peygamberimiz, insanları Allah’ın sonsuz rahmetiyle müjdelerken, beri taraftan O’na isyân edenleri elem verici bir azap ve can yakıcı bir ateş ile de korkutmuştur.

Kulun Allah’tan korkması, sadece büyük bir tehlikeden duyulan korku gibi olmayıp, bununla birlikte, Allah’a karşı bir saygının da ifadesidir. Korkan, korktuğundan kaçır; ancak, Allah’tan korkan O’na yaklaşır ve O’nun lütfuna mazhar olur. “Allah katında ikrama en lâıyk olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır.”<sup>175</sup> “Allah’a kaçın/koşun.”<sup>176</sup> Allah’tan kaçmak kesinlikle mümkün değildir; Allah’a doğru kaçmak, daha doğrusu O’nun azabından yine O’nun rahmetine sığınmak gerekir ki bu da takvâ ve haşyet gibi Allah korkusu ile gerçekleşir. Allah’tan korkma, O’nun emirlerine itaati ve yasaklarından kaçınmayı gerektirir.

Kullarına karşı daima lütfkâr olan Allah, ibâdetleri onların cehennem azâbından kurtulmaları ve cennet nimetlerine kavuşmaları için bir sebep kılmıştır. Sebeplere sarılmak, neticelere râzı olmak demektir. Dünyaya ait korkular devamlı değil, geçicidir.

---

<sup>172</sup> Buhârî, “Edeb”, 72; Müslim, “Fezâil” 127-128.

<sup>173</sup> Fâtır 35/28.

<sup>174</sup> Bakara 2/119; Sebe’ 34/28; Fâtır 35/24; Fussilet 41/4.

<sup>175</sup> Hucurât 49/13.

<sup>176</sup> Zâriyât 51/50.

Çünkü hiçbir tehlike, Allah'ın azabı kadar şiddetli değildir. Bunun için Allah, “*Öyleyse siz onlardan değil; Benden korkun, eğer gerçek müminlerden iseniz.*”<sup>177</sup> Buyurmuştur. Allah korkusu, her türlü hayırlı işlere vesiledir. Bu korku, kişiyi Allah'ın emirlerine isyandan alıkoyduğu için Allah ona mükâfat olarak iki cennet vaad etmiştir. “*Rabbinin makamından korkan kimselere iki cennet vardır.*”<sup>178</sup> Allah korkusunun bir tezâhürü, Allah'ın anıldığı yerde mü'minin kalbinin titremesidir: “*Mü'minler o kimselerdir ki, Allah zikredildiği/anıldığı zaman yürekleri ürpererek titrer.*”<sup>179</sup> Peygamberimize, “*insanların en hayırlısı kimdir?*” diye sorulunca: “*Allah'tan en çok korkanlardır.*” buyurmuştur. Mü'min, gücü yettiği nisbette Allah'a isyandan sakınmalı ve O'ndan korkmalıdır.<sup>180</sup> Allah'tan korkma değişik şekillerde gerçekleşmektedir.

### 2.1.1. Allah'ın Gıyabında Korkmak

Allah'ın gıyabında korkmak, Allah'ı görmeden, henüz huzuruna varmadan korkmaktır. Gayb, bizden gâib ve gizli olandır ki bu, Kıyametin hallerindedir. Vahdâniyyetin de buna dâhil olduğu söylenmiştir.<sup>181</sup> Şu ayetlerde de bizlere Allah'ın gıyabında korkmamız gerektiği tavsiye edilmektedir. “*Ey iman edenler! Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile (onu yasak ederek) dener ki gizli de (kimsenin görmediği yerde gerçekten) kendisinden kimin korktuğu ortaya çıksın. Kim bundan sonra sınırı aşarsa onun için acı bir azap vardır.*”<sup>182</sup>

“*Sen ancak zikre (Kur'an'a) uyan ve görmeden rahmandan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini, bir mağfired ve güzel bir mükâfatla müjdele.*”<sup>183</sup>

Yukarda ki ayeti Taberî şöyle açıklamaktadır: “*Ey Muhammed, senin uyarman ancak Kur'an'a iman edip ondaki hükümlere uyana ve kimsenin görmediği yerde rahman*

---

<sup>177</sup> Âl-i İmrân 3/175.

<sup>178</sup> Rahmân 55/46.

<sup>179</sup> Enfâl 8/2.

<sup>180</sup> Teğâbün 64/16.

<sup>181</sup> Fahrüddin er-Râzî, *Tefsir-ü Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, XIIX, 452.

<sup>182</sup> Mâide 5/94.

<sup>183</sup> Yâsin 36/11.

olan Allahtan korkana fayda verir. Kâfirlerle beraber olduğunda Allah'ın dinini alaya alan ve müminler içinde bulunduğu zaman da müslüman olduğunu söyleyen münafığa ve kalbi mühürlenmiş olan müşrike fayda vermez. Ey Muhammed, sen, Kur'an'ın hükümlerine uyan ve herhangi bir kimsenin olmadığı yerde rahman olan Allah'tan korkanı, günahlarının affedileceği ile ve güzel bir mükâfat olan cennetle müjdele.”<sup>184</sup>

### 2.1.2. Allah'ın Makamından Korkmak

Allah'ın makamından maksat, hesap gününde O'nun huzurunda durulacak yer veya huzurunda durmaktır; Allah'ın gözetimi veya azabı anlamlarına da gelir.<sup>185</sup> Kur'an da “*Allah'ın makamından korkma*” ifadesi kullanılmış ve bu korkuya sahip olanlar cennetle müjdelenmişlerdir. Amirinin huzuruna varan kimse heyecanlanır, terler ve titrer. Bu durum amirin makamına karşı duyulan sorumluluk duygusundan kaynaklanır. Kur'an'ın üslubuna göre Allah'ın da makamı vardır. Bu nedenle O, bir gün kullarını huzuruna çağıracaktır. Allah kendi kullarının başka makamlardan değil, sadece kendi makamından kaygılanıp korkmalarını ister.<sup>186</sup>

“*Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır.*”<sup>187</sup>

Her mümin dünya hayatının sona ermesi ile yokluk içinde kaybolup gitmeyeceğini ve öldükten sonra diriltilip dünyada yaptıkları ile ilgili bir yargılama için rabbinin huzuruna çıkarılacağına inanır. Rahman suresi kırk altıncı ayette buna olan derin imanı sebebi ile o ânın heyecanını taşıyan ve Rabbinin divanına çıkma bilinci, sorumluluğu ve kaygısı içinde yaşayan, sonuçta inkâr ve şirkten uzak durup Allah'ın yasaklarından kaçınma ve buyruklarını yerine getirme çabası içinde olan ve O'nu şükran duyguları içinde daima saygı ile anan kimseler övülmekte ve iki cennetle müjdelenmektedir.<sup>188</sup>

---

<sup>184</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXII, 153.

<sup>185</sup> Taberî, a.g.e. , XIII, 129.

<sup>186</sup> Baydar, Ahmet, a.g.e. , 35.

<sup>187</sup> Rahmân 55/46.

<sup>188</sup> Karaman, Hayrettin; Çağırıcı, Mustafa; Dönmez, İbrahim Kâfi; Gümüş, Sadrettin, DİBY, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, V, 213.

Demek ki her an ilâhi huzurda olduğunu hissederek kendisini disipline etmesi ona cenneti kazandırmaktadır. Bu manada korku, en güzel eğitici ve koruyucudur.

Mevdûdî bu ayette geçen *havf*'ı şöyle açıklamaktadır: “yani hesap gününe iman eden bir kimse, bu dünyada sorumsuz yaşamaz ve nefisini kontrol altına alır. Hak- batıl, zulüm- adalet, temiz- necis, haram- helal arasındaki farkı temyiz eder ve bile bile Allah'ın emirlerinden yüz çevirmese, ileride zikredilen mükafâtlar bu kimseler içindir.”<sup>189</sup>

“Cennet”, bahçe anlamına gelir. Kur'an'da salih kimselerin barınacağı yer, cennet olarak adlandırılmıştır. Nitekim bazı yerlerde, “ onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır” ifadesi kullanılmaktadır. Yani büyük bahçeler içinde küçük bağlar vardır. Burada da her cennet ehline iki cennet verileceği ve onların içindeki ileride zikredilecektir. Saraylar ve hizmetçiler ve diğer nimetlerin bulunacağı beyan edilmiştir.<sup>190</sup>

Bu ayette geçen “iki cennet” ne kast edildiği hususunda değişik yorumlar yapılmış olup, başlıcaları şunlardır;

- a) Biri insanlara, diğeri cinlere verilecek cennet
- b) Biri buyukları yerine getirme ve iyi işler yapanın, diğeri yasaklardan kaçınmanın karşılığı olan cennet
- c) Biri hak edilmiş ödül olarak, diğeri buna ilaveten ilahi ikram olarak verilecek cennet<sup>191</sup>
- d) Biri cismani diğeri ruhani cennet
- e) Biri adn cenneti, diğeri naîm cenneti
- f) Biri dâru'l-islâm, diğeri dâru's-selâm<sup>192</sup>

---

<sup>189</sup> Mevdûdî, *Tefhimu 'l- Kur'an*, VI, 77.

<sup>190</sup> Mevdûdî, *Tefhimu 'l- Kur'an*, VI, 77.

<sup>191</sup> Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 54.

<sup>192</sup> Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 4687.



Râzi'de Kâf suresi 24. Ayet ve bazı şiirlerdeki kullanımları delil göstererek buradaki “*cennetân*” kelimesinin, iki cennet değil aslında bir cennet anlamına geldiğini söyleyenlere böyle zorlama bir yoruma gerek olmadığını Allah'ın iki ve daha fazla cennet vermesine herhangi bir engel bulunmadığını belirtir. Daha sonra cennetle ilgili yorumları aktarır ve bu arada bunlardan birinin cismani diğerinin ruhani cennet olması ihtimalinden söz edilebileceğini ifade eder.<sup>193</sup>

*“Rabbinin makamından korkan ve nefsinin kötü arzularından uzaklaştıran için ise şüphesiz cennet yegâne barınaktır.”*<sup>194</sup>

Allah'ın makamı ile murat insan ve cinlerin kıyamet gününde hesap vermek için Allah'ın huzurunda durmalarıdır. Dolayısıyla Allah'ın makamından korkmak; insanların dünyada yaptıklarının ahirette Allah'ın huzurunda hesabını vermekten korkmalarıdır. Allah'ın makamı ile muradın Allah'ın kullarını murakabe etmesi ve bütün yaptıklarını zapt etmesi olduğunu söyleyen Kur'an yorumcuları da olmuştur. Allah, kullarının gizli-âşikâr bütün yaptıklarını bilir, görür ve söylediklerini duyar. İnsanlar Allah'ın denetimi ve gözetimi altındadırlar.<sup>195</sup>

### **2.1.3. Allah'ın Vaî'dinden Korkmak**

Allah'ın rızasından, cennet ve nimetlerinden mahrum kalmaktan, lanete ve sürekli azaba uğramaktan korkmaktır. Allah, mü'minler'e cennet vaî'dinde; kâfir ve münafıklara ise cehennem va'dinde bulunmuştur.

*“Ve (ey inananlar!) onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimselere mahsustur.”*<sup>196</sup> Bu ayette Hz.

---

<sup>193</sup> Râzi, a.g.e, XXIX, 123.

<sup>194</sup> Nâzi'ât 79/40-41.

<sup>195</sup> Karagöz, İsmail, “*Havf ve Haşyet*” Kavramı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, 164, İstanbul, 2009.

<sup>196</sup> İbrahim 14/14.

Peygamberin de memleketinden hicret edeceğini, fakat sonunda onu çıkarana malik olacağına bir işaret vardır.<sup>197</sup>

*“Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini va’d etti. O onlara yeter. Allah onlara lanet etmiştir. Onlar için devamlı bir azap vardır.” “Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve adn cennetlerinde güzel meskenler va’d etti. Allah’ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluşta budur.”*<sup>198</sup> Allah Teâla, iman edip güzel ameller işleyenlere bu ayette ve daha birçok başka ayetlerde çeşitli cennet nimetleri va’d etmiştir. Fakat bu ayet Allah rızasının, bütün mükâfatlardan daha üstün olduğunu bildirmekte ve böylece dini ve ahlaki vazifelerin en yüksek gayesinin “Allah Rızası” olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü diğer cennet nimetleri daha ziyade bedeni ve hissi taleplerimiz olduğu halde Allah rızası ruhumuzun talebi ve özlemidir.<sup>199</sup>

#### **2.1.4. Allah’ın Azabından Korkmak**

Allah korkusu, Allah’ın celal sıfatlarına, va’id ve azabına yöneliktir. *“Müşrikler senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Hâlbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde rabbın onlar için mağfiret sahibidir. (bununla beraber) rabbinin azabı da çok şiddetlidir.”*<sup>200</sup> Mekke müşrikleri dediler ki: “Ey Allah! Eğer bu Kur’an senden gelen bir hak ise, hemen üstümüze gökten bir taş yağdır yahut bize başka acıklı bir azap getir!” işte ayette buna işaret edilerek, “senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar” denilmektedir. Esasen onlar gerçekte azap istemiyor; aksine bu sözleri ile ilahi azaba inanmadıklarını gösteriyor, peygamberin tehditleriyle alay ediyorlardı.<sup>201</sup>

---

<sup>197</sup> İbn Kesîr, a.g.e, II, 485.

<sup>198</sup> Tevbe 9/68, 72.

<sup>199</sup> İbn Kesîr, a.g.e. , III, 173.

<sup>200</sup> Ra’d 13/6.

<sup>201</sup> Işıcık, Yusuf, *Kur’an Meâli*, 178, Konya, 2010.

*“Rasulüm! Kullarıma benim çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.”*<sup>202</sup>

*“Rasulüm! Sana söylenen, senden önceki peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir. Elbette ki senin rabbin, hem mağfîret sahibi hem de acı bir azap sahibidir.”*<sup>203</sup>

*“Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir öğünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki bitirdiği ziraatçıların hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır.”*<sup>204</sup> Dünya ve ahiret hayatının mukayesesinin yapıldığı bu ayette dünyanın aldatıcı tarafları izah edilmiş, onlardan kaçınılması tavsiye edilmiştir. Çünkü dünya ve dünyadakilerin boş yere yaratılmadıkları muhtelif ayetlerde açıklanmıştır. Dünya hayatı kötü değildir. Kötü olan onu Allah’a ve peygambere itaate yöneltmemek, ahireti ve insanlığı unutup sırf dünyaya ve dünyanın fenalıklarına kapılmaktır.<sup>205</sup>

Yüce Allah varlığını, birliğini, meleklerini, kitaplarını, ayetlerini ve peygamberlerini inkâr edenleri, yalanlayanları ve isyan edenleri cezalandıracağını Kur’an da bildirmiştir. İsyankâr insan, tevbe edip af dilerse bağışlanır. İnkâr, isyan ve zulmüne devam ederse cezalandırılır. İşte insan bu inkâr, isyan ve zülüm sebebi ile Allah’ın cezalandırmasından korkar. Yüce Allah, kendisini hem bağışlayan hem de cezalandıran olarak tanıtmıştır. İşte Allah korkusu insanın, Allah’ın mağfîret ve rızasından mahrum kalma, acı ve şiddetli azabına uğrama endişesi taşımasına yöneliktir. Allah korkusu deyince bunun anlaşılması gerekir.<sup>206</sup>

---

<sup>202</sup> Hicr 15/49-50.

<sup>203</sup> Fussilet 41/43.

<sup>204</sup> Hadîd 57/20.

<sup>205</sup> Mevdûdî, a.g.e. ,VI, 125; Işıcık, Yusuf, *Kur’an Meâli*, 404, Konya, 2010.

<sup>206</sup> Karagöz, İsmail; “*Havf ve Haşyet*” Kavramı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, 215, İstanbul, 2009. (Zümer 39/16)

Allah'ın azabından korkulması gerekir. Çünkü Allah'ın azabı büyük, alçaltıcı, şiddetli, korkunç, sert ve kötü bir azaptır.<sup>207</sup> Allah, suçsuz yere hiç kimseyi cezalandırmaz. Ancak insanlar cezalandırmayı hak ettikleri bir suç işledikleri takdirde cezalandırır. Asıl cezalandırma yeri ahirettir. Bununla birlikte Allah, dünyada da insanları çeşitli şekillerde ıslah olmaları için cezalandırabilir. Geçmiş kavimlerden birçok insan ve toplumu inkâr ve isyanları sebebi ile cezalandırmıştır.<sup>208</sup>

## A. 2. 2. ALLAH'TAN KORKANLAR

### 1.2.1.1. Peygamberler

Nebî, Allah'ın kendisine vahyettiği şeyleri insanlara aktaran, onları bu vahye inanmaya ve itaat etmeye davet eden kişidir. Onlar insanları, vahiyle terbiye eden terbiyecilerdir. Onlar, Allah tarafından seçildikleri için, en temiz insanlardır. İnsanlık için örnek kişilerdir. Onlar, Allah'ın kendilerine vahyettiği şeyi canlı olarak yaşayanlardır. Peygamberler, aldıkları vahyin canlı örnekleridir. Her nebî, kendi döneminin insanları için, Allah tarafından seçilmiş örnek idi. Nebîler, Allah'a hakkıyla kulluk yaparlar ve ubûdiyyetin (kulluğun) nasıl yapılması gerektiğini gösterirler. Peygamberler, insanları cennet ve Allah'ın nimetleriyle müjdelemek, cehennem ve Allah'ın azabıyla korkutmak için gönderilmişlerdir. Peygamberler, bütün insanlık için, en güzel birer önder ve örnektirler. Herkes, onlara uymak ve onların metotlarını takip etmekle yükümlüdür. Aşağıdaki ayette Allah Hz. Muhammed'i Zeyneb b. Cahş'la evliliği hususunda insanların karşısında, sağlam ve sebatlı olması konusunda uyarmaktadır.

*“O Peygamberler, Allah'ın emirlerini insanlara tebliğ ederler. Allah'tan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlardı. Hesap görücü olarak Allah yeter.”*<sup>209</sup>

Ey Muhammed, sen de geçmiş peygamberler gibi ol. Sana emredilenleri tebliğ et.

---

<sup>207</sup> Bakara 2/7, 90,165; İsrâ 17/57; Lokmân 31/24; Zümer 39/24.

<sup>208</sup> Ankebût 29/40; En'am 6/65.

<sup>209</sup> Ahzâb 33/39.

Allah'tan başka kimseden korkma. Zira Allah, hesaba çeken olarak kâfidir.<sup>210</sup>

Allah, peygamberlerini halkından, ümmetinden sorumlu olarak göndermiştir. Peygamberler halklarının eğitimcileri ve idarecileridir. Onların Allah'ın azabına uğramaları konusunda korku içindedirler. Allah'tan korkma hususunda sadece kendileri değil halklarını da bu korkuya teşvik etmektedirler. Korkunun bu türü, peygamberlerin ahlakıdır. Toplumları konusunda daima endişe ve kaygı duymaktadırlar. Onların bu korkusu toplumların eğitim ve yönetiminden, hatta ailesinden sorumlu büyüklere örnek teşkil edecek şekildedir.

### 1.2.2. Âlimler

Allah katında elbette bilenlerle bilmeyenler bir değildir. İslam dini her fırsatta insanları ilim öğrenmeye, âlim olmaya teşvik etmiştir. Peygamberimiz de, ben sizden Allah hakkında daha çok bilgiye sahibim ama Allah hakkında en çok korkanınızım” buyurmaktadır. Bu yüzdendir ki âlimler Allah hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları için peygamberlerden sonra Allah'tan en çok korkan kimselerdir.

*“İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan, davarlardan da bunun gibi ayrı ayrı renklerde olanlar vardır. Allah'tan ise, O'nun kullarından ancak ilim sahipleri saygı ile korkarlar. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, çok üstündür, çok bağışlayandır.”<sup>211</sup>*

İnsanlardan, diğer canlı varlıklar ve büyük baş hayvanlardan da çeşitli renkte olanlar vardır. Kullan içinde Allahtan hakkıyla korkanlar ancak âlimlerdir. Şüphesiz ki Allah, her şeye galiptir, çok affedendir.

Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, gökten yağmur yağdırarak çeşitli renklerde meyveler var ettiğini, dağları da beyaz kırmızı, siyah gibi çeşitli renklerde yarattığını, ayrıca insanları, canlıları ve büyük baş hayvanları da çeşitli renklerde yarattığını bildirmekte ve kudretinin büyüklüğünü bizlere göstermektedir. Ayrıca yüce Mevla'nın bu kudretinin büyüklüğünü ancak âlim kullarının idrak ederek rablerinden hakkıyla

---

<sup>210</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXII, 14.

<sup>211</sup> Fâtır 35/28.

korkabileceklerini de beyan etmektedir. Bu da ilmin ve âlimlerin faziletini göstermekte ve bizleri ilme teşvik etmektedir.<sup>212</sup>

Kur'ân her vesileyle ilme, ilim adamına ışık tutmakta, ipucu vermekte, bilimsel anlamda ana fikir, temel bilgi sergilemektedir. Böylece insan aklına ışık tutup ilâhî kudrete delâlet eden belgeleri sıralamakta ve gerçekçi olan âlimlere, eşyadaki ilâhî damgayı görmeye çalışmalarını tavsiye etmektedir. Buna şöyle bir örnek verilebilir; Edison'un, kendi yakın arkadaşı Andre Rozonoffi'a şöyle dediği nakledilmiştir: "İnsanlar beni büyük bir dâhi görüp hayranlık duymaktadırlar. Aslında ben bir hiçim. Benim buluşlarımın hepsi dünyada mevcut olan şeylerdir. O bakımdan, "bunu ben yaptım, ben vücuda getirdim" diyen insan en büyük yalancıdır. Gerçek mucit ve dâhi, asıl yaratıcı Allah'tır. O, dünyaya bu kanunları, özellikleri, nesnelere koymasaydı, biz mevcut olmayı nasıl bulup icat edebilirdik? Bu mümkün müdür?"

Görüldüğü gibi, ilim adamı taklit çemberinden kurtulup gerçekçi olduğu zaman elde ettiği bilimsel sonuçlarla Allah'a daha çok yaklaştığını anlamakta ve O'na üstün saygı duyup teslimiyet göstermektedir.<sup>213</sup>

"*Kulları içinden, ancak âlimler Allah'tan korkar*" âyetinde, sıfat mevsufa kastedilmiştir. "Korkmak", âlimlere tahsis edilmiştir.<sup>214</sup>

### 1.2.3. Akıllı İnsanlar

Akıl, çevremizdeki her şeyin (eşyanın) özelliklerini tanıyan, idrâk eden bir kabiliyettir. O insana verilmiş bir manevî kuvvettir. Akıl gücü insana doğuştan verilen bir yetenektir. Kişi ergenlik çağına ulaşınca bu güç olgunlaşır. Şüphesiz ki akıl gücü insanlarda eşit değildir, farklı farklıdır.

Bilindiği gibi İslâm'a göre, ancak akıllı insanlar Allah'ın tekliflerinden sorumludurlar. Bir çocuğun mükellef (yükümlü) olma yaşı da akıllı olma ve ergenlik

<sup>212</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXII, 131.

<sup>213</sup> Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, X, 5005.

<sup>214</sup> Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, Ensar Neşriyat, V, 176.

çağına ulaşma zamanıdır. Çocuklar ve deliler İslâm'ın hükümlerinden sorumlu değildirler. Allah'ın teklifleri (dinin emir ve yasakları) ancak akılla idrâk edilir. Akıl, bu tekliflerin sebebini, hikmetini, yerine getirildiği zaman faydasını, yerine getirilmediği zaman zararını anlayabilir. İslâm akıllı insanlara hitap ediyor ve insanlara akıllarını kullanmalarını emrediyor. Akınlı kullanmayanları müslüman kabul etmediği gibi insan olarak bile görmemektedir. Bazıları, bu akıl gücünü ve yeteneğini kullanmazlar.<sup>215</sup>

Aşağıdaki ayette Allah'tan korkanların akıl sahibi insanlar olduğu bildirilmektedir. Yüce Allah R'ad suresinde şöyle buyurmaktadır:

*“Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, kör kimse gibi olur mu? Ancak akıl sahipleri anlar. O akıl sahipleri ki onlar, Allah'ın ahdini yerine getirirler, verdikleri sözü bozmazlar. Onlar Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.”*<sup>216</sup>

Akıl sahibi kimseler, Allah'ın kendilerine tavsiye ettiği ahdi yerine getirenlerdir. Ahid, Allah'ın, kullarını mükellef kıldığı emirleri ve yasaklarıdır. Kendileriyle Allah ve kullar arasında yapmış oldukları sağlam ahitleri bozmazlar.

Allah'ın, yapmalarını emrettiği sila-i rahmi yaparlar. Allah'ı yüceltmek ve ona saygı göstermek için ondan korkarlar. Cehenneme girmelerine sebep olacak kötü hesaptan korkarlar. Korktukları için de Allah'a itaat etmeye gayret eder ve onun koyduğu sınırları korurlar.<sup>217</sup>

Bu akıl sahipleri onlardır ki, Allah'ın ahdini yerine getirirler, verdikleri sözü bozmazlar. Ayet-i Kerime'de zikredilen “Allah'ın ahdi”nden neyin kastedildiği hususunda şu görüşler zikredilmiştir: “Bu ahit,” Hani rabbini, Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini çıkarmış, onları, kendi nefislerine şahit tutarak “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” demiş, onlar da “Evet, şahidiniz, sen bizim rabbimizsin.” diye cevap vermişlerdi. Bu, kıyamet gününde “Bizim bundan haberimiz yoktu.” dememeniz içindir. Ayetinde zikredilen ahittir. Yahut bu ahit, haklarında aklî ve naklî deliller bulunan emir ve yasaklardır. Bu delilleri görenler, emirleri tutmak ve yasaklardan

---

<sup>215</sup> Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba, Yay. II, 122.

<sup>216</sup> R'ad 13/19-21.

<sup>217</sup> Sâbüni, *Safvetü't-Tefâsir*, Ensar Neşriyat, III, 222.

kaçınmak zorundadırlar. Zira onun delilleri görmesi, Allaha karşı bir ahit vermesi anlamına gelmektedir.

Ayet-i Kerimede zikredilen “Söz verme” nin ne anlama geldiği hususunda da şunlar söylenmiştir: Buradaki söz verme “Lâ ilâhe İllallah Muhammedün Rasulullah” diyerek iman ettiğine dair Allaha vermiş olduğu söz ile insanlarla yapmış olduğu herhangi bir muamelede verilen söz anlamına gelmektedir. Böylece hakkı gören müminler, hem rablerine iman ettiklerine dair verdikleri sözü bozmazlar hem de insanlarla yapmış oldukları muamelelerde vermiş oldukları sözden caymazlar. Onlar, Allah’ın, riayet edilmesini emrettiği şeylere riayet ederler. Rablerinden korkar, kötü hesaptan sakınırlar. Bu akıl sahipleri, Allah’ın, koparılmamasını emrettiği akrabalık bağını koparmazlar. Bütün hareketlerinde Rab’lerinin, kendilerini denetlemesinden korkarlar. Ahirette çetin bir hesap vereceklerinden çekinirler ve ona göre davranırlar.<sup>218</sup>

#### 1.2.4. Hidayete Erenler

Hüdâ ve hidâyet lütuf ile yol göstermek, doğru yola iletmek, gerçeğe ulaştırmak demektir. Dilde hüdâ ve hidâyet aynı anlamda olmakla beraber Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın yol göstermesi anlamında hüdâ, kelimesi kullanılmıştır.

“Size benden bir hüdâ geldiği zaman kimler benim hüdâma uyarırsa onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”<sup>219</sup> Gibi âyetler, Allah’ın yol göstermesini anlatmaktadır. Hidâyet kökü Kur’ân’da geçmez. Hüdâ kökünden türevleri pek çok âyette geçmektedir. İhtida da dünyâ ve âhirete ilişkin işlerde insanın kendi isteğiyle araştırıp doğru yolu bulmasıdır.<sup>220</sup> Allah’tan korkanların hidayete eren, doğru yolu bulan yani İslam’ı yaşayan kişiler olduğunu ayetlerden öğrenmekteyiz.

---

<sup>218</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XIII, 139; İbn Kesîr, a.g.e, IV, 450.

<sup>219</sup> Bakara 2/38.

<sup>220</sup> Ateş, Süleyman, *Kur’an Ansiklopedisi* Kuba Yay. VIII, 351.



*“Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler i’ mâr eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.”*<sup>221</sup>

Allah’ın mescitlerini, ancak Allaha ve ahiret gününe iman eden, namazı gereği gibi kılan zekâtı veren ve yalnız Allah’tan korkan kimseler imar ederler. Onlar, doğru yolda bulunanlardan olurlar. Gerçekte Allah’ın mescitlerini imar etme çalışmaları, Allah’a ve âhiret gününe iman eden, namazı gereği gibi kılan, zekâtı veren ve yalnız Allah’tan korkan kimselerin çalışmalarıdır. İşte doğru yolu bulmaya layık olanlar bunlardır. Âyet-i Kerime’de, Kureyşli’lerin “Biz haremın sakinleriyiz, hacılara su verenleriz. Beytullahı imar edenleriz. Hiçbir kimse bizden üstün olamaz.” demeleri üzerine bu âyet-i kerime inmiş, Beytullahı ve diğer mescitleri ancak hakkıyla iman eden, Allah’ın emirlerini yerine getiren ve Allah’tan korkan müminlerin gerçek manada imar edeceklerini beyan etmiştir.<sup>222</sup>

Allah’u Teâlâ, *“Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a iman eden, kimseler imâr eder”* buyurmasında şu anlaşılabilir. Yani, “Bahsettiğimiz bu dört sıfatı taşıyanlar” demektir. Zira innemâ kelimesi hasr ifâde eder. Bu edatın bu ayette bulunmasında, mescidin, ibadet dışındaki şeylerden korunmasının gerekli olduğuna bir dikkat çekme bulunmaktadır. Binâenaleyh, gereksiz söz söyleme ve dünya işlerini orada halletme gibi hususlar da, bunun hükmüne dâhildir (ibadetin dışında sayılır). Nitekim Hz. Peygamber (SAV)’den: “Ahir zamanda, ümmetimden bir grup insan gelir, türer. Onlar mescitlere gelirler ve halkalar halinde oralarda otururlar. Ama onların sözleri, dünya ve dünya sevgisidir. Sakın onlarla oturmayınız. Allah’ın onlara ihtiyacı yoktur” dediği rivayet edilmiştir.<sup>223</sup>

---

<sup>221</sup> Tevbe 9/18.

<sup>222</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, X, 94.

<sup>223</sup> Râzî, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*, Akçağ Yayınları, XI, 445.

### 1.2.5. Muttakîler

Muttaki, kökünden türetilmiş ittika'nın ism-i failidir. (vikaye) bir şeyi, zarar verecek bir şeyden, bir tehlikeden korumak demektir. Takva (takva), nefsi korkulacak bir şeyden korumaktır. Takva kelimesinin, dildeki temel anlamı budur. Dinde ise takva, canı günâha sokan şeylerden korumaktır. Bu da ancak haram olan şeyleri, hattâ bazı mubahları bırakmakla olur. İttika zararlı, tehlikeli olan şeylerden korunmak, canı Allah'ın azabından korumaktır. Bu kökten ism-i fail olan muttaki, korunan, takva sahibi anlamına gelir. Arap dilinde canlı bir varlığın, dışarıdan gelecek tehlikeye karşı kendisini koruması anlamındaki takva, Kur'ân sistemine girince önemli bir anlam kazanmıştır. Artık Kur'an'da takva, maddî bir tehlikeden değil, ma'nevî azaptan ve insanı azaba sürükleyecek olan günah işlerden korunmak demektir. Kelime, zamanla daha ma'nevî bir anlam kazanıp sâf dindarlık anlamını almıştır. Mü'min, önce şirkten kaçınır, sonra günahlardan sakınarak yüksele yüksele kalbi meşgul edecek her şeyden uzaklaşıp gönlünü Allah'a tahsis eder, tam huzur ve güvene erer. İşte gerçek takva sahipleri bunlardır.<sup>224</sup>

*“Onlar görmedikleri halde Rablerine candan saygı gösterirler. Yine onlar, kıyametten korkan kimselerdir.”*<sup>225</sup>

Taberi bu âyet-i kerimeyi izah ederken şöyle diyor: “Takva sahipleri öyle insanlardır ki, ahireti görmedikleri halde, dünyada iken de rablerinin, kendilerini cezalandırmasından korkarlar. Böylece Allah'ın kendilerine göndermiş olduğu emirleri tutar yasaklarından kaçınırlar. Bununla beraber onlar, kıyametin kopma ânından da çok çekinirler. Zira onlar, dünyada iken bir kusur işlemiş olarak ahirette o işlediklerinden dolayı hesaba çekileceklerinden korkarlar.”<sup>226</sup>

Onlar, Rablerinden, hiç bir mahlûkun bulunmadığı ıssız yerlerde de sakınırlar. Bu mana, doğruya daha yakındır. Buna göre mana, onların Allah'ın cezasından çekinmeleri

<sup>224</sup> Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, XV, 456.

<sup>225</sup> Enbiya 21/49.

<sup>226</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVII, 35.

onların kalplerinin ayrılmaz bir vasfıdır. Yoksa bu haşyet hali onların, tenhada değil de, sadece halk içinde izhar ettikleri bir hal değildir. Yani, “Onlar, kıyamet gününün azabından ve orada cereyan edecek olan hesap, sual, vb. diğer şeylerden dolayı tirtir titrerler, böylece de bundan dolayı, Allah’a isyan etmekten geri dururlar” demektir.<sup>227</sup>

### 1.2.5.1. Sâlihler

Salih, sulh kökünden ism-i faildir. Sulh, barış, salâh ise fesâdın ve seyyie'nin karşıtıdır. Kur'ân'da sâlih, bazen fesâdın, bazen de seyyie'nin karşıtı olarak kullanılır. Salâh, yararlı, düzgün olmaktır. Sâlih amel, İbâdet ve ahlâka ilişkin bütün güzel işleri kapsar. Allah'a ibâdet sâlih amel olduğu gibi, muhtaçlara iyilik, yardım, Allah yolunda cihâd, zulme ve zâlimlere karşı mücâdele, hak, adalet, doğruluk, emânet, iyilik ve takva üzerinde yardımlaşmak; helâl kazanmak; ailesine, akrabasına ve toplumuna karşı görevlerini yerine getirmek; insanlara karşı güzel davranmak hep sâlih amel kapsamındadır. Makbul amel, ancak bozukluk olmayan, doğru, düzgün, yararlı ameldir. Gönüldeki takva ve iman, sâlih amel üretir. İmanı makbul kılan da güzel ahlâk, sâlih amel(yararlı, güzel eylem)dir. Kur'ân-ı Kerîm, imanı soyut bir düşünce olarak değil, güzel eylemlerle ortaya çıkan bir inanç olarak nitelendirir. Furkân, Mü'minûn ve Rahman sûrelerinde gerçek mü'minlerin sâlih amel sahibi insanlar olduğu vurgulanır. İnsanı kurtaracak olan, samimi imana dayalı sâlih ameldir.<sup>228</sup> Tabiki samimi müslüman salih amel sahibi insan olunca Allah'tan layıkıyla korkan insandır.

*“İman edip amel-i sâlih işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır. Onların Rableri katındaki mükâfaatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bu söylenenler Rabbinden korkan, O'na saygı gösterenler.”*<sup>229</sup>

Beyyine suresi yedinci âyette, iman edip iyi işler yapanlar ki bunların başında

<sup>227</sup> Râzî, *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, XVI, 156.

<sup>228</sup> Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, XVIII, 355.

<sup>229</sup> Beyyine 98/7-8.

namaz kılmak ve zekât vermek gelmektedir. Halkın en hayırlısı olarak nitelendirilmiştir. Sekizinci âyette ise müminlere dünyada yaptıkları iyi işlerin karşılığı olarak âhîret nimetlerinin en güzellerinden olan Adn cennetlerinin verileceği, müminlerin bu cennetlerde ebedî olarak kalacakları haber verilmektedir. Bunlardan daha iyisi ise Yüce Allah'ın rızasını kazandıklarının müjdelenmiş olmasıdır. Dünyada Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından sakındıkları için Allah Teâlâ onlardan razı olmuştur. Bir hadis-i kudsîde belirtildiği üzere onlara gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insan aklına gelmemiş olan sonsuz nimetler verileceği için onlar da Allah'a karşı hoşnutluk ve memnuniyet hissiyle dolacaklardır.<sup>230</sup> Surenin sonunda ise bütün bu nimet ve lütufların, kendisini yaratan, büyütüp besleyen ve yaşaması için her türlü imkânı sağlayan yüce rabbine karşı "haşyet" içinde olan, yani O'nun ululuğu karşısında derin bir saygı ve korku duyan, bu duygularla ürperip heyecanlanan mümine sunulacağı bildirilmiştir.

"*Ehl-i kitaptan kâfir olanlar var ya*" âyeti ile. "*İman edip sâlih amel işleyenler var ya*" âyeti arasında mukabele sanatı vardır. Bu mukabele, itaatkârların nimeti ile isyankârların azabı arasındadır.<sup>231</sup>

### 1.2.6. Namazlarını Kılanlar

Dînî bir terim olarak salât, tekbirle başlayıp selâmla tamamlanan belirli hareket ve sözlerden oluşan ibadeti ifade eder. İslâm'ın beş esasından biri olan namaz, kulun ibadet duygusuyla Allah'ın huzuruna çıkması, Onunla bağlantı kurup konuşması, belli şekillerle O'na tapınmasıdır.<sup>232</sup> İslâm'dan önceki ilâhî dinlerde de bulunan namaz ibadeti İslâm'da hicretten yaklaşık bir buçuk yıl önce gerçekleşmiş olan mi'rac esnasında farz kılınmıştır.<sup>233</sup> Allah'tan en güzel şekilde korkanlar, Allah'ın farz kıldığı namazları kılanlardır. Dinin direği olan namazı kılmak Allah'tan hakkıyla korkmayı gerektiriyor.

<sup>230</sup> Buhârî, "Tevhîd", 35; Müslim, "İman", 312.

<sup>231</sup> Komisyon, , *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, V, 612.

<sup>232</sup> Bkz. Bakara 2/238.

<sup>233</sup> Buhârî, "Salât", 1.

“Ancak namaz kılanlar başka; Namazlarını devamlı ve özenle kılanlar; İsteyene ve yoksun kalmışa mallarından belli bir hak tanıyanlar; Hesap gününün doğruluğuna inananlar; Rablerinin azabından çekinenler ki Rablerinin azabı karşısında asla güven içinde olunamaz.”<sup>234</sup> Namazlarına devam edenler. Evet, işte onlar, cennetlerde ağır- lanacak kimselerdir.

Allah Teâlâ bu âyet-i kerimelerde de kendisine bir kötülük geldiğinde çokça sızlanan ve kendisine Allah’ın nimeti eriştiğinde de çokça cimri kesilen insanlardan olmayanları zikretmeye devam etmiştir. Bunlar ise şunlardır: Öldükten sonra dirildiklerinde yaptıklarının karşılığı verilecek olan bir günün geleceğine iman edenler, dünyada iken rablerinin âhirette, emrine karşı gelenler için hazırladığı azabından korkan kimselerdir. Bu sebeple onun koyduğu farzlara titizlik gösterip beyan ettiği sınırı aşmayanlar, namazlarının vakitlerini ve farzlarını muhafaza edenler, işte bunlar cennetlere konacaklar ve Allah tarafından orada ikram göreceklerdir.<sup>235</sup>

Namaz, İslam’ın direği olduğu için, bu konu durmadan vurgulanmıştır. Bu iyi ve övülen amellerin başında ve sonunda namaz zikredilmiştir ki, kişi, İslâmın binasını oluşturan rükünler içinde onun mertebesini öğrensin. Kurtubî şöyle açıklamada bulunmaktadır. Yüce Allah başlangıçta, mü’minlerin, “*namazlarına devam edenlerdir*” şeklindeki vasıflarını zikretti. Sonunda da, “*Onlar namazlarını koruyanlardır Onlar*” buyurdu. Devam ile muhafaza farklı şeylerdir. Onların namazlara devamı, onu edaya devam etmeleridir. Onlar namazı bırakmaz ve hiçbir şey sebebiyle namazdan alıkonmazlar. Mü’minlerin, namazı korumaları ise, namaz için güzelce abdest almaya, onu vakitlerinde kılmaya, rükünlerini tam yapmaya, sünnetleri ve adabı ile en mükemmel şekilde eda etmeye ve kötülükler işlemek suretiyle sevabının boşa gitmesinden onu korumaya riayet etmeleridir. Devam, namazın bizzat kendisi; muhafaza ise, namazın halleri ile ilgilidir.<sup>236</sup>

---

<sup>234</sup> Meâric 70/22-27.

<sup>235</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXIX, 79.

<sup>236</sup> Kurtubî, *el-Câmi-u li Ahkâmi’l- Kur’an*, XVIII, 292.

### 1.2.7. Hayırda Yarışanlar

Allah (CC), Mü'minûn suresinde gerçek müminleri tanımlarken, onları hayır yapmak için birbiriyle yarışan, hayır işlemek için koşturan kimseler olarak tarif etmektedir. Bu özellikteki kişilerin Allah'tan korktuklarını Mü'minûn suresi altmışıncı ayette bildirmektedir.

*“Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar; İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar.”*<sup>237</sup>

İşte onlar, hayırlı işlerde yarış ederler. Bu yolda önde giderler. Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: “Ben, Rasulullah (SAV)den *“Başkalarının verdikleri şeyi, rablerinin huzuruna çıkacaklarından kalpleri ürpererek verenler.”* ayetinin manasını sordum ve dedim ki: “Bunlar, içki içenler ve hırsızlık yapanlar mı?” Rasulullah: “Hayır Sıddık'ın kızı, (Bunlar değil) bunlar, oruç tutan, namaz kılan, sadaka veren insanlardır. Bunlar, yaptıkları amellerin kabul olunmayacağından korkarlar, işte hayırda yarış yapanlar bunlardır.” buyurdu.<sup>238</sup>

*“İyiliklere koşup bu uğurda yarışma”* iki anlama gelmektedir:

- a) Büyük bir arzuyla Allah'a itaat mahiyetindeki işlere yönelip yeri ve zamanı gelince bu işleri aksatmadan yapmak;
- b) Çeşitli hayırlı işler için çalışmak, başka insanlara iyilik etme yarışı içinde olmak.

Önceki ayetlerde belirtilen iyi ve değerli davranışların, hayırlarda yarışmanın önemi üzerinde durulmuştu. Bu âyette ise bunların insanlar için imkânsız olmadığı, çünkü Allah'ın insanlardan güç yetirilemeyecek şeyler istemediği bildirilmektedir. Ayrıca Kur'an'da başka yerlerde de geçen ifadelerle insanlara güçlerinin yetmediği ödevler yüklemenin Allah'ın yasasına uymadığına, dolayısıyla bunun âdil olmadığına işaret edilmektedir. Ayetteki kitap kelimesi genellikle “amel defteri” yani insanların dünyada iken yaptıkları iyi ve kötü işlerin kaydedildiği, mahiyeti bizce bilinmeyen, bir tür belge olarak açıklanmıştır. Âyet, bu belgenin tamamen gerçekleri içereceğini,

<sup>237</sup> Mü'minûn 23/ 60, 61.

<sup>238</sup> Tirmizi, “Tefsir” 3/ 3175; Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVIII, 36; İbn Kesîr, a.g.e. , V, 480.

insanların haksızlığa uğramasına yol açacak hiçbir hatalı bilgi taşımayacağını bildirmektedir.<sup>239</sup>

### 1.2.8. Kurtuluşa Erenler

Kurtuluşa ermek, dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmektir. Nur suresi elli ikinci ayette geçen Kurtuluş anlamına gelen felah kelimesi, umduğuna nail olmak, korktuğundan emin olmaktır. Bu bağlamda kurtuluşa erenlerden olabilmek için Allah korkusu gerekmektedir.<sup>240</sup>

*“Kim, Allah’a ve Resulüne itaat eder, Allah’tan korkar ve ona sığınır korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”*<sup>241</sup>

Allah Teâla, bu âyet-i kerimelerle, haklarında bundan Önceki âyetlerin indiği kişileri kınamakta ve mümin olanların ne gibi sıfatlar taşımaları gerektiğini beyan etmektedir. Müminler, aralarındaki anlaşmazlıklarda Allah’ın kitabına ve Rasulullah’ın hakemliğine çağrıldıkları zaman, verilecek hükmün lehlerine veya aleyhlerine olabileceğini hesaba katmadan, “Davetini kabul ettik ve teslim olduk.” derler. İşte kurtuluşa erecek olanlar bunlardır. Zira kim, Allah'a ve Resulü' ne itaat eder, Allah'ın emirlerine karşı gelmekten korkar ve onun cezalandırmasından çekinirse, işte kurtuluşa erecek olanlar onlardır.<sup>242</sup>

### 1.2.9. Melekler

Melekler Allah’ın nurdan yarattığı varlıklardır. Sadece Allah’a ibadet etmekle ve onun emirlerini yerine getirmekle görevlidirler. Allah, Meleklerin geçmişini geleceğini ve hali hazır durumlarını çok iyi bilmektedir. Onların hiçbir davranışı Allah’a gizli

---

<sup>239</sup> Râzî, a.g.e. XXIII, 107; Komisyon, *Kur’an Yolu Meâl ve Tefsiri*, IV, 64.

<sup>240</sup> Ateş, Süleyman, *Kur’an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, VI, 181.

<sup>241</sup> Nur 24/52.

<sup>242</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVIII, 157.

değildir. Melekler, ancak Allah'ın kendilerinden razı olduğu kullarına şefaah ederler. Onlar, Allah'ın kendilerini cezalandırmasından şiddetle korkarlar.<sup>243</sup>

*“Rahman evlat edindi” dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Bilâkis melekler lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır. O'ndan önce konuşmazlar; onlar, sadece Onun emri ile hareket ederler. Allah, onların önlerindeki de, arkalarındaki de bilir. Allah'ın razı olduklarından başkasına şefaah etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler.”<sup>244</sup>*

Müşriklerin, “Allah, meleklerden çocuk edindi” dediler. Tefsirciler der ki; “Bunlar Huzâa kabilesinin bir koludur. Onlar: Melekler, Allah'ın kızlarıdır derlerdi.” Allah, zâlimlerin söylediklerinden yüce ve uzaktır. Aksine melekler Allah'ın seçtiği değerli kullarıdır. Onlar Allah katında yüksek mevki ve yüce makamlarda ikram görürler. Onlar Allah'a son derece itaatli ve boyun eğicidirler. Allah bir şey konuşmadıkça, onlar konuşmazlar. Onların durumları terbiyeli kölelerin durumları gibidir. Onlar Allah'a itaat eder ve Onun emirlerine göre hareket ederler. Herhangi bir emirde, Rablerine karşı çıkmazlar. Yüce Allah'ın ilmi onları kuşatmıştır. Herhangi bir şeyleri Allah'a gizli kalmaz. Melekler, kıyamet gününde, sadece Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselere şefaah ederler. Bunlar da iman etmiş olanlardır. Nitekim İbn Abbas şöyle der: “Onlar, Lâ ilahe illallah diye şehadet edenlerdir, Melekler, Allah'tan korkar ve çekinirler. Çünkü onlar Allah'ın büyüklüğünü bilirler.” Hasan-ı Basrî: “Onlar Allah korkusundan titrerler.” der.<sup>245</sup>

Sonuçta, Allah'ın varlığını ve büyüklüğünü en iyi şekilde bilen varlıklar olarak da meleklerin Allah'tan en güzel şekilde korkmaları doğal bir durumdur.

---

<sup>243</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVII, 16.

<sup>244</sup> Enbiya 21/26-28.

<sup>245</sup> Sâbüni, *Safvetü 't- Tefasir*, Ensar neşriyat, IV, 79.



### 1.2.10. Diğer Varlıklar

Gözle görülebilen ve görülemeyen bu kâinattaki canlı ve cansız bütün varlıklar Allah'ın azabından korkmakta ve Allah'ın rahmetini ummaktadır. İsrâ suresi bu gerçeğe işaret etmektedir.

*“Onların, taptıkları da rablerine bir yol arar. Her biri, Allaha daha çok yaklaşmak için çalışır. Onun rahmetini umarlar ve onun azabından korkarlar. Elbette Rabbinin azabı korkulan bir azaptır.”*<sup>246</sup>

Ayet-i Kerime'de, Allah'a ortak koşanların, büyük bir gaflet ve ahmaklık içinde oldukları ifade edilmektedir. Zira onlar, Allah'ın yarattığı varlıkları ona denk tutmaya ve ortak koşmaya çalışıyorlar. Halbuki Allah'a ortak koştukları cinler, Melekler, Hz. İsa, onun annesi gibi varlıklar Allah'a yaklaşmak için bir yol ararlar. Allah'ın rahmetini umar azabından korkarlar.

Müfessirler, âyette zikredilen “*Kendilerine tapınılanlar*” dan kimin kastedildiği hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Taberî'nin de tercih ettiği görüşlerden birisine göre, bunlardan maksat, cinlerdir. Bazı insanlar Cinlere taparlarmış. Cinler Müslüman olmuşlar, Allaha yaklaşmak için yol aramaya başlamışlar. Fakat onlara tapan gafil insanlar yine tapınmalarına devam etmişlerdir. İşte âyet-i kerime bu hususu açıklamaktadır.

Bazılarına göre ise burada “*Kendilerine tapınılanlardan*” maksat, meleklerdir. Bir kısım insanlar meleklere tapıyor ve onların, Allah'ın kızları olduklarını iddia ediyorlardı. Âyet-i kerime, müşriklerin bu davranışlarının tutarsız olduğunu, zira kendilerine tapınılan meleklerin de Allah'a daha fazla yaklaşmak için yollar aradıklarını beyan ediyor.

Diğer bazılarına göre de burada “*Kendilerine tapınılanlardan*” maksat, Hz. İsa, annesi Meryem ve Hz. Üzeyir'dir. Yahudi ve Hıristiyanlar bunları Allah'a ortak

---

<sup>246</sup> İsrâ 17/57.

koşmuşlar ve Allah'ın oğlu olduklarını söylemişlerdir. Âyet-i kerime Hz. İsa ve Üzeyir'in Allah'ın kulları olduklarını ve ona daha fazla yaklaşmak için yollar aradıklarını beyan ediyor ve kullara kul olmayı bırakıp Allah'a kul olmayı emrediyor.<sup>247</sup>

### A.2.3. ALLAH'TAN KORKANLARIN GÖSTERGELERİ

#### 2.3.1. Peygamberin Uyarısına Kulak Verirler

Gerçek anlamda samimi iman sahibi kimseler Allah'tan tam anlamıyla korkarlar. Allah'tan korkan bu mü'min kimselerin de pek çok özellikleri ve davranışlarına yansımaları bulunmaktadır. Allah'tan korkan kimseler öncelikle peygamberin uyarısına kulak verirler ve O'na itaat ederler. Aşağıdaki ayette bu kimselerden bahsedilmektedir.

*“Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Yükü ağır gelen kimse onu taşımak için (başkasını) çağırrsa, bu çağırdığı akrabası da olsa, onun yükünden bir şey yüklenilmez. Sen ancak görmeden Rablerinden korkanları ve namazı kılanları uyarırsın. Kim temizlenirse o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. Dönüş Allah'adır.”<sup>248</sup>*

Hiçbir günahkâr âhirette başkasının günahını yüklenmez. Günahı ağır olan kimse başkasına taşıtmak için akrabasını bile çağırrsa onun günahını yüklenip taşımaz. Ey Muhammed, sen ancak gözleriyle bizzat görmedikleri halde kıyamet gününün azabından korkandan ve namazlarını kılanları uyarırsın. Kim, inkârcılıktan ve günahlardan kendini arındırıp iman eder ve yaptığı kötülüklerden vazgeçecek olursa o bunu kendisi için yapmış olur. Zira onun bu hali ancak kendisini cehennem azabından kurtarmış olur. Ey Peygamber! Sen bu Kur'an'la ancak, kıyamet gününde Rablerinin azabından korkanları, namazı mükemmel bir şekilde eda edenleri ve dolayısıyla, farz namazları vakitlerinde kılmak suretiyle, ruh temizliklerine beden temizliğini de katanları korkutursun. Kim ruhunu günah kirlerinden temizlerse, bu temizlenmenin ürünü ona aittir. Onun iyiliği ve takvası, kendisine ve ruhuna mahsustur. Kıyamet gününde, bütün varlıkların dönüşü tek

---

<sup>247</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XV, 107.

<sup>248</sup> Fâtır 35/18.

olan Allah'a dır. O, herkese amelinin karşılığını verecektir. Bu, tehdit manası kapsayan bir haber vermedir.<sup>249</sup>

### 2.3.2. İman Edip Sâlih Amel İşlerler

Allah'tan korkan insanların diğer göstergeleri de iman edip salih amel işlemektir. İman etmekten maksat Abdullah b. Abbas'a göre "tasdik etmek" demektir. Rebi' b. Enes'e göre ise "korkanlar", Zühri'ye göre de "amel işleyenler" demektir. Taberî şöyle demektedir: "Araplara göre "iman etme"nin manası "ikrar etmek ve doğrulamak" demektir. Bir şeyi sözüyle ikrar edene de "mü'min" denir. Bir sözü ameliyle doğrulayana da "mü'min" denir. Allah için her hangi bir şeyden korkmak ta, sözle ve amelle tasdik etme anlamına gelen "iman" kavramının içine girer. İman, kelimesi de Allah'ı (c.c.), kitaplarını ve peygamberlerini dil ile ikrar ve bu ikrarı salih amel ile doğrulamayı gerektirir.<sup>250</sup>

*"İman edip amel-i sâlih işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır. Onların Rableri katındaki mükâfaatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bu söylenenler Rabbinden korkan, O'na saygı gösterenler."*<sup>251</sup>

Mevdûdî, yukardaki ayeti şu şekilde açıklamaktadır: "yani iman eden salih amel işleyen kullar, Allah'ın bütün mahlûkatından, hatta meleklerinden bile efdal ve şerefliidir. Çünkü meleklerle itaatsizlik yapma iradesi verilmemiştir. Bu insan ise (ehl-i iman) irade verilmesine rağmen itaat etmiştir. Diğer bir ifade ile Allah'tan korkarak yaşayan, Allah'ın vereceği cezayı hesaba katarak adım atan ve Allah'ın rızasını küçümsemeden hareket eden için Allah katında bu mükâfatlar vardır."<sup>252</sup>

<sup>249</sup> Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsir*, Ensar Neşriyat, V, 172; Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXII, 127.

<sup>250</sup> Taberî, a.g.e. , I, 101.

<sup>251</sup> Beyyine 98/7-8.

<sup>252</sup> Mevdûdî, a.g.e. , VII, 189.

### 2.3.3. Kur'an'dan Öğüt Alırlar

Kur'an bütün insanlığa öğüt vermek ve onları doğru yola iletmek için indirildi. Ancak Allah'tan korkup O'na itaat eden mü'minler bu Kur'an'dan öğüt alırlar ve doğru yolu bulurlar.

*“Biz onu ancak, Allah'tan korkup ona itaat edene bir öğüt olsun diye indirdik.”*<sup>253</sup>

Âyetlerin indiği dönemle ilgili rivayetler ışığında, Mekkelilerin hakikatleri görmemekte ve elleriyle yaptıkları putları tanrı edinmekte direnmeleri karşısında maneviyat kırıklığına uğrayan Hz. Peygamber'e teselli verildiği ifade edilmektedir. Kur'an'ın, ancak insan olmanın sorumluluğunu taşıyanlar ve bunun hakkını verememekten korkanlar için öğüt ve uyarı etkisi yapacağı bildirilerek bu bilinçten yoksun olanlar için kendisini helak etmemesi gerektiğine imada bulunduğu anlaşılmaktadır.<sup>254</sup>

### 2.3.4. Kur'an Kıssalarından İbret Alırlar

Kass, kesmek kökünden gelen, haber, öykü demektir, el-kasas, anlatılan haberdir. Kasas'ın asıl anlamı iz sürmektir. Olayları birbirini izlediği için hikâyeye de kısas denmiştir. Kısas'ın çoğulu, kısas, yazılan öykü demektir. Kur'ân-ı Kerîm, ibret alınacak birçok olayı, özellikle peygamberlerin da'vet öykülerini vecîz bir üslûb ile anlatmaktadır.

Kur'ân, peygamber kıssalarını ayrıntılara girmeden, öğüt vermek için anlatır. Bu peygamberler, âdetâ bir tek millet olan insanlığa Allah tarafından, birbiri ardınca gönderilmiş elçiler olarak gelirler ve birbirlerinin görevlerini sürdürürler. Kur'ân, peygamberlerin kıssalarını birbirine benzer tarzda sunuşundan, tarih boyunca insanların

---

<sup>253</sup> Tâhâ 20/3.

<sup>254</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, III, 534.

birbirine benzer davranışlar gösterdiği; insanların bir bütün, peygamberlerin de aynı amacı, yani tevhidi yerleştirmek üzere gelen elçiler oldukları anlaşılmaktadır.<sup>255</sup>

Aşağıdaki ayette Kur'an'da anlatılan kıssalardan ibret alanlarında ancak Allah'tan korkan kimseler olduğu bildirilmektedir.

*“Elbette bunda, korkan kimseler için büyük bir ibret vardır.”*<sup>256</sup>

Burada, Allah'tan korkan için büyük bir ibret vardır. Şüphesiz ki Firavunun, dünyada iken cezalandırılıp âhirette azaba uğratılmasında. Allah'ın cezalandırmasından, korkan kimse için büyük bir öğüt ve ibret vardır.<sup>257</sup>

İnsanları âhîret hayatı konusunda uyarmak için gönderilen peygamberi yalanlayanların sonunun ne derece kötü olacağı bildirilerek bundan ibret alınması istenmiş; dolaylı olarak Hz. Peygamber teselli edilmiştir. Hz. Musa'nın Firavuna gösterdiği en büyük mucizeden maksat yılanı dönüşen asâsıdır. Musa'nın ışık saçan eli, denizin yarılması veya Musa'ya verilen dokuz mucizenin tamamı olabileceği de mümkündür. Buna rağmen Firavun inkâr ve isyandan vazgeçmediği gibi sihirbazları ve adamlarını toplayıp onlara *“Ben sizin en yüce rabbinizim.”* diyerek kendi tanrılığını ilân etmiştir.

Firavun'un, *“Ben sizin en yüce rabbinizim”* şeklindeki iddiası, insandaki makam ve mevki tutkusunun, benlik iddiasının nerelere kadar varabileceğini gösteren ibretlik bir sözdür. Gazzâlî, insanın bu tutku ve iddiasının sebeplerini ve mahiyetini benzersiz bir vukuf ve başarıyla işlerken özetle şöyle der: Firavun'a, *“Ben sizin en büyük tanrınızım”* dedirten motif aslında her insanın içinde saklıdır; fakat kimi bunu dışarı vurur, kimi de bazı sebeplerle içinde tutar veya bastırır. Firavun tipiyle uyuşan insanlardaki bu küstah iddia, her insanda bulunan yetkinlik, yükselme ve özgürleşme arzusu ve arayışının saptırılmış şeklidir. Oysa gerçek yetkinliğe, yükselme ve özgürleşmeye ancak ve ancak

---

<sup>255</sup> Ateş, Süleyman, a.g.e. , XI, 414.

<sup>256</sup> Nâzi'ât 79/26.

<sup>257</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXX, 41.

Allah'a yönelmek, O'nu tanımak (marifet), buyruğuna ve rızasına göre yaşamak, ilâhî ahlâk ile bezenmekle ulaşılabilir. Bunun dışındaki bütün benlik ve yetkinlik iddiaları tam tersine gerçekte bir sefalettir, düşüştür. Musa'nın dâvetine inkâr ve isyanla cevap veren firavunun durumu da bundan başka bir şey değildir. Bu yüzden insanları zulüm ile ezen firavunun yaptıkları karşılıksız kalmamış, hem dünyada hem de âhirette Yüce Allah'ın azabına müstahak olduğu bildirilmiştir. Nitekim dünyada başkalarına da ibret olacak şekilde adamlarıyla birlikte denizde boğulmuştur.

*“Allah da ona ibretlik dünya ve âhiret cezası verdi”* diye çevirilen 25. âyete, *“Allah da onu hem sonraki sözünden hem de önceki sözünden dolayı cezalandırdı”* şeklinde de mana verilmiştir.<sup>258</sup> Önceki sözünden maksat *“Sizin için benden başka tanrı tanımıyorum”* anlamındaki sözüdür. Sonraki sözü ise *“Ben sizin en yüce rabbinizim!”* mânasına gelen sözüdür.<sup>259</sup>

### 2.3.5. Allah ve Peygamber'in Emirlerine Uyarlar

Allah'tan korkanların, Allah'ın ve peygamberin emir ve yasaklarına tam anlamıyla uydukları aşağıdaki ayette bildirilmektedir.

*“Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler, Onlar, üstlerinden Rablerinin korkusunu duyarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar.”*<sup>260</sup>

Ayette geçen “Göklerdekiler” sözü melekleri de kapsamakla birlikte onların Allah'a itaat ve ibadetleri diğer varlıklara göre en ileri derecede olduğu için bir takdir ifadesi olmak üzere özellikle anılmış olmalıdırlar. İnsanlar içinde inkarcı ve günahkârlar bulunursa da melekler Allah'a ibadet konusunda asla kibir taslamazlar, küstahça tavır

---

<sup>258</sup> Kurtubî, a.g.e. , XIX, 202.

<sup>259</sup> Komisyon, , *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, V, 472.

<sup>260</sup> Nahl 16/49-50.

takınmaz; yüceler yücesi bildikleri Rablerinden korkar, O'nun buyruklarına eksiksiz uyarlar. Bu âyet, meleklerin ismet (günahsızlık) özelliğine sahip olduklarını gösterir.<sup>261</sup>

“*Yüceler yücesi*” diye tercüme edilen metindeki “*min fevkihim*” ifadesinin tam karşılığı, “onların üzerinden” şeklinde olduğu için, 50. âyete, “üstlerinden, yukarıdan gelecek olan azaptan dolayı Rablerinden korkarlar.” mânası da verilmiştir.<sup>262</sup>

### **2.3.6. Kur'an Okununca Derileri Ürperir, Kalpleri Allah'ın Zikrine Karşı Yumuşar**

Allah'tan korkan kimselerin gösterdiği diğer davranış, Kur'an ayetleri okunduğu zaman, Allah korkusundan dolayı derileri ürperir ve Allah'ın zikrine karşı kalpleri yumuşar. Onların bu durumunu Allah (c.c) aşağıdaki ayette çok güzel anlatmaktadır.

*“Allah, âyetleri birbirine benzeyen ve mükerrer gelen kitabı, sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların, bu kitaptan derileri ürperir. Sonra hem derileri, hem de kalpleri, Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu kitap, Allah'ın, dilediğini onunla doğru yolu ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz.”*<sup>263</sup>

Allah Teâlâ bu âyette Kur'an-ı Kerim'i överek vasıflandırmakta ve onun âyetlerinin birbirine benzediğini ve tekrar ettiğini zikretmektedir. Âyetlerin birbirlerine benzemelerinden maksat, onların birbirleriyle çelişmemeleri, birbirlerini tasdik eder mahiyette olmaları ve birbirlerini tamamlayan bir bütünün parçaları halinde bulunmalarıdır. Âyetlerin tekrar edilmesinden maksat ise farklı şekillerden izah edilmiştir.

Hasan-ı Basrî ve İkrime'ye göre Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de haberleri, hükümleri ve delilleri tekrar tekrar zikretmiştir. Bu itibarla Kur'an'a “*Âyetleri tekrar*

---

<sup>261</sup> Râzî, a.g.e. , XX, 44.

<sup>262</sup> Zemahşerî, a.g.e. , III, 331; Kurtubî, a.g.e. X, 119.

<sup>263</sup> Zümer 39/23.

*eden.*” sıfatı verilmiştir. Süfyan b. Uyeyne’ye göre ise “*Tekrar eden*” den maksat, birbirine zıt kavramların yan yana zikredilmesidir. Kur’an-ı Kerim’de bu tür âyetler çok bulunmaktadır. Dehhak’a göre ise, Kur’an’ın anlaşılması için tekrar tekrar okunması ve buna rağmen insanın onu okumaktan usanmamasıdır. Allah Teâlâ âyet-i kerimenin devamında, müminlerin, Kur’an-ı Kerim’e karşı nasıl saygılı olduklarını ve onu dinlerken nasıl içtenlikle dinlediklerini beyan ederek buyuruyor ki: “Rablerinden korkanlar Kur’an dinledikleri zaman tüyleri ürperir. Onun manasını anladıktan sonra ise kalpleri hükümleriyle amel etmeye yumuşar ve Kur’an’ın hükümlerine göre amel ederler. İşte bu, Allah’ın bir tevfidir. Allah Kur’an’la dilediği kulu hidayete erdirir. Allah kime de iman nasip etmez ve onu saptırırsa artık onu hidayete erdirecek kimse bulunmaz.”<sup>264</sup>

### **2.3.7. Günahları Terk Ederler**

Allah korkusu insanı günah işlemekten alıkoyar ve Allah’a itaat etmeye sevk eder. Hâbil- Kâbil kıssası örneğinde olduğu gibi kendi canı tehlikede olsa bile sırf Allah’tan korktuğu için Allah’ın haram kıldığı bir işi işlemekten kaçır. Bu da Allah korkusunun insana günahları terk ettirdiğinin bir kanıtıdır.

*“Onlara Âdem’in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kabul edilmeyen, “Andolsun seni öldüreceğim!” dedi. O da dedi ki; “Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder. Andolsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben âlemlerin rabbi olan Allah’tan korkarım.”*<sup>265</sup>

Yüce Allah önceki âyetlerde özellikle Medine yahudileri için ibret olsun diye Hz. Mûsâ ile kavmi arasında geçen bazı olayları anlattıktan sonra bu âyetlerde de yine ibret ve nasihat olması için Hz. Peygamber’e Âdem’in iki oğlu hakkında bilgi vermesini

<sup>264</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXIII, 210.

<sup>265</sup> Mâide 7/27, 28.



emretmiştir. Çünkü yahudiler Rasûlullah'a karşı aşırı derecede kıskançlık gösteriyor ve haksızlık ediyorlardı. Yüce Allah, kıskançlığın işi nereye kadar götüreceğini göstermek maksadıyla bu tarihî bilgiyi vahyetti. Çünkü Âdem'in oğullarından biri kıskançlığı sebebiyle, yeryüzünde ilk defa kan dökerek kardeşini öldürmüş, insanlık için kötü bir çığır açmıştı.<sup>266</sup>

“Allah ancak takva sahiplerinden (kurban) kabul eder” ifadesiyle Hâbil, kardeşinin takva ehli olmadığına, kurbanının bu sebeple kabul edilmediğine dikkat çekmiştir. Şüphesiz ki kabul veya reddetmek tamamen Allah'ın iradesine bağlıdır. Allah takva ve ihlâs sahibi olmayanın amelini kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Âyetlerin akışından kurbanı kabul edilmeyenin kardeşini öldürmeyi önceden aklına koymuş olduğu fakat bu niyetini gizlediği anlaşılmaktadır.

Buradan, “Saldırgan karşı nefsi müdafaa etmemek gerekir” gibi bir anlam çıkarılamaz; kişinin böyle durumlarda saldırganı öldürerek kendisini savunması caiz olsa da fazilet değildir. Mevdûdî, bu sözleri şöyle yorumlar: “Beni öldürmek için kötü niyetler besleyebilirsin; fakat ben, senin beni öldürme hazırlıklarım öğrendikten sonra bile senden önce davranmak için bir şey yapacak değilim.” Bu ifade aynı zamanda Hâbil'in kendisini savunup saldırgan kardeşini öldürebilecek güçte olduğunu, fakat cana kıymak haram ve Allah katında en büyük günah olduğu için bunu yapmadığını gösterir.<sup>267</sup> Bu durumda Allah korkusu taşıyan birinin günahlardan nasıl uzaklaştığını gösterir.

İslâm'da nefsi müdafaa meşru bir haktır, kişinin kendisini ölüme teslim etmesi fazilet olarak kabul edilemez. Fazilet saldırıyı başlatmamaktır. Karşı taraf saldırıyı başlattığı takdirde saldırganı etkisiz hale getirecek kadar nefsi müdafaa etmek bir haktır ve genel olarak bir ödevdir.<sup>268</sup>

---

<sup>266</sup> İbn Kesîr, a.g.e. , III, 82.

<sup>267</sup> Mevdûdî, a.g.e. , I, 419.

<sup>268</sup> İbn Kesîr, a.g.e. , III, 85.

Allah'tan korkan insan, hırsızlık, gasp, hainlik, iftira, zulüm ve işkence yapmaz, insan öldürmez, içki içmez, kumar oynamaz, hiç kimsenin bulunmadığı bir yerde olsa bile suç işleyemez, namazını, orucunu, zekatını ve haccını terk edemez. Çünkü Allah korkusu bütün bunlara mani olur. Allah'tan korkan kimse, ibadetlere devam eder, günahlardan sakınır, bir günah işleyince üzülür ve hemen bu günahından tövbe eder, nefsinin hesabına geçer ve ahlakını güzelleştirir.

### A.3. GÜNAH İŞLEME VE UHREVİ CEZA KORKUSU

İlâhi sevgi'nin zarar görme endişesi ve sevimli nimetlere kavuşamama kaygısı da böyle bir korku oluşturabilir.<sup>269</sup>

“Şunu söyle: “*Rabbime isyan edersem büyük günün azabından korkarım*” (havf).<sup>270</sup>

Bu ayette müşriklerin Kur'an'ın değiştirilmesi taleplerine karşılık Hz. Muhammed'in hissettiği endişe, ilâhi sevginin zarar görme endişesinden bahsedilmektedir. Müşrikler Kur'an'ın ya tamamen veya kısmen değiştirilmesini istemekle çelişkili, anlamsız bir teklifte bulunmuş oluyorlar; çünkü onların isteklerini yerine getirmesi halinde Hz. Peygamber, Kur'an'ın Allah'tan geldiği iddiasında yalancı durumuna düşecektir, ayrıca Allah'tan geldiği iddia edilen bir Kur'an'a iman etmeyenler, peygamber tarafından yenilenen veya değiştirilen bir kitaba hiç inanmayacaklardır. Allah'ın Hz. Peygamber aracılığı ile müşriklere verdiği cevap, tutarlı ve şartlanmamış insanlar için ikna edicidir; çünkü topluluğun içinde yıllarca yaşamış bir kimsenin düşünceleri ve üslubu ile bir başka içerik ve üslubun birbirinden ayrılması kolaylıkla mümkün olacaktır. Ayet, Kur'an'ın lafız ve muhtevasında Hz. Peygamberin hiçbir katkı ve etkisinin bulunmadığı konusunda son derece açıktır.<sup>271</sup>

---

<sup>269</sup> Baydar, Ahmet, a.g.e. , 36.

<sup>270</sup> En'âm 6/15.

<sup>271</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, DİBY, III, 90, Ankara, 1993.

“De ki: *“ben rabbime isyan edersem, gerçekten büyük günün azabına uğrayacağımdan korkarım.”*<sup>272</sup> “Büyük gün” den maksat; ahiret günüdür. Ayete göre Hz. Peygamber bile tebliğ ettiği dinin hükümlerinden istisna edilmiş değildir. Aksine günah işleyen (farz-ı muhal) bizzat peygamber bile olsa, O da ahirette günahının cezasını çekecektir.<sup>273</sup>

#### A.4. AHİRET KORKUSU VE HESAP VERME KORKUSU

Ahiretten korkmak ifadesi Kur’an da birçok ayette geçmektedir.<sup>274</sup> “Ahiret Hayatı”; dünyada hayır veya şer insanların yaptıklarının karşılığını görecekleri, cennet ve nimetleri ile mükâfatlandırılacakları veya cehennem ve azabı ile cezalandırılacakları sonsuz hayattır. İnsanlar dünyada söyledikleri sözlerden, yaptıkları fiil ve davranışlardan hesaba çekileceklerdir. Bu hesabın kolay veya zor olması söz konusudur. Kur’an da akıllı insanların kötü hesapla karşılaşmaktan korktukları bildirilmiştir.<sup>275</sup> Kur’an’da peygamberlerin kavimlerine kendileri hakkında “büyük bir günün azabından, acı bir günün azabından, kuşatıcı bir günün azabından” korktuklarını bildirdikleri haber verilmektedir.<sup>276</sup> Ahirette insanları hesaba çekecek olan Allah’tır. Birçok ayette Allah kendisini “süatli hesap gören” olarak tanıtmıştır. “Allah gerçekten hesabı çabuk görendir.”<sup>277</sup>

“İçinizdeki açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir.”<sup>278</sup> Kıyamet gününün bir adı da “hesap günü” ve “hesabın görüleceği gün”dür.<sup>279</sup> Peygamberimiz (SAV), kıyamet gününde insanların nelerden hesaba çekileceğini şöyle bildirmiştir: “kıyamet günü insan; ömrünü nerede tükettiğinden,

---

<sup>272</sup> En’am 6/15.

<sup>273</sup> Komisyon, *Kur’an Yolu Meâl ve Tefsiri*, DİBY, II, 384, Ankara, 1993.

<sup>274</sup> Zümer 39/13; En’am 6/15; Yunus 10/15.

<sup>275</sup> Ra’d 13/21.

<sup>276</sup> A’raf 7/59; Hûd 11/ 3, 26, 84; Şua’râ 26/135; Zuhruf 46/21.

<sup>277</sup> Âl-i İmrân 3/ 19, 199; Mâide 5/4; Ra’d 13/41; İbrahim 14/51.

<sup>278</sup> Bakara 2/284.

<sup>279</sup> Enbiyâ 21/47; İbrahim 14/41.

ilmiyle ne yaptığından, malını nerede kazanıp nereye harcadığından, bedenini nerede yıpratıldığından sorulmadıkça hiç bir yere hareket edemez.”<sup>280</sup>

İnsanlar bütün yaptıklarından ve bütün nimetlerden hesaba çekileceklerdir: “*Ve siz mutlaka yaptığınız şeylerden sorulacaksınız.*”<sup>281</sup> Allah’ın huzurunda verilecek hesap kolay veya zor olabilir. İşte mü’minler, hesabın zor olmasından, kötü olmasından korkarlar. Kur’an da bir ayette, “hesabın kötüsünden korkmak” zikredilmiştir ki bu korkmak, söz konusu ettiğimiz hesaptan korkmadır.<sup>282</sup> Kolay hesapla karşılaşacak olanlar ise kitabı sağ elinden verilecek olan mü’minlerdir.<sup>283</sup> Ahirette kimsenin kimseye faydası olmaz. Herkes kendi ameli ile baş başa kalır. Böyle bir günden korkulması istenmektedir. “Ey insanlar rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı, ne evladın babası namına bir şey ödeyemeyeceği günden korkun. Bilin ki Allah’ın verdiği söz gerçektir.”<sup>284</sup> Ahiretten korkmak; ahiretin varlığından korkmak değil, isyan sebebi ile ahirette ilahi azaba düçar olmaktan korkmak, neticede Allah’tan korkmaktır.<sup>285</sup> Kur’an da Ahiret korkusuna “*el-fezeu’l-ekber*” (en büyük korku) denilmiştir. “*En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz. Melekler kendilerini şöyle karşılar; iş bu size vaad edilmiş olan mutlu gününüzdür.*”<sup>286</sup>

## A.5.KİŞİNİN BAŞKASI ADINA DUYDUĞU KORKU

Kur’an’da kişinin başkası adına duyduğu korku örnekleri genelde peygamberlerin ümmetleri adına duydukları korkulardır. Bu da peygamber ahlakıdır. Kendileri için değil de ümmetleri için kaygı ve korku taşımışlardır. Aşağıdaki ayette Hz. Yakub’un oğlu için duyduğu korku, kişinin başkası adına duyduğu korkuya bir örnektir.

---

<sup>280</sup> Tirmizi, “Kıyâme”, 1.

<sup>281</sup> Nahl 16/93.

<sup>282</sup> Ra’d 13/18-21.

<sup>283</sup> İnşikâk 84/7-8

<sup>284</sup> Lokmân 31/33.

<sup>285</sup> İnsân 76/10.

<sup>286</sup> Enbiyâ 21/103.

“Babalari, “onu götürmeniz beni endişelendiriyor; farkında olmadığınız bir sırada onu bir kurdun kapmasından korkuyorum” dedi.”<sup>287</sup> Bu ayette Yakup(AS)’ın oğlu Yusuf (AS) için duyduğu korkudan bahsedilmektedir. “Niçin Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun?” şeklindeki sorularından anlaşıyor ki kardeşleri daha önce de Yusuf’un kendileri ile beraber kıra çıkmasını istemişler fakat babaları bu konuda onlara güvenmediği için buna izin vermemiştir. Yakup (AS) aslında oğullarına güvenmediği halde, bunu hissettirmeme nezaketini göstermiş, gerekçe olarak onlar farkında olmadan Yusuf’u kurtların kapıp yiyebileceğinden korktuğunu ifade etmiştir.

Peygamberlerin ümmetleri için endişelenmeleri ve onlar için korkmaları da başkası adına duyulan korkuya örnektir. “Medyen’e de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: “ey kavmim! Allah’a kulluk edin, ondan başka tanrınız yoktur. Ölçüyü, tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi maddi bakımdan iyi durumda görüyorum. Ama doğrusu hakkınızda kuşatıcı bir azap gününden de korkuyorum.”<sup>288</sup> Nuh peygamberin de kavmi hakkında aynı endişeleri taşıdığı aynı surenin 26. Ayetinde belirtilmektedir.

“Firavun, “bırakın beni de şu Mûsâ’yı öldüreyim! Tanrısına yalvarsın bakalım! (kurtulabilecek mi?) çünkü onun, dininizi değiştirmesinden yahut ülkede huzursuzluk çıkaracağından kaygılanıyorum.”<sup>289</sup> Bu ifadelerden anlaşıldığına göre henüz Tevrat gelmemiş olsa da Mûsâ, kavmini kurtarmak için geldiği Mısır’da firavun ve çevresine Allah’ın birliği inancını dayalı İsrail dini kültüründen gelen bazı inançlardan söz etmişti. Hâlbuki eski Mısır dini geleneğine göre Firavunlar hem kral hem de tanrının oğlu, dolayısıyla tanrı sayılıyorlardı. İşte Firavun, muhtemelen Mûsâ’nın sözünü ettiği dini inançların kendi halkının geleneksel dini telakkisini ve kendisinin o telakkiye göre sahip olduğu konumu tehlikeye sokacağını gördüğü için bu kaygısını çevresindekilere, “O’nun dininizi değiştireceğinden yahut ülkede huzursuzluk çıkaracağından kaygı duyuyorum” şeklinde ifade etmiş ve Mûsâ’yı öldürmeye kalkmış, O’na inananların erkek çocuklarını katliama tabi tutmaya karar vermişti. Nitekim İbn Atıyye de söz konusu ayetleri bu

---

<sup>287</sup> Yusuf 12/13.

<sup>288</sup> Hûd 11/84.

<sup>289</sup> Mü’min 40/26.

yönde yorumlamaktadır. Ancak bu büyük tehlikeye rağmen Hz. Mûsâ ahirete inanmadıkları için yaptıklarının yanlarına kalacağını sanan bütün despotik güçlere karşı Allah'ın kendisine inanıp güvenerek doğru yolda azimle ilerleyenlere yardım edeceğinden emindi.<sup>290</sup>

“*Ey kavmim! Sizin hakkınızda insanların çığlıklar atacağı günden korkuyorum.*” Mü'min suresinin 32. Ayetinde ki mü'min kişinin toplumu hakkında duyduğu bu korku da başkası adına duyulan korkuya örnektir. Firavunun ailesinden olduğu bildirilen bu mü'min kişinin, firavunun amcasının oğlu Kıpti asıllı biri olduğu rivayet edilir.<sup>291</sup> İbn Âşûr'a göre ismi bilinmeyen bu kişi muhtemelen dini arayışı olan bu husus da düşünüp taşınan akl-ı selim sahibi ve erdemli biri idi. Mûsâ'nın davetini öğrendiğinde aradığı gerçeği bulduğunu düşünmüş ve ona iman etmiştir. Daha sonra firavunun Mûsâ'yı öldürmeye karar verdiğini öğrenince onun huzuruna çıkarak kendisini bu kararından vazgeçirmek istemiş, firavun ise kendi toplumundan olduğu için onu suçlamamış, aksine tavsiyesini dikkate almıştır.<sup>292</sup>

Ukbe b. Ebû Muayt isimli putperestin Kâbe'de bulunan Hz. Peygambere saldırarak boğazına sarıldığını gören Hz. Ebû Bekir, saldırganı ellerinden yakalayarak Rasûlullahı kurtarmış; daha sonra burada kendisinden bahsedilen mü'min kişinin sözlerini nakleden ayetin, “Adamı, ‘Rabbim Allah’tır’ dediği için öldürecek misiniz? Oysa o size rabbinizden ayetler getirmiştir.” Mealindeki bölümünü aynen tekrarlamıştır.<sup>293</sup> Hz. Ali'nin, “ Allah'a yemin ederim ki Ebû Bekir'in davranışı Firavun ailesinden olan mü'min kişininkinden daha da önemlidir. Çünkü o kişi imamını saklamıştı, oysa Ebû Bekir inandığını açıkça ifade etmiş, malını ve canını bu yola adamıştır” dediği rivayet edilir.<sup>294</sup>

<sup>290</sup> İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Veciz fî Tefsiri'l-Kitabi'l-Azîz*, IV, 555.

<sup>291</sup> Zemahşerî, a.g.e. , III, 368; Râzî, a.g.e, XXVII, 58.

<sup>292</sup> İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIV, 128-129.

<sup>293</sup> Buhârî, “Tefsir”, 40/1; İbn Hanbel, *Müsned*, 2/ 204.

<sup>294</sup> Bezzâr, Ebu Bekir Ahmed b. Ömer, *Müsned*, III, 15, Beyrut, 1409.

Burada mü'min şahıs, onları dünya azabı ile korkuttuktan sonra âhîret azabıyla da korkuttu. Dedi ki, ey kavmim! Ben o korkunç günde, o büyük haşr gününde başınıza bir şey gelmesinden korkuyorum. O gün suçlular, yazıklar olsun vah bize! Diye sesleneceklerdir. “Orada yok oluvermeyi isterler”<sup>295</sup>

Mü'min kişi, halkını iki büyük tehlike konusunda uyarmaktadır: ilki, peygamberlerine karşı gelip inkâr ve kötülüklerinde ısrar eden eski toplulukların kötü akıbetleridir. Allah, onlara hak ettikleri için cezalandırmıştır, çünkü O, kullarına haksızlık yapılmasını istemez. İkinci uyardığı tehlike ise; “insanların (dehşet içinde) çılgınlık atacağı” mahşer gününde yardımsız, koyucusuz kalacakları sıradaki çaresizlikleridir. Bir önceki ayetlerdeki ifadeden Kıptilerden oluşan Mısırlıların, Nuh kavmi, Âd ve Semud gibi eski kavimlerin başlarına gelenlerden haberdar olduklarını göstermektedir. Zira Nuh tufanı her dönemde bilinen meşhur bir olaydı. Mısır'a yakın bir coğrafi bölgede yaşamış olan Âd ve Semud'un başına gelen büyük felaketlerden haberdar olmamaları da mümkün değildi.<sup>296</sup>

Hızır ve Musa kıssasında geçen olayda da benzer korku yaşanmaktadır. Hızır (AS) çocuğu öldürme gerekçesi olarak yaptığı açıklamadan O'nun da başkası adına korku hissettiğini anlıyoruz.

*“Erkek çocuğa gelince, onun ana babası mü'min kimselerdi çocuğun onları sonunda azgınlık ve nankörlüğe düşürmesinden korktuk”<sup>297</sup>* Bu ayetteki kıssada geçen “suçsuz bir insanın öldürülmesini” hiçbir ilahi din onaylamaz. Hâlbuki ayetlerden anlaşıldığına göre Hızır (AS) bunları kendiliğinden değil, ilahi emir gereği olarak yapmıştır. Hızır (AS)'ın Allah'ın emirlerini uygulayan bir melek olduğu veya insanlar için belirlenen sınırlarla bağımlı olmayan başka bir varlık olduğu sonucuna varılmıştır.<sup>298</sup>

<sup>295</sup> Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, V, 380, Ensar Neşriyat.

<sup>296</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, DBİY, IV, 658, Ankara, 1993.

<sup>297</sup> Kehf 18/80.

<sup>298</sup> Mevdûdi, a.g.e. , III, 170.

## B. KORKU VE ÜZÜNTÜ İÇİNDE OLMAYACAK OLANLAR

### B.1. Allah'ın Hidayetine Uyanlar

Ahirette Allah'ın garanti verip korku ve üzüntü içinde olmayacak olanlar, bu dünyada Allah'tan gelen hidayete uyan ve bu hidayet yani islam ve doğru yol üzere devam eden insanlardır. Aşağıdaki ayette hidayete uyanlar şu şekilde müjdelenmektedirler.

*“Onlara şöyle dedik: “Oradan hepiniz inin! Benden size muhakkak bir yol gösterici gelecektir.” Kim benim gönderdiğim rehberine uyarsa artık onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir.”<sup>299</sup>*

Yeryüzünde insan tek başına değil toplu olarak yaşayacaktır; rabbi onu sosyal bir varlık olarak yaratmıştır. Topluluk halinde yaşayan insanların arzu ve ihtiyaçlarının çatışmaması mümkün değildir. Çatışan arzular ve ihtiyaçlar anlaşmazlıklar ve düşmanlıkları beraberinde getirecek, insanlar birbirinin kurdu olacaklardır. Onları ıslah edecek, uygarlaştıracak, ihtiyaç ve arzuların kültür ve medeniyete kaynaklık etmesini sağlayacak bir nizama ihtiyaç vardır. İşte hak dinler bu nizama koymak üzere gönderilmiştir. Ona uyanlar dünyada korkudan kurtulacak, hür ve güvenlik içinde yaşayacak; dileyen mümin, dileyen kâfir, isteyen sâlih, isteyen fâsık olabilecek; âhret hayatında da sâlihler hüznün ve kederden kurtulup mutluluğa kavuşacak, kâfirler ise dünyada ettiklerinin cezasını çekeceklerdir.<sup>300</sup>

Biz, Âdem, Havva ve İblise *“Hepiniz gökten yere inin.”* dedik. Ey Âdemoğulları, tarafımdan size bir açıklama ve hidayet geldiğinde kim, Peygamberlerimin diliyle gönderdiğime ve açıkladığım hükümlere uyarsa, onlara gelecekte kıyamet korkusu yoktur. Onlar, dünyada yapmadıkları şeylerden dolayı da üzülmeceklerdir.

Âyet-i kerimede, kendilerine hep birlikte inmeleri emredilenler, Ebu Salih'in rivayetine göre, Hz. Âdem, Havva, Yılan ve İblistir.

---

<sup>299</sup> Bakara 2/38.

<sup>300</sup> Komisyon, , *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, I, 48.



Âyet-i kerimede zikredilen “Hidayet” den maksat, Ebu’l Aliye’ye göre, Peygamberler ve Allah'ın onlara gönderdiği vahiylerdir. Bu izaha göre Allah tela bu âyet-i kerimede, Hz. Âdem ve Havva'nın yanında, onların soyundan gelen insanlara da hitap etmiştir. Hitap sadece Hz. Âdem ve Havva'ya değildir. Çünkü Hz. Âdem zaten peygamberdir. Ona “*Peygamber geldiğinde ona uy*” şeklinde bir emir gönderilmesi mümkün değildir. Bu itibarla Hz. Âdem'in soyundan gelen insanlar söz konusudur.

Taberî diyor ki: Âyette zikredilen “Hidayet” ten maksat, Allah'ın göndereceği emirler, göstereceği doğru yollardır. Buna göre hitap, Hz. Âdeme, Havva'ya ve onlarla birlikte yeryüzüne inenlerdir. Ancak hitap bunlara ise de dolaylı yolla bütün mükellef olan kullardır. Bu itibarla kim Allah'ın beyan ettiği emirlere uyar, yasaklardan kaçınır ve gösterdiği doğru yolda gidecek olursa, artık onun için âhiret azabından korkma yoktur. Dünyadayken yapamadığı şeylerden dolayı da üzülmecektir.<sup>301</sup>

## **B.2. İyi Bir Mü'min Olarak Kendini Allah'a Teslim Edenler**

*“Öyle değil, kim iyilik yaparak kendini Allah'a teslim ederse, onun mükâfatı rabbinin kalındadır. Onlara korku yoktur. Onlar üzülmeceklerdir de.”*<sup>302</sup>

Kim, Allah'ın emirlerine teslim olur ve bütün varlığı ile rabbine itaat için boyun eğerse cennete girecektir. İşte o kimse mümindir. İşlerinde ve dininde en güzeli seçmiştir, Rabbine itaat edip boyun eğmesinin mükâfaat ve sevabı, âhirette Allah katındadır. Onlara rablerinin cezası olan cehennem azabından dolayı korku yoktur. Onlar, geride bıraktıkları dünya hayatı için bir üzüntü duymayacaklardır. O halde Yahudilerin iddiaları bătıldır. Cennete Yahudiler değil, Allah'ın emirlerine teslim olan ve bütün varlıklarıyla rablerinin emirlerine boyun eğenler gireceklerdir.<sup>303</sup>

Yahudiler, Yahudi olanlardan başkasının cennete asla giremeyeceğini, Hıristiyanlar da Hıristiyan olanlardan başkasının cennete asla giremeyeceğini söylediler. Bu onların hayalleri ve rüyalarıdır. Ey Muhammed onlara de ki: Davanızda doğru iseniz,

---

<sup>301</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, I, 243.

<sup>302</sup> Bakara 2/112.

<sup>303</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, I, 493.

iddianıza açık bir delil getiriniz. Hayır, kim inanarak ve Rasulullah (SAV)'ı tasdik edip O'na uyararak teslim olur, boyun eğer ve Allah'a hakkıyla kulluk ederse, cennete o girer, Onun ameline karşılık Allah katında sevabı vardır. Bu tür kimseler için âhirette korku yoktur. Bunlar ne üzülürler, ne de kederlenirler. Bilakis bunlar sonsuz nimetler içinde yaşarlar.<sup>304</sup>

### **B.3. İman Edip İyilik ve Barış Yolunda Çaba Harcayanlar**

İman edip, iyilik ve barış için çaba gösterenler içinde Ahirette korku ve üzüntü görmeyecekleri müjdesi ayetlerde verilmektedir.

*“Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.”*<sup>305</sup>

Biz Peygamberleri ancak müjdeleyenler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar, üzülmezler de. Biz Peygamberleri ancak, Allah'ın mümin kullarını hayırlı şeylerle müjdeleyenler ve kâfirleri de, Allah'ın cezalandırmasıyla uyarıcılar olarak göndeririz. Kim, Peygamberlerimize iman eder ve dünyada salih ameller işleyerek kendini düzeltirse, onlar için gelecekte bir korku yoktur, geçmiş amellerinden dolayı da bir üzüntü yoktur.<sup>306</sup>

Peygamberler yalnız “müjdeciler ve uyarıcılar olarak” gönderilmiş olup onlara samimiyetle kulak vererek “iman eden ve (böylece) halini düzelten” yani gerek kendilerini gerekse başkalarını ıslah edenler için artık korku kalmayacaktır. “Onlar üzüntü de çekmeyecekler”; çünkü gerçek anlamda güven de sevinç ve mutluluk da Allah yolundadır. Âhirette böyle olacağı gibi, bazı maddî ve geçici sıkıntılara rağmen dünyada da müminler inanmanın, ibadet ve faziletin verdiği sükûn ve güvenle huzur bulurlar. Bu sebeple Allah'ın azabı ancak zalim toplunu kapsayacaktır. Dünyadaki herhangi bir

---

<sup>304</sup> Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, I, 159.

<sup>305</sup> En'âm 6/48.

<sup>306</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, VII, 198.

musibet müminleri de etkilese bile, onların ahiretteki hayatları imanlarının ve iyi amellerinin kazandıracığı mutluluk ve nimetlerle bezenecektir.<sup>307</sup>

*“Kim iyilik getirirse, ona daha iyisi verilir. Ve onlar o gün korkudan emin kalırlar.”*<sup>308</sup>

Dünya hayatında yapılanların âhirette karşılıksız kalmayacağı, ceza veya mükâfata lâıyk olarak tanımlanan şeyin, dünya hayatında ortaya konan iyi ya da kötü tutum ve davranışların tabii sonucundan başka bir şey ifade edilmektedir. Nitekim En’âm suresi 89. âyet, kişilerin birey veya toplum olarak yaptıkları iyi eylemlerin bir sonucu olmak üzere kendilerine âhirette daha iyisinin verileceğini ve orada huzur ve güven içerisinde bulunacaklarını bildirirken, bir sonraki âyet dünyada sadece kötü işler yapanların veya kötülükleri iyiliklerinden fazla olanların âhirette yüzüstü cehenneme sürükleneceklerini haber vermektedir.<sup>309</sup>

Hasene, dinin ve akliselimin iyi ve doğru kabul ettiği her türlü inanç, tutum ve davranışı, seyyie de bunların zıddını ifade eder. Her ne kadar bazı âlimler buradaki haseneyi “kelime-i tevhid”, seyyieyi de “küfür” ve “şirk” şeklinde açıklamışlarsa da âyetin genel olan lafzını bu şekilde tahsis etmek için sebep yoktur.<sup>310</sup> Nitekim Taberî’nin bu âyet münasebetiyle aktardığı bir rivayete göre ashabdan Ebû Zer’in “Yâ Resûlellah, ‘Lâ ilahe illallah’ sözü hasenattan mıdır?” sorusuna Hz. Peygamber’in verdiği “Hem de en üstünü!” şeklindeki cevap<sup>311</sup> hasenenin, kelime-i tevhidi de içine alan geniş kapsamlı bir kavram olduğunu göstermektedir.

Burada da görüldüğü gibi bazı âyet ve hadislerde kötülüğün karşılığının dengi ile iyiliğin karşılığının daha fazlasıyla verileceği bildirilmiş; bu fazlalık yukarıdaki âyette “on misli” olarak belirtilmiştir. Diğer âyetlerde ise, böyle bir miktar belirtilmeden hasene’nin kat kat fazlasıyla daha iyisiyle daha güzeliyle karşılık bulacağı bildirilmekle

---

<sup>307</sup> Komisyon, *Kur’an Yolu Meâl ve Tefsiri*, DİBY, II, 324.

<sup>308</sup> Neml 27/89.

<sup>309</sup> İbn Kesîr, a.g.e. , VI, 227.

<sup>310</sup> Râzî, a.g.e. , XIV, 8.

<sup>311</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XX, 22.

yerinilir.<sup>312</sup> Bütün ilgili kaynaklarda, 160. âyete dayanılarak, bir iyiliğin mükâfatının en az on misli fazla olacağı, ikinci âyetler grubunun bundan daha büyük miktarları gösterdiği ifade edilmiştir. Hatta Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği bir hadiste, cennet ehlinin dilekleri üzerine Hz. Peygamber'in şefaati sayesinde, "kalbinde zerre kadar bir hayır (iman) bulunan kimse"nin bile cehennemden kurtulacağı bildirilmiştir.<sup>313</sup>

Hadis sarihlerinin ayrıntılı olarak incelediği bazı hadislerle göre istenip de yapılmayan kötülük yazılmayacak, yapılan da bir tek kötülük olarak yazılacak; buna mukabil yine istenip de yapılmayan iyilik bir iyilik olarak, yapılan da on mislinden 700 misline kadar katlanarak yazılacaktır. Bu hadislerin birinde "700 misli"nden sonra bir de "daha çok katlanarak" ifadesi yer alır.<sup>314</sup> İbn Hacer'in oldukça mâkul gelen bir görüşüne göre iyilik, bir fiil ve davranış olarak 700 misline kadar ödüllendirilir. Şu var ki, bu davranışın arkasındaki iyi niyet, ihlâs, azim ve kararlılık, gönül huzuru gibi yüksek duygu ve düşüncelere, ayrıca yapılan işin kalitesine, hayır ve menfaatinin kapsamına vb. müsbet niteliklerine göre ecri de yüksek olur.<sup>315</sup>

Şuna da işaret etmek gerekir ki, daha başka benzerleri yanında, özellikle "*Kim (ilâhî huzura) iyilikle gelirse ona daha iyisi verilir... Ama kimler de kötülükle gelirse işte onlar yüzüstü cehenneme atılırlar. Yaptıklarınızın karşılığında başkasını mı göreceksiniz.*"<sup>316</sup> Mealindeki âyetle Kasas sûresinin aynı mahiyetteki 84. âyetini dikkate alarak iyiliklerin karşılığının fazlasıyla verilmesi, şefaaf ve af gibi konularda, insanları dinî ve ahlâkî görevlerini ihmal etmeye kadar götürebilecek aşırı iyimserliklerden, ümitlerden de kaçınmak gerekmektedir.<sup>317</sup>

<sup>312</sup> Nisa 4/40, Neml 27/89, Şûrâ 42/23.

<sup>313</sup> Buhârî, "Tevhîd", 19; Müslim, "îmân", 304.

<sup>314</sup> Buhârî "Rikâk", 31; "Tevhîd", 35; Müslim, "îmân", 207.

<sup>315</sup> İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, XXIV, 115, Kahire, 1986.

<sup>316</sup> Neml 27/89-90.

<sup>317</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, DİBY, II, 388.

#### B.4. İman Ettikten Sonra İstikamet Üzere Olanlar

İman ettikten sonra doğru yol yani İslamiyet üzere yaşayanlar için ahirette ne bir korku ne de bir üzüntü vardır.

*“Rabbimiz Allah ’tır” deyip sonra da dosdoğru yaşayanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”*<sup>318</sup> İşte onlar, cennetliklerdir. Yaptıklarının mükâfatı olarak orada ebediyen kalacaklardır.

*“Rabbimiz, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah ’tır.”* deyip de sonra söyledikleri bu söze bağlı kalanlar, doğru yoldan ayrılmayanlar, imanlarına şirki katmayanlar ve Allah ’ın emir ve yasaklarına karşı gelmeyenler için kıyamet gününün dehşetinden dolayı bir korku yoktur. Onlar, geçmişteki yaptıklarından dolayı da üzülmeyeceklerdir. İşte bunlar, cennetliklerdir ve dünyada iken yaptıkları salih amellerin karşılığı olarak orada ebediyen kalacaklardır.<sup>319</sup>

İman ve amel dinin iki direğidir, bunlara sahip olanların ebedî kalmak üzere cennete girecekleri çeşitli vesilelerle ifade buyurulmuştur. Burada ameli temsil eden istikamet kelimesi, Allah rızasını kazandıran davranışlar manasında ki amel-i sâlihın itidal ve devam üzere olması demektir. İşte bu mânada istikamete sahip olanlar, davranışlarıyla imanlarına sadık kaldıklarını da ortaya koymuş olmaktadır.<sup>320</sup>

*“Rabbimiz Allah ’tır” deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: “Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin.”*<sup>321</sup>

Yukarıda Kur’an’a karşı inatla mücadelelerini sürdürüp onun sesini boğmak ve etkisini önlemek için tertipler hazırlayan inkârcıların karşılaşacakları ağır cezalardan söz edilmişti; buradan 36. âyete kadar da müminlerin temel nitelikleri ve uhrevî ödülleri özetlenmektedir. İncancını yüreklice dile getirenleri takdirle anan bir ifade tarzının sezildiği 30. âyette, belirttiğimiz niteliklerin en önemlileri olan, hatta bir bakıma onları

<sup>318</sup> Ahkaf 46/13.

<sup>319</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVI, 15.

<sup>320</sup> Komisyon, *Kur’an Yolu Meâl ve Tefsiri*, IV, 710.

<sup>321</sup> Fussilet 41/30.

da kuşatan şu iki nitelik öncelikle zikredilmektedir: a) Allah'ı Rab tanımak, b) Dosdoğru çizgide yaşamak. Hz. Peygamber de kendisinden sınıksız sarılacağı temel ilkenin ne olduğunu soran bir sahâbîye, “Allah'a inandım de ve sonra dosdoğru ol” buyurmuşlardır.<sup>322</sup>

Dinî terminolojide yalnızca Allah'ı Rab tanımaya “tevhîd-i rubûbiyet” denmektedir. Bu tevhid, insan varlığının en yüksek amacı, bütün yetkinlik şartlarının en önemlisi kabul edilen ma'rifetullah'ı da içerir. Ma'rifetullahın bir ifadesi olan “Rabbim Allah'tır” ikrarı gönüllere her türlü sekten şüpheden uzak bir şekilde işleyince bu ikrar, insanın duygu, düşünce ve eylem dünyasına da yansiyarak onu doğru, iyi ve adaletli çizgiye yöneltir. Âyette bu yöneliş, “dosdoğru çizgide yaşamak” diye çevirdiğimiz istikamet kavramıyla ifade edilmiştir. Râzî, buradaki istikamet din, tevhid ve bilgiyle (ma'rifet) veya erdemli işlerle ilgili olduğu yönünde iki farklı görüş bulunduğunu belirtir.<sup>323</sup> Ancak bize göre her iki görüş de isabetlidir.<sup>324</sup> Yorumlarında Kur'an'ın ilk muhatapları olan putperest Arapların dinî telakkilerini, psikolojik, sosyal ve siyasal yapılarını ve davranışlarını dikkate almaya özen gösteren Taberî de kelimeyi bu geniş kapsamına göre yorumlamıştır.<sup>325</sup>

### B.5. Allah Dostları

Allah dostu yani Allah âşığı velî kullara da ahirette korku ve üzüntü olmayacağı aşığıdaki ayette bildirilmiştir.

“Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir.”<sup>326</sup> Yani iyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur. Onlar üzülmeyenler de. Ey insanlar iyi bilin ki, Allah'ın dostlarına ve sevgili kullarına ahirette hiçbir korku yoktur. Onlar, dünyada iken elde edemedikleri şeylere de üzülecek değillerdir. Âyet-i Kerime'de zikredilen

<sup>322</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/ 413; Müslim, “İman”, 62.

<sup>323</sup> Râzî, a.g.e. , XXVII, 121.

<sup>324</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, IV, 608.

<sup>325</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XXIV, 116.

<sup>326</sup> Yunus 10/62.

Allah'ın dostlarından (velilerden) kimlerin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler zikredilmiştir. Abdullah b. Abbas, Said b. Cübeyr, Müseyyeb, b. Hazen, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Ebi Hüzeyl, âyette zikredilen “Allah'ın dostları”ndan maksadın, görüldüklerinde simalarından, Allah'ı hatırlatan kullar olduklarını söylemişlerdir. Ömer b. el- Hattab, Ebu Hureyre ve Ebu Mâlik el-Eş'arî ise âyette zikredilen “Allah'ın dostları”ndan maksadın, aralarında maddi bir çıkar ve akrabalık bağı olmadan birbirlerini Allah için seven kimselerdir.<sup>327</sup>

Bu hususta Peygamber efendimiz (SAV)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: *“Ey insanlar, dinleyin, düşünün ve bilin ki Aziz ve Celil olan Allah'ın Öyle kulları vardır ki onlar ne Peygamber ne de şehittirler. Fakat Peygamberler ve şehitler, onların, Allah yanındaki derece ve yakınlıklarına gıpta ederler.”* Rasulullah'ın bu sözü üzerine uzaktan bir Bedevi gelip eliyle Rasulullah'a işaret ederek şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasulü, insanlardan öyleleri vardır ki, onlar ne Peygamberdirler ne de şehittirler. Bununla beraber onların, Allah katındaki derece ve yakınlıklarına Peygamberler ve şehitler gıpta ederler. Bu insanları bize anlat.” Bu Bedevi'nin sözü üzerine Rasulullah'ın yüzünde sevinç belirtileri görüldü ve şöyle buyurdu: *“Onlar, tanınmayan insanlardan ve bilinmeyen kabilelerde bir kısım insanlardır ki, onları birbirlerine akrabalık bağı yaklaştırmaz. Fakat onlar, Allah için birbirlerini severler bunda samimi olurlar. Kıyamet gününden Allah onlara nurdan minberler kuracak onları orada oturtacaktır. Onların yüzlerini ve elbiselerini nurdan kılacaktır. Kıyamet gününde insanlar korku içindeyken onlar korkmayacaklardır. İşte onlar, Allah'ın dostlarıdır. Onlara korku yoktur, onlar, üzülmezler de.”*<sup>328</sup> Taberî'ye göre ise Allah'ın dostlarından maksat, bundan sonra gelen âyetin belirttiği gibi, Allah'a iman eden ve ondan korkan müminlerdir.<sup>329</sup>

*“Onlar, iman eden ve Allah'tan korkanlardır.”*<sup>330</sup>

<sup>327</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XI, 124.

<sup>328</sup> Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 343.

<sup>329</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XI, 129.

<sup>330</sup> Yunus 10/63.

Allah'ın dostları olan Veliler o kimselerdir ki, Allah'ı; Peygamberini ve Peygamberinin Allah katından getirdiğini tasdik ederler. Allah'ın emirlerini yerine getirerek ve yasakladığı şeylerden de kaçınarak ondan korkarlar.<sup>331</sup>

#### **B.6. Namazlarını Kılan ve Zekât Verenler**

İman etmenin gereği namaz kılmak, zekât vermek gibi ibadetler bulunmaktadır. İşte iman ettikten sonra imanın gereği olan ibadetleri yerine getiren müminler için de ahirette ne bir üzüntü ne de bir korku bulunmayacaktır. Aşağıda ki ayette Allah bunun müjdesini vermektedir.

*“İman edip iyi şeyler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındandır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler. Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız, halen mevcut faiz alacaklarınızı terk edin”<sup>332</sup>.*

Şüphesiz ki iman edenlerin, salih amel işleyenlerin, namazı kılıp zekâtı verenlerin, Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, onlar üzülmeceklerdir de.

Allah'ı ve Rasulünü tasdik eden ve Allah'ın, kendilerine emrettikleriyle amel eden, namazı bütün erkânıyla birlikte kılan ve mallarından, farz kılınmış olan zekâtı verenlerin, ahirette rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar, dünyada elde edemedikleri şeylere de üzülmezler.<sup>333</sup> 278. ayette ise, yüce Allah, “Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve eğer iman ediyorsanız faizden arta kalanı bırakın.” buyurmaktadır. Ey iman edenler, emirlerine itaat ederek ve yasaklarından kaçınarak Allah'tan korkun ve alacağımızdan, anaparanın üzerine ilave edilen faizi terk edin, almayın. Eğer sözünüzde, işinizde ve imanınızda samimi kişiler iseniz bunu böyle yapın. Suddî, İbn-i Cüreyc ve İkrime, bu âyet-i kerimenin, nüzul sebebi hakkında şunları söylemişlerdir: Bir kısım insanlar İslam'a girmeden önce mallarını faize vermişlerdi. Bunlar, faizin bir kısmını almışlardı diğer kısmı duruyordu. Allah Teâlâ bu âyet-i

<sup>331</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XI, 132.

<sup>332</sup> Bakara 2/277, 278.

<sup>333</sup> Sâbûnî, a.g.e. , I, 325.



kerimeyi indirerek onların daha önce almış oldukları faizleri affettiğini ve geriye kalan faizi de almalarının haram olduğunu bildirdi. Faize mal veren kişilerin, Abbas b. Abdul Muttalib ve Muğire oğullarından bir kişi olduğu, faizle mal alanların da Sakîf kabilesinden Amr oğulları olduğu rivayet edilmiştir. Diğer bir rivayette ise mallarını faize verenlerin Amr oğulları olduğu, alanların da Muğire oğulları olduğu bildirilmektedir.<sup>334</sup>

İslâm'ın istediği insan tipi imanlı, sâlih amel sahibi, namazlı, niyazlı, eli açık, farz olan zekât yanında elinden geldiğince infak, ihsan ve başka türlü yardımını esirgemeyen insan modelidir. Bunların oluşturduğu topluluk için dünyada korku ve hüznün sebepleri asgariye iner; zengin yoksula merhamet eder, onu korur, derdiyle dertlenir; yoksul da zengine şükran duyar, onu ve servetini kendisi ve kendisinininki gibi korur.<sup>335</sup>

### C. HAVF VE RECA ( KORKU VE ÜMİT)

Havf; hoş bir korku, Allah'ın celâl ve azameti karşısında haşyet duymaktır. Recâ ise zevkli bir ümit etme anlamına gelmektedir. O'nun lütuf, ihsân ve kereminden daima ümit etmektir. Hayırları işlemek, salih amel; şerlerden kaçmak ise takvâdır. Salih amel işlendikçe recâ kapısı, takvâda ilerlendikçe havf kapısı açılır. Her iki kapıdan da aynı neticeye erilir: Cennet. Takvâ ve sâlih amel nasıl birbirlerinden kesin hatlarla ayrılmıyorsa, havf ve recâ da aynı şekilde birbirinden ayrılmaz. Bir mü'min Allah'ı hem sevecek, O'nun rahmetinden daima ümit içinde olacak, hem de O'ndan korkacak, azâbından emin olmayacaktır. İşte bu iki meziyet, kalbi safha safha terakkî ettirir, dalga dalga güzelleştirir; ona mânâ ve ulviyet kazandırır. Korku ve ümit, bir âhenk içinde olmalıdır. Geceyle gündüzün peş peşe bir düzen içinde gelmesi gibidir. Bu arz küresi, hiçbir zaman, ne tam bir karanlığa bürünmüş ne de topyekûn bir aydınlığa kavuşmuştur. Arzın bir yüzü kararırken beri tarafı aydınlanır, bir tarafı aydınlanırken ötesi kararır. Bu nöbetleşme ile arzın başında, her an hem aydınlık hem de karanlık hükmeder. Mü'min

<sup>334</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, III, 107.

<sup>335</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, I, 311.

de her an, hem ümit ve hem de korku içinde olmalı. Zira Allah hem Gaffâr'dır, hem de Kahrîr. Bağışlaması da vardır, kahrı ve perişan etmesi de vardır.<sup>336</sup>

Havf ve recâ imandandır. Her ikisi de mü'minin sıfatlarıdır. Bundandır ki, hangisi ruhtan çekilse, küfür tehlikesi belirir. Havf etmeyen insan, isyan yolunu tutar, bu yolun sonunun ise küfre çıkma tehlikesi vardır. Recânın azalması da ümitsizliğe yol açar. Bu da sonu küfre çıkabilecek bir başka yoldur. Bazı kimseler, alenen, sıkılmadan ve daha kötüsü, seve seve günah işlemekte ve sırası geldiğinde de kendilerini teselli sadedinde, "Allah Gafur ve Rahîm değil mi?" demektedirler. Hâlbuki Gafur ve Rahîm olan Allah'a isyandan; Allah'ın azaba etmeyeceği ve cehennem gibi cezasının olmayacağı varsayılsa bile uzak durmak gerekmez mi? Kaldı ki, bir kulun af ve mağfirete ermesi için birtakım şartlara uyması gerekmektedir. Gafur ve Rahîm isimleri, isyanını alenen ve severek işleyenlerden çok, yaptığı günahtan vicdanen rahatsız olan, sıkılan ve kötü halinden kurtulmak isteyenlerin ilticâ edecekleri isimler. Bu isimler, mü'mini yeisten kurtarır. Yoksa -hâşâ- âsînin isyanını devam ettirmez. Bu sözü sarf edenler Allah'ın sadece Ğaffâr ve Settâr değil; Kahrîr ve Cebbâr da olduğunu hatırlarından çıkarmasalar böyle bir hataya düşmezlerdi. Kur'an-ı Kerim'de bir kısım âyetler, mü'mini cennetle müjdelirken, bir kısmı da âsileri cehennemle tehdit etmektedir. Kalbin bir atıp bir durması gibi, Kur'an-ı Kerim âyetlerinde insanı bir havfa bir recâyaya sevk etmekle hoş bir âhenk meydana getirmektedirler. Fâtiha Suresi; Kur'an-ı Kerim'in fihristi, özü ve özeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu surede de havf ve recâ dersi birlikte verilmektedir. Şöyle ki: "*Hamd*"de medih ve senâ hâkim olan konulardır. "*Mâlik-i yevmi'd-dîn*" ayeti ile havf dersi verir. "*İbâdet*" recâyaya, "*istiâne*" havfa işaret ederler. "*Sırât-ı müstakîme hidâyet talebi*" : Recâ; "*Mağdûb ve dâllînden olma korkusu*" : Havf; Fâtiha'yı okuyan bir mü'minin ruhunun, o hissetmese de, havf ve recâ dalgaları arasında seyerân etmesine neden olmaktadır.<sup>337</sup>

<sup>336</sup> Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yay. , XXI, 450.

<sup>337</sup> İmam Gazâlî, *İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn*, IV, Bedir Yay., 286; Ebulleys Semerkandî, *Tenbîhu'l Gâfilîn ve Büstânu'l Ârifîn*, Bedir yay., 407, Ankara, 1997.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### KUR'AN'DA GEÇEN PEYGAMBER, SALİH, ZALİM KORKULARINA ÖRNEKLER

#### A. PEYGAMBERLERİN KORKULARI

##### A.1. Hz. Âdem'in Oğlu Hâbil'in Korkusu

Rivayete göre Âdem'in iki oğlu Hâbil ile Kabil arasında bir ihtilâf çıkmış, babaları her ikisinin de Allah'a kurban sunmalarını, hangisinin kurbanı kabul edilirse onun haklı olacağını söylemişti. O zaman gökten inen bir ateşin kurbanı yakması, kurbanın kabul edildiğini gösteriyordu. Sunulan kurbanlardan Hâbil'inki kabul edildi. Kıskançlığı yüzünden bu durumu içine sindiremeyen Kabil, kardeşini öldürdü.<sup>338</sup> Burada örnek alınması gereken Hâbil'in Allah korkusundan dolayı gösterdiği tepkidir.

*“Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul diğerinden ise kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen: “Andolsun seni öldüreceğim” dedi. Diğeri de, “Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder” dedi; “Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan bile ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.”<sup>339</sup> Bu ayette anlatılan Hâbil'in korkusu tefsirlerde hitap doğrudan Hz. Muhammed'e yapılarak açıklanmaktadır:*

“Ya Muhammed! O hasetçi Yahudilere ve benzerlerine, Âdem'in oğulları Hâbil ile Kabil'in haberini hak ve doğru olarak anlat. Bu kıssa ile onlara öğüt ver. Çünkü bu gerçek bir kıssadır. O zaman her ikisi de kurban takdim etmişler, fakat Hâbil'in kurbanı kabul edilmiş, Kabil'in kurbanı kabul edilmemişti.” Bu iki kardeşin kurban takdim etmelerinin sebebi şu idi: Havva, her batında bir erkek ve bir kız doğuruyordu. Bir batında doğan erkek, diğer batında doğan kızla evleniyordu. Âdem (a.s) Kabil'i Hâbil'in

<sup>338</sup> İbn Kesîr, a.g.e. , III, 76.

<sup>339</sup> Mâide 5/27, 28.

kız kardeşi ile Hâbil'i de Kabil'in kız kardeşi ile evlendirmek isteyince Hâbil buna razı olmuş, Kabil ise razı olmamıştı. Çünkü onun ikiz kardeşi daha güzeldi. Bunun üzerine Âdem (a.s) onlara: “İkiniz de birer kurban takdim edin. Hanginizin kurbanı kabul edilirse, onunla o evlensin” dedi. Kabil ziraatçı idi. Ekinin en kötüsünü kurban olarak takdim etti. Hâbil'in ise koyunları vardı. O da, yanında bulunan en güzel koçu kurban etti. Gökten bir ateş inerek Hâbil'in kurbanını yaktığı için, onun takdim ettiği kurban kabul edilmiş oldu. Bunun üzerine Kabil, daha çok kıskançlık ve öfkeye kapılarak Hâbil'i ölümle tehdit etti.<sup>340</sup> “Andolsun seni öldüreceğim” dedi. Hâbil: “Niçin”? Diye sordu. Kabil: “Çünkü senin kurbanın kabul edildi, benim ki kabul edilmedi” dedi. Bunun üzerine Hâbil şöyle dedi: “Bunda benim günahım ne? Allah ancak Rabbinden korkanların ve niyeti samimi olanların kurbanını kabul eder”. Beyzâvî bu ayeti şu şekilde açıklamaktadır: Kâbil, Hâbil'in kurbanının kabul edilmesini aşırı derecede kıskandığı için onu ölümle tehdit etti. Hâbil ona cevap olarak: “Başına bunun gelmesine, takvayı terk etmek suretiyle sen kendin sebep oldun. Yoksa bunlar senin başına benim yüzümden gelmedi” dedi. Bu, taatın, ancak Allah'tan korkan mü'min bir kuldan kabul edileceğini göstermektedir.<sup>341</sup> Sen haksız yere, beni öldürmek için bana elini uzatsan da, ben sana karşılık verecek değilim. İbn Abbas şöyle demektedir: “Yani, ben kendimi korumak için sana karşı gelecek değilim Ben sana elimi uzatmam. Çünkü ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım”. Zemahşerî der ki: “Bazıları, Hâbil'in Kabil'den daha kuvvetli olduğunu, fakat Allah'tan korktuğu için kardeşini öldürmekten sakındığını” söylemişlerdir.<sup>342</sup>

Buradan, “Saldırgana karşı nefsi müdafaa etmemek gerekir” gibi bir anlam çıkarılamaz; kişinin böyle durumlarda saldırganı öldürerek kendisini savunması caiz olsa da fazilet değildir. Mevdûdî, bu sözleri şöyle yorumlar: “Beni öldürmek için kötü niyetler besleyebilirsin; fakat ben, senin beni öldürme hazırlıklarını öğrendikten sonra

---

<sup>340</sup>Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 484; Kurtubî, a.g.e. , VI, 134.

<sup>341</sup>Beyzâvî, a.g.e. , 149.

<sup>342</sup>Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 485.

bile senden önce davranmak için bir şey yapacak değilim".<sup>343</sup> Bu ifade aynı zamanda Hâbil'in kendisini savunup saldırgan kardeşini öldürebilecek güçte olduğunu, fakat cana kıymak haram ve Allah katında en büyük günah olduğu için bunu yapmadığını gösterir.

İslâm'da nefsi müdafaa meşru bir haktır, kişinin kendisini ölüme teslim etmesi fazilet olarak kabul edilemez. Fazilet saldırıyı başlatmamaktır. Karşı taraf saldırıyı başlattığı takdirde saldırganı etkisiz hale getirecek kadar nefsi müdafaa etmek bir haktır ve genel olarak bir ödevdir.<sup>344</sup>

## A.2. Hz. Nuh'un Korkusu

Nûh aleyhisselâm Âdem'in oğlu Şît'in (Şîs) neslinden Lamek'in oğlu olup adı Kur'an'da kırk üç yerde geçen, adı Yetmiş birinci sureye isim olarak verilen büyük bir peygamberdir. Ayrıca yüce Allah tarafından kendilerinden sağlam söz alınan beş büyük peygamberden biri ve bunların ilkidir.<sup>345</sup> 950 yıl yaşamış ve kavmini Allah'ın dinine davet etmiştir.<sup>346</sup> Uzun yıllar kavmini dine davet etmesine rağmen putperest olan kavmi onun davetini kabul etmedi ve kendisini sapkınlıkla itham etti. Hatta tebliğ faaliyetine son vermediği takdirde onu taşıyarak öldüreceklerine dair tehditte bulundu.<sup>347</sup> Sonunda Hz. Nûh, "*Artık yenik düştüm; yardımını esirgeme!*" diye Allah'a yalvarmaya başladı.<sup>348</sup> "*Rabbim, dedi, kavmim beni yalancılıkla suçluyor. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar*" Diye dua etti. Bunun üzerine yüce Allah inananları Nûh ile birlikte gemiye bindirerek kurtardı, diğerleri de tufanda boğuldu.<sup>349</sup> Rivayete göre Hz. Nûh tufandan sonra 350 yıl yaşamış ve Mekke'de vefat etmiştir.<sup>350</sup>

<sup>343</sup> Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, I, 419.

<sup>344</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, DİBY, II, 204.

<sup>345</sup> Ahzâb 33/7.

<sup>346</sup> Ankebût 29/14.

<sup>347</sup> Şuarâ 26/116.

<sup>348</sup> Kamer 54/10.

<sup>349</sup> Şuarâ 26/117-120.

<sup>350</sup> Nûh hakkında bilgi için ayrıca bk. Nûh 71/ 1-28; Ömer Faruk Harman, "*Nuh*", *İFAV Ans.*, İÜ, 499.

“Andolsun ki Nuh’u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin; sizin o’ndan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üzerinize gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.”<sup>351</sup>

“Allah’tan başkasına tapmayınız! Çünkü ben, başınıza gelecek can yakıcı bir günün azabından korkuyorum” dedi.<sup>352</sup>

Âdem’den sonra Nuh peygambere kadar geçen süre, kesin olarak bilinmemekle birlikte oldukça uzun bir zaman dilimi oluşturmaktadır. Bu süre içerisinde Âdem’in soyu çoğalarak yeryüzüne dağılmış, ancak onun getirdiği tevhid inancından da sapmalar olmuştu; bu sapmaları önlemek amacıyla Allah Teâlâ İdrîs aleyhisselâmı peygamber olarak gönderdi. Bununla birlikte sapmalar devam etti, putperestlik çoğaldı ve Hz. Nûh zamanında yaygın bir duruma geldi. Kur’ân-ı Kerîm de; bu dönemde halkın saygı gösterip taptığı Ved, Suvâ, Yegus, Yaûk ve Nesr gibi putların adını vermektedir.<sup>353</sup> Putperestliğe paralel olarak toplumun ahlâkı da bozulmuştu; haksızlık, ahlâksızlık, azgınlık ve zulüm yaygınlaşmıştı.<sup>354</sup> Bu sapmaları önlemek ve toplumun bozulan yönlerini onarmak amacıyla yüce Allah Hz. Nuh’u peygamber olarak görevlendirdi. Nûh, kavmine gelerek kendisinin onlar için bir nasihatçı ve açık bir uyarıcı olduğunu, Allah’tan başka ilâh bulunmadığını, dolayısıyla O’ndan başkasına kulluk etmenin doğru olmadığını tebliğ etti. Kendisini dinlemedikleri takdirde büyük bir cezaya çarptırılacaklarından endişe ettiğini bildirerek onları uyardı.

Hz. Nuh’un korktuğu “elem verici günün azabı’ndan maksat Nûh tufanı olabileceği gibi kıyamet gününün azabı da olabilir; her ikisi birden kastedilmiş de olabilir. Hz. Nûh, kavmini putlardan uzaklaştırmak ve bir olan Allah’a yönelmelerini sağlamak için büyük bir gayret gösterdi; davetini yüzyıllarca sürdürdü ve Allah’a yönelmedikleri takdirde başlarına büyük bir felâketin geleceğini haber verdi.<sup>355</sup>

---

<sup>351</sup> A’râf 7/59.

<sup>352</sup> Hûd 11/26.

<sup>353</sup> Nûh 71/23

<sup>354</sup> A’râf 7/64; Enbiyâ 21/77; Zâriyât 51/46; Necm 53/52.

<sup>355</sup> Komisyon, *Kur’an Yolu Meâl ve Tefsiri*, III, 165.

### A.3. Hz. İbrahim'in Korkusu

Allah'tan korkma konusunda insanları uyaran peygamberler, aynı zamanda bu korkuyu en üste seviyede yaşayan insanlar olmuşlardır. İhya'da nakledilen habere göre, İbrahim (AS) günahlarını hatırladığında, Allah korkusu ile bayılır ve kalbinden hışırtılı bir ses duyulurdu.<sup>356</sup>

Aşağıdaki ayette Hz. İbrahim'in, melekleri görünce bir azapla geldiklerini düşünerek kavminin başına felaket gelmesinden dolayı duyduğu korkuyu görmekteyiz.

*“Ona el uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. “Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik” dediler.”<sup>357</sup>*

Hz. Lût'un ikamet ettiği Sodom halkı, inkarcı oldukları gibi ahlâksızlık ve sapık ilişkiler içinde bulunuyorlardı. İşte Lût bu kavmi ıslah etmekle görevlendirilmişti. Ancak yöre halkı onun nasihatlerini dinlemedi ve sapık ilişkilerine devam ettiler; Allah Teâlâ da onları helak etmek üzere elçilerini gönderdi. Kur'ân-ı Kerîm elçilerin kimler olduğu hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte bunların insan şekline girmiş melekler olduğu kabul edilmektedir.<sup>358</sup>

Lût, aynı çağda Filistin'de ikamet eden Hz. İbrahim'in şeriatını uygulamak üzere gönderildiği için olay onu da ilgilendiriyordu. Bu sebeple Allah'ın elçileri, durumdan onu haberdar edip ümmeti hakkında herhangi bir korkuya kapılmamasını sağlamak için öncelikle onu ziyaret ettiler. Hz. İbrahim, misafirlerin yemeğe el uzatmadıklarını görünce durumlarından şüpheye kapıldı. Melekler, Lût kavmini helak etmek için geldiklerini haber verdikten sonra İbrahim'e inananların bu felâketten kurtulacağını söyleyerek onu rahatlattılar. Hicr sûresinin 54. âyetinde Hz. İbrahim'in de yaşlılığı nedeniyle olayı yadırgadığı bildirilmektedir. Melekler, müjdeye şaşırıp peygamber hanımını, bir müminin Allah'ın işine şaşmaması gerektiğini söyleyerek teskin ettiler. Zira tabiat kanunlarını koyan Allah'tır. Bu kanunlar kâinatta carî olmakla beraber

<sup>356</sup> Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, IV, 337.

<sup>357</sup> Hûd 11/70.

<sup>358</sup> Râzî, *Tefsîru'l- Kebîr Mefâtihi'l-Gayb*, XVIII, 23; Reşîd Rızâ, *Tefsîru'l- Menâr*, XII, 127.

Allah'ın iradesini sınırlayamaz; O, istisnaî tasarruflarla mucizeler yaratır ve peygamberlerini destekler.<sup>359</sup>

Hız. İbrahim'in bir başka korkusuna örnek olarak da babasının inançsızlığı karşısında duyduğu korkudur.

*“Babacığım! Allah'ın azabına uğramandan ve böylece şeytanın yanında olmandan korkuyorum.”*<sup>360</sup>

Hız. İbrahim, babasına, Rahman olan Allah tarafından bir azap dokunacağından korktuğunu bildiriyor. Allah'ın azabına uğrayan bir kişinin bu azaptan sonra nasıl olup şeytanın dostu olacağı şöyle izah edilmektedir: Allah'ın azabını hak eden kişi cehenneme girer. Böylece Şeytanla beraber olur. Bu beraberlik şeytanla dostluk demektir. Yahut buradaki ilahi azaptan maksat, Allah'ın, bu çeşit azap kullarından yardımını tamamen kesmesidir. Böyle bir insanın, şeytandan başka hiçbir dostu yoktur. Ya da burada zikredilen şeytanın dostluğundan maksat, onun peşini takip etmektir. Böylece rahman olan Allah'ın azabına uğrayan kimse cezalandırılmakta şeytanı takip etmiş olur.<sup>361</sup>

Zemahşerî, Keşşâf'ında şöyle açıklama yapmaktadır: “Âyet-i Kerime'de, şeytanın dostu olmak, Rahman olan Allah'ın azabına uğramaktan sonra zikredilmektedir. Bu da şeytanın dostu olmanın Allah'ın azabına uğramaktan daha beter olduğunu göstermektedir. Zira şeytanın dostu olma, Allah'ın rızasına ulaşmanın zıddıdır. Allah'ın rızası her şeyin üstünde olduğu gibi, şeytanın dostluğu da her şeyden kötüdür.<sup>362</sup> Bu ayetten anlaşıldığına göre, Hız. İbrahim babası için korku taşımakta ve onun için endişelenip üzülmemektedir.

---

<sup>359</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, III, 182.

<sup>360</sup> Meryem 19/45.

<sup>361</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVI, 91.

<sup>362</sup> Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 510.



#### A.4. Hz. Yakub'un Korkusu

Hz. Yakub Kur'an ayetlerinde sevdiği evladı ile ilgili taşıdığı korkuları ile karşımıza çıkmaktadır.

*“Babaları, “Onu götürmeniz beni mutlaka üzer, siz farkında olmadan onu bir kurdun yemesinden korkarım” dedi.”*<sup>363</sup>

Yakub (a.s.) Yusuf hayatı hakkında korku ve endişe taşıdığı için oğullarına şöyle demiştir: “Onun benden ayrı kalmasına dayanamadığım için, ayrılığı beni üzer. Siz ondan habersiz durumda iken onu kurtların parçalamasından korkarım. Yakub (a.s.) sanki onlara ipucu vermiş gibi oldu. Zemaşerî şöyle der: Yakub (a.s.) iki şey sebebiyle onlara özür beyan etti: Birisi, onların Yusuf'u götürmeleri ve Yusuf'tan ayrılması onu üzen şeylerdendir. Çünkü o, Yusuf'un ayrılığına bir an olsun dayanamamaktadır, ikincisi, oğullarının hayvanlarla ve oyunla meşgul olarak ondan habersiz kaldıkları an, kurtların onu parçalamasından korkmasıdır.”<sup>364</sup>

*“Niçin Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun?”* şeklindeki sorularından anlaşılıyor ki kardeşleri daha önce de Yusuf'un kendileriyle beraber kıra çıkmasını istemişler fakat babaları bu konuda onlara güvenmediği için buna izin vermemişti. Yakub aleyhisselâm aslında oğullarına güvenmediği halde, bunu hissettirmeme nezaketini göstermiş, gerekçe olarak, onlar farkında olmadan Yûsuf'u kurtların yiyebileceğinden korktuğunu ifade etmiştir.<sup>365</sup> Aslında Yakub (a.s) Yusuf'a kardeşlerinin zarar vermesinden korkuyordu. Ve diğer oğullarının da fenalık yaparak onların da kötü insan olmalarından korkuyordu.

#### A.5. Hz. Musa'nın Korkusu

Kıır'ân-ı Kerîm'de en çok üzerinde durulan kıssa, Hz. Musa'nın ve İsrâîloğullarının kıssasıdır. O'nun da peygamber olmadan önce ve peygamber olduktan sonra hissettiği korkuları olmuştur. Aşağıdaki ayette Firavunun sihirbazlarıyla karşı karşıya geldiğinde duyduğu korkudan söz edilmektedir.

---

<sup>363</sup> Yusuf 12/13.

<sup>364</sup> Zemaşerî, Keşşâf, II, 448.

<sup>365</sup> Komisyon, , Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri, III, 209.

*“Mûsâ birden içinde bir korku duydu. “Korkma” dedik, “üstün gelecek olan kesinlikle sensin.”* <sup>366</sup>

Musa, içinde bir korku hissetti. Sihirbazlar bütün tuzaklarını bir araya topladıktan sonra saflar halinde Musa'nın karşısına çıktılar. Ve ona: “Ey Musa, ya önce sen elinle bulunan şeyi ortaya koy veya bizler elimizde bulunan şeyleri ortaya koyalım.” dediler. Musa da sihirbazlara: “Önce sizler elinizde bulunan şeyleri ortaya koyun durumunuzun ne olduğu açığa çıksın.” dedi. Sihirbazlar sihir yapmak için getirdikleri iplerini, sopalarını ortaya attılar. Onların ortaya attıkları şeyler Musa'ya, hareket ediyormuş gibi göründü. Bunu gören Musa içinde bir korku hissetti. Âyet-i Kerime'de, Hz. Musa'nın karşısındaki sihirbazların sayıları belirtilmemektedir. Onların, yetmiş bin veya otuz bin ya da dokuz bin kadar oldukları ravîler tarafından nakledilmektedir. Âyet-i Kerimede, Hz. Musa'nın, içinde bir korku hissettiği zikredilmektedir. Hasan-ı Basri'ye göre, Hz. Musa'nın korkusu, beşer oluşundan kaynaklanmaktaydı. Yahut da o anda kendisine gelen vahyin gecikmesinden korkmuştu. Ya da oraya toplanan insanların, sihirbazlarını gördükten sonra dağılacaklarından ve kendisinin göstereceği mucizeleri göremeyeceklerinden korkmuştu. Veya kendisi mucize getirdikçe karşı tarafın çeşitli hilelere başvuracağından ve durumun böylece devam edeceğinden korkmuştu. <sup>367</sup> Burada Hz. Musa, firavuna ve sihirbazlarına karşı peygamberlik mücadelesini kaybetme ve halkın kendisine inanmama korkusu yaşamıştır.

*“Mûsâ, “Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum; Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Harun'a yükle; Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum”* dedi.” <sup>368</sup>

Çoğu zaman insanlar peygamberleri yalancılıkla itham etmişlerdir. Hz. Mûsâ böyle bir durumla karşılaşmaktan endişe ettiği için moralinin bozulacağını, bunun da dilinin dolaşmasına sebep olacağını <sup>369</sup> dolayısıyla peygamberlik görevini yerine

---

<sup>366</sup> Tâhâ 20/67-68.

<sup>367</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVI, 186.

<sup>368</sup> Şua'râ 26/12-14.

<sup>369</sup> Tâhâ 20/27.

getirirken rahat konuşamayacağını Allah Teâlâ'ya arz etmiş, ya kendisine yardımcı olmak veya tek başına Firavun'a elçi olarak gitmek üzere kardeşi Harun'un görevlendirilmesini niyaz etmiştir. Ayrıca İsrâiloğulların'dan biriyle kavga eden bir Kıptî'yi öldürmüş olmasından dolayı kendisinin de öldürülmekten korkması böyle bir talepte bulunmasına sebep olmuştur.<sup>370</sup>

Musa (a.s) Rabbine şöyle dedi: “Rabbim, ben, kendilerine gitmemi emrettiğin Firavun kavminin, beni yalanlamasından korkarım. Şayet beni yalanlarsa çok canım sıkılır. Dilim, onlara tebliğ etmemi emrettiğin şeyleri söyleyemez olur. Kardeşim Harun'u da Peygamber olarak gönder. Ayrıca, ben onlardan bir kişiyi öldürdüğüm için onların iddiasına göre ben suçluyum. Firavun ve kavminin, o kişi karşılığında beni öldürmelerinden korkarım.”<sup>371</sup>

Hız. Musa, dilinin düzgün olmamasından dolayı, İsrailoğullarının kendisini dinlemeyeceğini ve tebliğ görevini yerine getiremeyeceğinden korkmuştur. Bunun için kardeşi Harun'u yanına yardımcı olarak istemiştir. Hız. Musa'nın yaşadığı diğer bir korkuda ölüm korkusudur. Aşağıdaki ayette bu korkudan dolayı Mısır'dan kaçtığı ve Allah'a dua ettiğini görmekteyiz.

*“Mûsâ korku içinde etrafı gözetleyerek oradan ayrıldı. “Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar” dedi.”*<sup>372</sup>

Hız. Mûsâ sarayda iyi bir eğitim gördü. Olgunluk çağına ulaşınca Allah tarafından kendisine “hüküm (peygamberlik) ve ilim” verildi. Mûsâ, kendisine daha peygamberlik gelmeden veya geldikten sonra Firavun'un yanlış yolda olduğunu idrak etmiş, düşüncesini yakınlarına açmış, muhalefeti ağızdan ağıza yayılınca gözden kaybolup kendini gizlemişti. Şehre ancak geceleri çıkıyordu. Ahalisinin haberi olmadığı bir sırada girdiği şehrin neresi olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber müfessirlerin çoğunluğuna göre Mısır'da Firavun'un ikamet ettiği şehirdir. Müfessir Dahhâk buranın geçmişte müstakil bir yerleşim merkezi olan bugünkü Ayn-i Şems denilen yer olduğunu

---

<sup>370</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, IV, 160.

<sup>371</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVI, 159.

<sup>372</sup> Kasas 28/21.

söylemiştir.<sup>373</sup> Şevkânî'ye göre ise Kahire'dir; Kuzey Mısır'ın merkezi Menfis olabileceğini söyleyenler de vardır.<sup>374</sup>

Rivayete göre Hz. Mûsâ, öğle vakti halktan istirahata çekilmiş olduğu bir sırada bu şehre girmiş, şehirde biri İsrâiloğulların'dan, diğeri Kıptîler'den olan iki kişinin kavga ettiğini görmüş, İsrâiloğulların'dan birinin kendisinden yardım istemesi üzerine Mûsâ Kıptî'ye bir yumruk vurarak ölümüne sebep olmuştur. Şehrin en uzak yerinden bir adam koşarak geldi: "Ey Musa, şehrin ileri gelenleri seni öldürmek için tertip kuruyorlar. Hemen git buradan. Doğrusu ben, sana öğüt verenlerdenim." dedi. Firavun, Hz. Musa'yı öldürtmek için adamlarını gönderirken onlara, Musa'nın, Mısır'dan kaçma yollarını bilmediğini bu itibarla onu yakalayabileceklerini belirtmiş, bunun üzerine Hz. Musa'yı yakalamak isteyen adamlar normal yollan takip ederek gitmişlerdir. Firavun kavminden olan ve iman eden "Sem'an" yahut "Şem'un" isimli bir kişi, kestirme yollardan gelerek Hz. Musa'ya, kendisi için alınan kararı haber vermiş ve Mısır'dan kaçmasını söylemiştir.<sup>375</sup>

Bunun üzerine Musa, korka korka, çevresini gözetleyerek şehirden çıktı. "Rabbim, beni şu zalim kavimden kurtar." dedi. Musa bunun üzerine Firavunun yaşadığı şehirden çıktı. Öldürdüğü adam karşılığında kendisinin de öldürüleceğinden korkuyordu. Kendisini yakalamak isteyenlerin her taraftan gelebileceklerini düşünerek etrafı gözetliyordu. İşte o anda rabbine yönelerek: "Rabbim, seni inkâr ederek kendilerine zulmeden bu kâfir kavimden beni kurtar." diye niyazda bulundu.<sup>376</sup>

Tefsirlerde Hz. Musa'nın günahsız olduğunu göstermek için 15. âyeti çeşitli şekillerde yorumlayanlar olmuştur. Şevkânî bu yorumların "Peygamberler günah işlemekten masumdur" prensibine dayandığını, ancak peygamberlerin küçük günahlardan değil, büyük günah işlemekten masum bulduklarını, Mûsâ da adamı

---

<sup>373</sup> Râzî, a.g.e. , XXIV, 233.

<sup>374</sup> Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenneyi'r-Rivâye ve'd-Dirâye Min İlmi't-Tefsir*, IV, 158, Beyrut, 1991 ; *İbn Âşûr*, a.g.e., XX, 88.

<sup>375</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XX, 66.

<sup>376</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XX, 67.

kasten öldürmediği için bu olayın büyük günah sayılmayacağını ifade etmektedir.<sup>377</sup> Esasen bu sırada Hz. Musa'ya peygamberliğin gelmemiş olduğu da göz önüne alınmalıdır. Muhammed Esed'in yorumunda ise olayın sâiki hakkında önemli bir iddia vardır. Esed'e göre "16-17. âyetler göstermektedir ki, yukarıda anlatılan olayda Mısırlı değil, İsrâiloğullan'ndan olan adam suçludur. Görünüşe bakılırsa Hz. Mûsâ hangi tarafın haklı olduğunu anlamaya çalışmadan, İsrâiloğullarından olan adamın yardımına koşmuş; ama hemen sonra, sadece bir adam öldürdüğü için değil, fakat bunu kabilevî bir gayretle yaptığı için ciddi bir suç işlemiş olduğunu fark etmiştir. Açıkça görülmektedir ki, Kur'an'ın Hz. Mûsâ'nın kıssasının bu bölümünde asıl işaret etmek istediği husus budur."<sup>378</sup>

Aslında, Hz. Musa'nın kavgaya müdahalesi hor görülen ve ezilmekte olan bir topluluktan olan birinin imdat istemesi üzerine olmuştur ve bunda bir kusur yoktur. Yaptığı şey, sadece tedbirsizlikle bir tokat veya yumruk vurmaktır. Böyle bir darbenin ölüm sonucunu doğurması nâdirdir. Şu halde Musa'nın yaptığı, "istemediği ölüme sebep olmak" şeklinde ifade edilebilir. Irk bağının müdahale sebebi olduğu delilsiz bir yakıştırmadır. Musa'nın yaptığı, zayıfın yanında yer almak şeklinde bir erdem olarak da değerlendirilebilir. Fiilen kavga yapılırken haklıyı haksızdan ayırmak mümkün değildir. Onun kendisini günahkâr görmesi, fiilin ölümüne sebep olmasındandır.<sup>379</sup>

#### **A.6. Hz. Zekeriyâ (a.s.)'in Korkusu:**

Zekeriyâ aleyhisselâm, İsrâiloğulları'na gönderilmiş son peygamberlerden biridir. Ancak kendisine müstakil bir kitap verilmemiş, Hz. Musa'nın şeriatıyla amel etmiştir. Kaynaklarda, Hz. Meryem'in teyzesinin kocası ve Beyt-i Makdis'in reisi olduğu, Tevrat nüshalarını yazarak çoğalttığı bildirilmektedir. Kur'an, Hz. Zekeriyâ'nın korkusundan Meryem suresi beşinci ayetle şu şekilde bahsetmektedir.

---

<sup>377</sup> Şevkânî, a.g.e., IV, 158.

<sup>378</sup> Esed Muhammed, *Kur'an Mesajı*, II, 785.

<sup>379</sup> Komisyon, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, IV, 214.

*“Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum; karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver; o, Ya’kub hanedanına da vâris olsun; Rrabbim, onu rızana lââyık kıl”*<sup>380</sup>

Yüce Allah, ana-babaların, siyasilere ve eğitimcilerin kendilerinden sonra bırakacakları neslin, kendi amaçlarını, kültürlerini ve güçlerini devam ettirip ettiremeyecekleri endişesi içinde olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Nesilleri daha iyi yetiştirmeye sebep olacak olan korkunun, onların üzerine titremek manasını ifade ettiği de bilinmelidir. Eğitim açısından korkunun, bir imtihan alanı veya sorusu olduğu bazı ayetlerde ifade edilmektedir. Gelecek nesillerden endişe içinde olmayanlar veya bu endişenin giderilmesi için eğitimi güçlendirmeyenler, kendi milletlerinin hayatını tehlikeye sokarlar. İşte bu endişeyi duyan Hz. Zekeriyya Allah’a güçlü bir nesil için Allah’a dua etmiştir.<sup>381</sup>

Duanın, emreder gibi ve yüksek sesle değil, mütevazı bir şekilde alçak sesle ve yalvarıp yakarak yapılması onun âdabına daha uygun olduğu için alçak sesle dua ettiği belirtilen Hz. Zekeriyyâ, kendisinden sonra akrabalarının toplum Önderi olma ve Allah’ın dinini yayma hususunda zaaf göstereceklerinden endişe etmiştir. Bu sebeple de duasında kendisine ve Ya’kub (İsrail) soyuna halef ve mirasçı olmak ve davetini sürdürmek üzere iyi ahlâklı, yetenekli ve âdil insan olacak bir halef lütfetmesini Allah’tan niyaz etmiştir. Zira o, bütün olumsuz şartlara rağmen Allah’tan ümit kesilmemesi gerektiğini biliyordu.<sup>382</sup>

Hz. Zekeriyya (a.s)’ın mevâli (akrabalarından halefleri) için niçin endişelendiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu cümleden olarak bazıları onun onların dini bozmalarından endişelendiğini söylemişlerdir. Bazıları da: “Hayır, onların ilim ve nübüvvet makamının hakkını yerine getirmekten âciz kalacaklarını bildiği için, ölümünden sonra, malî ve diğer işleri hususunda, işin onlara kalmasında endişe

---

<sup>380</sup> Meryem 19/5.

<sup>381</sup> Bayraklı, Bayraktar, a.g.e. ,XII, 81.

<sup>382</sup> Beyzâvî, a.g.e. , II, 14; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, III, 479, Ensar Neşriyat.

duymuştur” demişlerdir. Bu hususta şöyle üçüncü bir görüş daha vardır: Allah Teâlâ’nın, Hz. Zekeriyâ’ya İsrâiloğullarının peygamberlerinden birisi müstesna, artı babası bulunan başka bir peygamber kalmadığını (çıkmayacağını) bildirmiş olması bundan dolayı da onun, bu peygamberin, amcası oğullarından olmasında endişelenmiş olması muhtemeldir. Çünkü kendisinin (o esnada) çocuğu yoktu. Bundan dolayı Allah Teâlâ’dan, işte (İsrâiloğullarından çıkacak) o son babalı Peygamber’in kendi evladı olmasını diledi.<sup>383</sup> Bu da her ne kadar işin detayına delâlet etmese bile, onun böyle peygamberleri çok alâkadar eden bir durumdan korkmuş olduğunu gösterir. Hz. Zekeriyâ’nın nübüvvetinin yanı sıra, melik ve imam (idareci ve önder) olması ile ilgili bir siyasetin ona varıp dayanması; bu sebeple de kendisinden sonra geride kalacak olan akrabalarından, bu biri veya ikisi hususunda endişelenmiş olması da uzak bir şey değildir. Zekeriyâ (a.s)’ın “endişe ettim” sözü, mâzî sigasıyla ise de, onun endişesinin istikbâl ile ilgi olabileceğini ifade eder. Bu tıpkı, bir kimsenin, “şundan korktum, şundan endişe ettim” deyip de, bunlarla “Korkuyorum, endişe ediyorum” manasını kastetmesi gibidir. Zekeriyâ (a.s)’ın “Karım da kısır” ifadesi de böyledir, yani, “şu anda da kısır” demektir. Çünkü bir kere kısır olan, alışılmış genel duruma göre, artık doğuran birisi olamaz. Binâenaleyh Hz Zekeriyâ (a.s) bunu, mâzî lafzıyla haber vermesinde, bu durumun eskiden beri böyle olduğunu bildirmek içindir. Onun bunu böyle ifade etmedeki maksadı, çocuğunun olmasının uzak bir ihtimal olduğunu anlatmaktır. Dolayısıyla onun bunu mâzî sigasıyla söylemesi daha güçlü bir ifade olmuştur. Onun, “Doğrusu ben, arkamdan (yerime geçecek) akrabamdan endişeye düştüm” ifadesinde de bu incelik vardır. Çünkü o, bu ifade ile endişesinin çok eskiye dayandığını haber vermek istemiştir.<sup>384</sup> Gelecek nesillerden endişe içinde olmayanlar veya bu endişenin giderilmesi için eğitimi güçlendirmeyenler, kendi milletlerinin hayatını tehlikeye sokarlar. Zekeriyâ peygamber bu endişenin farkında ve Allah’a dua etmektedir. O’nun

---

<sup>383</sup>Taberî, *Taberî Tefsiri*, III, 250.

<sup>384</sup>Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu ’l-Gayb*, Akçağ Yayınları, XV, 282.

duasının Kur'an'da zikredilmesinin amacı, toplumun ileri gelenlerinin, idareciler olarak bu endişeyi taşımaları gerektiğini bildirmektir.<sup>385</sup>

#### A.7. Hz. Hûd'un Korkusu:

Kur'an'da pek çok surede Hûd (as) anlatılmaktadır. Âd kavmine gönderilen Hûd'un, kavmine Allah'ın buyruklarını duyuran bir elçi olduğunu, tebliğine karşı bir ücret istemediğini, kötü huylarını bırakıp Allah'a itaat etmelerini, aksi takdirde büyük bir günün azabına uğrayacaklarını söylemiş; fakat kavmi ona, boş yere yorulmamasını, atalarının yolundan ayrılmayacaklarını, azaba uğrayacaklarına da inanmadıklarını söylemişlerdir. Nihayet peygamberi yalanladıklarından dolayı helak edilmişlerdir.<sup>386</sup> Hud (as)'da her peygamber gibi sapıtan kavmini uarmış ve onlar hakkında ne kadar çok endişelendiğini şu ayette ifade etmiştir.

*"Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum."*<sup>387</sup>

Hz. Hûd, kavminin âhiret hayatını unutup tamamen dünya hayatı ve zevklerine yöneldiklerini, Allah'a ortak koşarak O'na ibadeti terk ettiklerini görünce böyle bir uyarıda bulundu. Çünkü güçlü ve zengin olan kavmi daha önce din ve ahlâk kurallarına uygun olarak doğru yolda yürürken bilâhare güçlerine ve servetlerine güvenerek Allah'ı, peygamberi ve Allah'ın gönderdiği dini tanımaz duruma gelmişlerdi. Kur'an'ın verdiği bilgiye göre bunlar (Yemen'de İrem adında) bir şehir kurmuş, müreffeh bir şekilde yaşıyorlardı. Muhteşem sarayları, kaleleri, bağları, bahçeleri vardı.<sup>388</sup> Tefsirlerde bildirildiğine göre bunlar, çöllerde yolcuların yollarını yitirmemeleri için yol kenarlarına, özellikle tepelere güvercin kaleleri, kuleler, âbideler ve alâmetler dikmişlerdi; su biriken yerlerde ise sarnıçlar yapılmıştı; kışın yağmur suları bu sarnıçlarda biriktirilir yazın ihtiyaç anında kullanılırdı. Özellikle çölde susuz kalan yolcular bu sarnıçlardan yararlanırlardı. İşlek yollardan gelip geçenlerle oyalanıp

<sup>385</sup> Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I, 323.

<sup>386</sup> Kurtubî, a.g.e. , XVII, 120.

<sup>387</sup> Şuarâ 26/135.

<sup>388</sup> Fecr 89/6-8.



eğlenmek için hâkim noktalara binalar yaptıkları da zikredilmiştir.<sup>389</sup> Kısacası Âd kavmi güçlü ve müreffeh bir toplum haline gelmişti; yeryüzünde kendilerinden daha güçlü kimsenin bulunmadığı kanaatinde idiler.<sup>390</sup> Aynı surenin 130. ayeti onların gerçekten güçlü olduklarına işaret etmektedir.

Hz. Hûd (a.s) korkusunu şöyle dile getirmektedir: “Ben, bu nimetlere şükretmediğiniz, Allah’a ortak koştüğünüz ve onu inkâr ettiğiniz takdirde, gerçekten, şiddetinden dolayı çocukların ihtiyarlayacağı korkunç bir günün azabının başınıza gelmesinden korkuyorum.” Hûd (a.s.) onları korkutarak ve teşvik ederek Allah’a çağırıldı. Onları çağırırken de son derece açık bir şekilde öğüt verdi ve korkuttu. Onlar ise peygamberi alaycı bir şekilde yalanladılar.<sup>391</sup>

#### **A.8. Hz. Şuayb’ın Korkusu**

Hz. Şuayb (a.s) ise Medyen ve Eyke halkına gönderilmiş bir peygamberdir. Medyen, Hicaz bölgesi ile Suriye ticaret yolu üzerinde, Akabe körfezine yakın bir yerleşim merkezi idi.<sup>392</sup>

O da diğer peygamberler gibi inkârcı ve putperest halkına önce Allah’tan başka tanrı olmadığını anlattı ve herkesi O’na kulluk etmeye çağırıldı. Ancak Medyen halkı putperestliğinin yanında toplumsal ahlâk, özellikle ticaret ahlâkı bakımından da bozulmuştu.

*“Medyen’e de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: “Ey Kavmim! Allah’a kulluk ediniz, O’ndan başka tanrınız yoktur. Ölçüyü, tartıyı eksik tutmayınız. Ben sizi maddî bakımdan iyi bir durumda görüyorum; ama doğrusu hakkınızda kuşatıcı bir azap gününden de korkuyorum.”*<sup>393</sup>

---

<sup>389</sup> İbn Âşûr, a.g.e. , XIX, 165-168.

<sup>390</sup> Fussilet 41/15.

<sup>391</sup> Sâbûnî, *Safvetü ’t-Tefasir*, IV, 338.

<sup>392</sup> A’râf 7/85; Kasas 28/22-24; İbn Âşûr, a.g.e. , VIII, 239.

<sup>393</sup> Hûd 11/84.

Esasen Medyen halkı bolluk içinde, müreffeh bir hayat yaşıyordu; yani onların böyle ahlâk dışı davranışlara sapsmaları yoksulluktan kaynaklanmıyordu. Hz. Şuayb bu konu üzerinde çok durdu; ölçüyü, tartıyı eksik tutmamalarını, adaletle ve düzgün ölçüp tartmalarını, kendi çıkarları uğruna insanların mallarının değerini düşürmemelerini ve yeryüzünde fesat çıkararak ülke düzenini bozmamalarını emretti; böylece hak dinin tevhid ve adalet ilkelerini toplumda yerleştirmeye çalıştı. Özellikle dürüstlük ilkesi üzerinde durdu. Kişinin insan ilişkileri alanında dürüst olmadıkça Allah'a karşı da dürüst olamayacağını anlattı. Kurtubî şu şekilde açıklamada bulunur: "Sizin rızkınızın bol ve nimetlerinizin çok olduğunu görüyorum."<sup>394</sup> İnanmadığımız takdirde helak edici bir günde, başınıza azabın gelmesinden korkarım. O azaptan hiç kimse kurtulamaz. Bundan maksat, kıyamet günün azabıdır.<sup>395</sup>

Taberî'de şöyle bir açıklama bulunmaktadır: "Şuayb aleyhi selamın kavminin, çokça mal ve süs eşyası biriktirdiğini görmüş ve fakirlere merhametli davranıp onların haklarını tam olarak vermelerini tavsiye etmiştir."<sup>396</sup>

#### **A.9. Hz. Muhammed'in Korkusu**

Hz. Peygamber ümmeti için birer tehlike olarak gördüğü şirk, fitne, deccal, dünya tutkusu, zenginlik gibi manevi tehlikelerle ilgili korku ve kaygılarını ifade etmiştir. Bu hadislerin birinde "Ümmetim adına yoldan çıkarıcı yöneticilerden endişe ederim" buyurmaktadır.<sup>397</sup> Hz. Muhammed (SAV)'de Allah korkusunu en ileri derecede yaşayan peygamber olarak şöyle söylüyordu: "Ben sizin, Allah'tan en çok korkmanız en takvalı olanınızım."<sup>398</sup> Hadiste dikkati çeken bir husus vardır, takva korku ayrı şeyler olarak sunulmuştur. Şöyle ki takva, "Allah Korkusu" kavramının en geniş alana yayılmış şeklidir. Artık bu noktada takva, korku değil şuurlu bir dindarlık anlayışıdır. Rasûlullah kavmini Allah korkusu ile uyarırken şöyle buyurmuştur: "Şayet benim bildiklerimi

<sup>394</sup> Kurtubî, , *el-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'an*, I-XIX, IX, 85, Daru İhya İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1966.

<sup>395</sup> Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, III, 117.

<sup>396</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, VIII, 238; XX, 53.

<sup>397</sup> Ebu Davut, "Fiten", I; Tirmizi, "Fiten", 51.

<sup>398</sup> Buhârî, "Nikâh", I; Müslim, "Siyam", 74,79.

*bilseydiniz, az güler çok ağlardınız.*”<sup>399</sup> Gerçekten de Allah’ın azabının ne derece de fazla ve korkunç olduğunu peygamber efendimiz miraç olayı ile bizzat müşahede etmiştir.

Peygamber efendimiz (SAV) namaz kılariken bazen ağlamaktan göğsü kaynayan bir kazan gibi sesler çıkarıyordu.<sup>400</sup> Bundan da anlaşılıyor ki Hz. Muhammed (SAV) bir insan olarak ve bir peygamber olarak Allah korkusunu fazlaca yoğun bir şekilde yaşıyordu. O’nun bu hali bütün insanlara örnek teşkil etmelidir.

Hz. Muhammed, ümmeti hakkında kaygılanıp onları nelerden uzak durmaları ve neyi yapmaları gerektiğine dair hep uyarıda bulunmuştur. Şu hadisi şerifte ümmeti hakkında dünya cazibesine kapılmalarından korkmuştur ve uyarıda bulunmuştur: *“Benden sonra dünyanın nimetlerinin ve ziynetlerinin açılıp, onlara gönlünüzü kaptıracağınızdan korkuyorum.”*<sup>401</sup> Dünyanın cazibesini yenmenin ancak takvaya sarılmakla mümkün olacağına inanarak ümmetine hep takvayı tavsiye etmektedir. *“Size takvayı tavsiye ediyorum”*<sup>402</sup>

## **B. MELEKLERİN KORKULARI**

Allah korkusunun değerini bariz olarak ortaya koyan bir hususta, meleklerin de bu korkuyu yaşadıkları ifade edilmesidir. Mahiyetlerini bilemediğimiz meleklerin Allah huzurunda duymuş oldukları korkuyu Kur’an şöyle dile getirmiştir: *“gök gürültüsü O’nu hamd ile melekler ise O’nu korkarak tesbih ederler.”*<sup>403</sup> Bu ayette mahiyetini bilemediğimiz bir hamd ifadesi mevcuttur. Gök gürültüsünün Allah’ı nasıl tesbih ettiği hakkında bir bilgimiz yoktur. Akla uygun olarak gelen şudur ki; gürlleme esnasında çıkan sesler Allah’ın yüce kudretini hatırlatarak insanın içine korku vermektedir. Bu

---

<sup>399</sup> Buhârî, “Rikâk”, 27; İbn-i Mâce, “Zühd”, 19.

<sup>400</sup> Ebu Davud, “Salât”, 904.

<sup>401</sup> İbn Hanbel, *Müsned*, III, 21.

<sup>402</sup> Ebu Davud, *es-Sünen*, “Sünnet”, 4604; Tirmizî, “İlim”, 16.

<sup>403</sup> R’ad 13/13.

korku ile insan kendine gelerek O yüce varlığın kudreti karşısında derin bir huşu ve ürperti hissine kapılmaktadır.

Diğer bir ayette de şöyle buyrulmaktadır, “*göklerde yerde bulunan her canlı ve melekler büyüklük taslamadan Allah’a secde ederler, fevklerinde olan rablerinden korkarlar ve emrolundukları şeyleri yaparlar.*”<sup>404</sup> Ömer Nasuhi Bilmen bu ayeti tefsir ederken şunları söylüyor: “meleklerin istikbar da bulunmayıp Allah’a boyun eğmeleri onların masumiyetini göstermektedir. Onların cenabı haktan korkar olmaları da sair melekler gibi haddi zatında mükellef bulduklarını, onlara da emir ve nehyin va’d ve va’idin müteveccih olduğunu, onların da havf ve reca içinde yaşadıklarını belirtmektedir. Bu ayette gördüğümüz gibi melekler daima Allah’ın emri üzere iş yaptıkları halde yinede onun korkusundan asla emin olmamakta ve O’nun kudretinin azameti karşısında kendilerinden geçmektedirler.”<sup>405</sup> Fahrüddin Razî bu ayeti tefsir ederken konuyu üçe ayırıyor: “birincisi, meleklerin Allah’ın şerefli kulları olduğu ve Allah’ın sözü üzerine söz söylemeye yetkileri olmadığı ayrıca onun emirleri ile hareket edip, onun korkusu ile kendilerinden geçmeleri ikincisi, meleklerin masum kullar olduklarının beyanıdır çünkü sadece Allah’ın emirlerini uygularlar. Üçüncüsü, meleklerin şefaât bölümünü ilgilendiren kısımdır, burada müfessir Kadı Abdulcebbar’ın büyük günah işleyen kimsenin af olunamayacağı görüşünü, Allah’ın vaadine aykırı bularak reddediyor.”<sup>406</sup>

Burada bir diğer örnek olarak Cebrail (AS) peygamber efendimize gelerek sormuş olduğu suallerde ashâbı bu noktada (Allah Korkusu) uyardığını görmekteyiz. Hadis de Cibril (AS)’ın “ihsan nedir?” sorusuna karşılık, peygamberimizin, Allah’ı görüyormuş gibi Allah’tan korkmandır.” Cevabını tasdik ettiğini görüyoruz.<sup>407</sup> Burada Cibril (AS) ashâba hem dinlerini öğretmek hem de “Allah Korkusunun” ne derece elzem olduğunu

---

<sup>404</sup> Nahl 16/ 49,50.

<sup>405</sup> Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’an-ı Kerim Türkçe Meâli ve Tefsiri*, IV, 178.

<sup>406</sup> Razî, *Meâtilihü'l-Gayb*, VI, 143.

<sup>407</sup> Müslim, “iman”, 7.

hatırlatmak amacı gütmüştür. Böylece bir meleğin ağzından konunun ehemmiyetine temas edilmiştir.

## C. SÂLİHLERİN KORKULARI

### C.1. Hızır (a.s)’ın Korkusu

Hızır ve Musa kıssası, kur’an-ı Kerim’de kehf suresi altmış ile seksen ikinci ayetler de ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’de ne Musa’nın uşağının, ne de karşılaştığı bilgin kulun adından söz edilmez. Ancak hadîsde<sup>408</sup> ve tefsirlerde yer alan diğer rivayetlere göre Musa’nın uşağının adı Yûşa’ b. Nûn, bilgin kulun adı da Arapça telaffuzu, yeşillik anlamına gelen Hızır (a.s)’dır. Müfessirlerden kimi: “Bunu kendiliğimden yapmadım” sözüne dayanarak Hızır’ın peygamber, kimi de velî olduğunu, kimi de onun peygamberlik ile siddîklik arasında bir makamda bulunduğunu, bir bakımdan velî, bir bakımdan nebî olduğunu söylemişlerdir.<sup>409</sup>

Hz. Musa, Allah’ın emretmesi üzerine kendisinden ledünnî ilim öğrenmek üzere Hızır (a.s) ile birlikte bir yolculuğa çıkarlar. Musa (a.s), Hızır (a.s)’ın yaptığı ve içyüzünü anlayamadığı olaylara sabredemez ve onun nedenini sorgular. Bizim konumuzu ilgilendiren kısım ise Kehf suresi sekseninci ayette geçmektedir. Hızır (a.s)’ın korkusu nedir ve ne anlamdadır?

*“Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası, Mümin kimselerdi. Bunun için çocuğun, onları azgınlık ve nankörlüğe sokmasından korktuk.”*<sup>410</sup>

Hızır, Musa’ya olayların iç yüzünü bildirerek şöyle demektedir. “Öldürdüğüm erkek çocuğa gelince, onun anne ve babası mümin kimselerdi. İlerde onları isyan ve İnkâra sürüklemesinden korktuk”<sup>411</sup>

Öldürdüğüm çocuğa gelince, o, günahkâr ve kâfirdi. Anne ve babası ise mü’min idiler. Hadiste şöyle buyrulmuştur: Hızır’ın öldürdüğü çocuk kâfir olacak yaratılıştadır.

<sup>408</sup> İbn Hanbel, *Müsned*, 5/1 17-119; Buhârî, “İlim”, 44.

<sup>409</sup> Kurtubî, a.g.e. , VI, 9; İbn Kesîr, a.g.e. , III, 93.

<sup>410</sup> Kehf 18/80.

<sup>411</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVI, 3.

Yaşasaydı, mutlaka anne ve babasını azgınlık ve kâfirlığe sürükleyecekti.<sup>412</sup> Anne ve babasının ona karşı olan sevgilerinin, onları kâfirlik ve sapıklıkta ona uymaya sürüklemesinden korktuk.<sup>413</sup> “*Erkek çocuğa gelince annesi, babası da mü’min kimselerdi*” buyruğu ile ilgili olarak sahih hadiste şöyle denilmektedir: “Bu çocuk hakkında mühür basıldığı zaman o kâfir olarak mühürlenmişti” denilmektedir.<sup>414</sup>

Bu ifadenin zahiri onun baliğ olmadığı görüşünü desteklemektedir. Bununla birlikte baliğ olmakla beraber ona dair verilmiş bir haber olma ihtimali de vardır, daha önce geçmiş bulunmaktadır. “Bunun anne-babasına azgınlık ve nankörlük ederek, onları sıkıntıya sokmasından endişe ettik” buyruğu ile ilgili olarak; bu sözlerin Hızır (a.s.)’ın sözleri olduğu söylenmiştir. İfadelerin akışı da buna tanıklık etmektedir. Yani bizler bu çocuğun azgınlık ve nankörlük ederek, anne babasını zorluğa ve sıkıntılara düşürmesinden korktuk. Yüce Allah bu gibi hal ve maksatlarla insanları öldürmek hususunda içtihatla bulunmayı ona mubah kılmıştı. Bu buyrukların yüce Allah’ın buyrukları olduğu ve Hızır’ın da onun buyruğunu ifadelendirmiş olduğu da söylenmiştir. Taberî’nin açıklaması şu şekildedir: “Bu (endişe ettik) ifadesi “Bildik” demektir.” İbn Abbas da böyle demiş ve “Bildik demektir” diye açıklamıştır, Bu ise yüce Allah’ın, “*Allah’ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarlarsa*”<sup>415</sup> buyruğunda bilmeyi “havf (korkmak)” diye ifadelendirmesine benzemektedir.<sup>416</sup>

Buradaki “endişe (haşyet)”in, mekruh görmek, hoşlanmamak anlamına geldiği de söylenmiştir. Mesela birbirleriyle kavga ederler korkusuyla, onları birbirinden ayırdım derken, bu işten hoşlanmadığım, istemediğim için bunu yaptım, demek istenir.

“*Onları sıkıntıya sokmasından*” buyruğu onlara zora koşmasından, ağır yükümlülüklerle karşı karşıya bırakmasından endişe ettik, demektir. Yani onların çocuklarına karşı duydukları sevgi, arkasından gitmelerine sebep teşkil edecek, ikisi de

---

<sup>412</sup> Müslim, “*Kader*”, 29.

<sup>413</sup> Sâbûnî, *Safvetü’-t-Tefasir*, Ensar Neşriyat, III, 456.

<sup>414</sup> İbn Hanbel, *Müsned*, V, 119.

<sup>415</sup> Bakara 2/229.

<sup>416</sup> Taberî, a.g.e. , XVI, 13.

sapacak ve onun dininin yolunu tutacaklardı, demektir.<sup>417</sup> Görüyoruz ki Hızır (a.s)’ın gelecekte yaşanacak kötü bir olaydan korkması o çocuğu öldürmesine neden olmuştur.

## C.2. Sahabe ve Tabiîn Korkusu

Sahabe, Hz. Muhammed’i gören ve ona iman eden kimselerdir. Elbette her konuda olduğu gibi Allah korkusu konusunda da diğer Müslümanlardan daha hassas kişilerdir. Tabiiler de Peygamberin ashabını gören insanlardır.

İnsanın Allah katındaki durumu, ölüm ve ölümden sonraki hayatı, uhrevi sorumluluğu, cehennem azabı gibi hususlarla ilgili ayet ve hadisler, ilk dönemlerden itibaren özellikle dini hassasiyeti gelişmiş Müslümanlar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Ebû’ d Derdâ, Ebû Zer el-Gıfâri, Abdullah b. Mes’ud, Ebû Musa el-Eş’arî, Huzeife b. Yeman gibi sahibiler başta Hasan-ı Basri olmak üzere Amir b. Abdullah, Herim b. Hayyan, Üveys el-Karani gibi tabiîn ileri gelenleri hayatlarını, Allah korkusuyla ahiret kaygısının ruhlarında meydana getirdiği derin tesirlerle şekillendirmeye çalışmışlardır. Bilhassa Hasan-ı Basri ve zamanla onun etrafında toplanan abid ve zahitler, korku ve hüznü halini dini hayatların temel belirleyicisi olarak algılamışlardır.

Abdullah b. Mes’ud, Kur’an ehlinin hüznü olması ve gözyaşı dökmesi gerektiğini söylüyor. Ebu Zer el-Gıfari, “Allah haklarını yerine getirme yolundaki çabalarım etrafımda dost, hesap gününden duyduğum korku bedenimde et bırakmadı” diyordu. Ebu Musa el-Eşari vali olarak gittiği Basra da halkı yaptığı bir konuşmada “üzücü sıkıntılardan ve ayak sesleri duyulan fitneden başka dünyadan ne beklenebilir!” diyor, ahiret bahsediyor ve Müslümanlardan ağlamalarını istiyordu. Böylece cehennemden korkup gözyaşı dökmek kulluğun ve zühdün alameti olarak görülüyordu. Korku ve üzüntüye dayalı dindarlık anlayışı sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Herim b. Hayyam, “dehşetli kıyametten korkuyorum” diye sızlanıyor. Amir b. Kays’ın Zühtü cehennem ateşinden korkmakla başlıyordu. Cahız’ın bildirdiğine göre bu

---

<sup>417</sup> Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Buruc yay. XI, 99.

dönemde âbidlerin en önemli takarrüb yolu ve korkanların merhamet dileme vasıtası ağlamaktı.<sup>418</sup>

## D. ZÂLİMLERİN KORKULARI

### D.1. Şeytan'ın Korkusu

Şeytân uzaklaşmak anlamındaki şetane kökünden gelir. Buna göre şeytân kelimesinin nûn'u aslîdir, kelimenin kökeninde vardır. Kimine göre de nûn zâiddir. Kelime, kızgınlıktan yandı, öfkeden çıldırdı anlamındaki şâtayeşîtu kökünden gelir.<sup>419</sup>

Şeytân ateşten yaratılmıştır, cinni de mâric bir ateşten (dalgalı bir ışıdan) yarattı.<sup>420</sup> Ateşten yaratıldığı için gazabı, kızgınlığı son derece fazla olmuş, Âdem'e secde etmemiştir. Ebû Ubeyde'ye göre şeytân, cin, insan ve hayvanların âsîsi, sınırı aşanıdır. Kötü huylu insanlara da şeytân denilir. Hz. Peygamber, “Gazap şeytandandır, şeytân da ateşten yaratılmıştır.”<sup>421</sup> buyurmuştur.

*“Tıpkı şeytanın durumu gibi, Hani o insana “İnkâr et” der; o inkâr edince de “Bilesin ki benim seninle ilgim yok, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım” der.”*<sup>422</sup>

Ayetlerin sibakından anlaşıldığı üzere Allah (cc), münafıkların durumunu bu ayette, insana “İnkâr et.” deyip insan da inkâr edince “Ben senden uzağım, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım” diyen şeytanın durumuna benzetmektedir. Aslında şeytanda da bir Allah korkusu bulunmaktadır.

Nadiroğulları Yahudilerine, “Yemin olsun ki eğer yurdunuzdan çıkarılırsanız elbette ki sizinle beraber biz de çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye asla itaat etmeyiz. Savaşa tutulursanız mutlaka size yardım ederiz.” diyen sonra da sözlerinden dönen münafıkların durumu ve bu münafıkların yardım vaatlerine aldanarak gururlanan

<sup>418</sup> Ebu Nuaym, *Hilye*, I, 130; *el-Buhalâ*, 5-6; Kara, Mustafa; *İslam Ansiklopedisi*, “Havf”, XVI, 531.

<sup>419</sup> Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yay. , XIX, 340.

<sup>420</sup> Rahman 89/15.

<sup>421</sup> İbn Hanbel, *Müsned*, 4/226.

<sup>422</sup> Haşr 59/16.



Nadiroğullarının durumu, şeytanın vesveselerine aldanan sonra da ondan hiçbir yardım göremeyen günahkâr insanın durumuna benzer. Zira şeytan insana “İnkâr et” der. İnsan inkâr edince de ahirette ona “*Ben senden beriyim. Zira ben, âlemlerin rabbi olan Allaha korkarım.*” der. Âyette zikredilen “İnsan” Mücahid’e göre, bütün insanlardır. Bununla, şeytanın aldatmalarına kanan ve inkâra düşen herhangi bir insan misal verilmiştir.

Hz. Ali, Abdullah b. Mes’ud, Abdullah b. Abbas, Tavus ve Mukatil’den nakledilen diğer bir görüşe göre ise âyette zikredilen insandan maksat, İsrail oğullarından bir rahiptir. Bu rahip şeytana aldanarak fuhuş işlemiş sonra da zina ettiği kadının gebeliği ile bu çirkin işinin ortaya çıkmasından korkarak kadını öldürmüştür. Kadının akrabaları da onu öldürmeye kalkışınca şeytan kendisine görünmüş ve kendisine secde etmesi halinde onu kurtaracağını vaat etmiştir. Rahip ona secde ettikten sonra da kadının akrabaları onu öldürmek için yakalayınca bu defa da “Ben senden beriyim. Çünkü ben, âlemlerin rabbi olan Allah’tan korkarım.” demiştir.<sup>423</sup>

Münafıkların Yahudileri savaşa teşvik hususundaki durumları, insanı inkâra teşvik edip sonra da onu yalnız bırakıp yardım etmeyen şeytanın durumuna benzer. Dil İnsan inkâr edip küfre girince şeytan ondan uzaklaşır ve “Allah’ı inkâr ettiğim takdirde, onun azabı ve intikamından korkarım” der. İbn Cüzey şöyle der: Bu bir meseldir. Yüce Allah, Nadiroğulları Yahudilerini aldatıp sonra onları yardımsız bırakan münafıklar için, insanoğlunu aldatıp sonra ondan uzaklaşan şeytanı misal verdi. Burada şeytan ve insandan maksat, bunların cinsidir. Şeytanın “Ben Allah’tan korkarım demesi” onun yalanı ve riyasıdır. Çünkü Allah’tan korksaydı, emrine uyar ve isyan etmezdi.<sup>424</sup>

## D.2. Münafıkların Korkusu

Nifak gizli yola girmek, ikiyüzlülük etmek demektir. Nifak hareketini yapana münafık denilir. Râğıb’ın tanımına göre nifak, şerîate bir kapıdan girip öteki kapıdan çıkmaktır. Onun için “Münafıklar fasıklardır” yani şerîatten çıkmışlardır, buyurulmuştur.

<sup>423</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XVIII, 49.

<sup>424</sup> İbn Kesîr, a.g.e. , III,476; Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefsîr*, Ensar Nşr, VI, 386.

Yüce Allah münâfikları, kâfirlerden daha şerli yapmıştır.<sup>425</sup> “Doğrusu ikiyüzlüler, ateşin en aşağı tabakasındadırlar. Onlar için hiçbir yardımcı bulamazsın.” Buyurmuştur.<sup>426</sup> Tevbe suresi elli altıncı ayette de Allah (cc), münafıkların nasıl korkak bir topluluk olduklarından bahsetmektedir.

*“Sizden olduklarına dair Allah’a yemin de ederler, halbuki onlar sizden değildir, fakat onlar korkak bir topluluktur.”*<sup>427</sup>

Kur’an, münafıkların mü’minler den korkarak kaçmaya yeltenmelerini yukardaki ayetle dile getirmektedir. Bu münafıklar, sizden olduklarına dair Allaha yemin ederler. Gerçekte ise onlar sizden değildirler. Fakat onlar, korkak bir topluluktur. Ey Muhammed, bu münafıklar, sizin dininizden olduklarına dair Allaha yemin ederler. Hâlbuki onlar, aslında sizin dininizden değildirler Onlar, şüpheli ve nifakçı insanlardır. Onların, sizin dininizden olduklarını söylemeleri, onları öldüreceğinizden korkmalarındandır. Allah bir sonraki ayette münafıkların korkularının şiddetini şöyle haber veriyor: “Eğer bir sığınak veya mağara yahut girecekleri bir delik bulsalar hemen oraya süratle koşarlar.” Bu münafıklar sizden o derece korkarlar ki şayet sığınacakları bir kale veya dağlarda mağaralar yahut yer altında bir geçit bulacak olsalar hemen oralara sığınırldı.<sup>428</sup>

Fakat onlar, müşrikleri öldürdüğünüz gibi, kendilerini öldürmenizden korkuyorlar. Dolayısıyla gerçek durumlarını gizleyerek müslüman olduklarını açıklarlar ve bunu yalan yeminlerle destekliyorlar.<sup>429</sup>

Savaşlarda ölüm korkusu, bütün açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu, savaş alanına gönderilen muhariplerde daha belirgindir. Kur’an’da münafıkların savaştaki ölüm korkusuna temas edilmektedir: “Kendilerine, “Elinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin” denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınca bir de gördün ki, içlerinden bir grup Allah’tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korkuyla

<sup>425</sup> İsfehâni, *Müfredât*; Süleyman Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, Kuba Yay. , XV, 333.

<sup>426</sup> Nisa 98/145.

<sup>427</sup> Tevbe 9/56.

<sup>428</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, X, 154.

<sup>429</sup> Sâbüni, *Safvetü’l-Tefâsîr*, Ensar Neşriyat, II, 493.

insanlardan korkuyorlar da “Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın, bizi yakın bir süreye kadar geri bıraksan olmaz mıydı? Diyorlar. Onlara de ki: “Dünya menfaati önemsizdir, Allah’tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size zerre kadar haksızlık edilmez.”<sup>430</sup>

İbn Kesir bu ayeti şöyle açıklamaktadır: “İslâm'ın başlangıcında mü'minler Mekke'de namaz, zekât ve müşriklerin eziyetlerine karşı sabretmekle mükellef idiler. Bize savaş emri verilse de düşmandan intikam alsak diye can atıyorlardı, istedikleri emir verilince bazıları korktular ve düşmanla karşılaşmaktan şiddetle kaçındılar.”<sup>431</sup> Ve ölüm korkusuyla dediler ki: Ey Rabbimiz; bize niçin savaşı farz kıldın? Bize yakın bir zamana kadar müddet versen de ecelimizle ölsek. Savaşta ölmesek de düşman bize sevinmese olmaz mı? Âyette geçen kelimesi, mânâsına olup teşvik ifade eder. Ey Muhammedi onlara deki: Şüphesiz, dünya nimetleri fâni, âhiret nimetleri bakidir. Allah'tan korkup onun emrine sarılanlar için baki nimet, bu fâni metadan daha hayırlıdır. Çekirdek yangındaki iplik kadar da olsa amellerinizin sevabından azıcık bile eksiltilmez. Âyet, Sahabeden bir topluluk hakkında nazil olmuştur. Bunlara daha önce, savaştan el çekmeleri emredildiği halde savaş emrinin gelmesini istemişlerdi. Kendilerine savaş emri gelince, bu hoşlarına gitmedi. Hoşlanmamaları, dinleri hususunda kuşkuya düşmelerinden değil, ölüm korkusundan ileri geliyordu. Bir görüşe göre bu âyet münafıklar hakkında nazil olmuştur. Bu görüş kelamın akışına daha uygundur.<sup>432</sup>

### E. 3. Kâfirlerin Korkusu

Kâfirlerin ahiretten korkmadıkları bildirilmiştir.<sup>433</sup> Kâfirler sadece bir taassup uğrunda ve Allah'ın, müminlere verdiği nimetleri kıskanma yüzünden savaşır. Oysa müminler, Allah'ın sevabını ümit ederek savaşır ve yine Allah'ın cezalandırmasından korkarak haksız yere savaşmayı terk ederler. Böylece müminler bilinçli bir şekilde

<sup>430</sup> Nisa 4/77.

<sup>431</sup> İbn Kesir, a.g.e, I, 413; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 414.

<sup>432</sup> Teshil, I, 148, Kurtubî bu görüştedir. Ebu Hayyan'ın görüşü ise daha tercihe şayandır. O, *el-Bahr* adlı tefsirin de şöyle der; Ayetin zâhirine bakılırsa, bu sözü söyleyenler münafıklardır. Çünkü Allah bir şeyi emrettiğinde, samimi mü'min onun sebebini sormaz. Bundan dolayı âyetin akışı şöyle gelmiştir: Onlara bir kötülük isabet ettiğinde, bu senin yüzündendir” derler. Münafiktan başkası bu sözü söylemez. *El-Bahr*, III, 928.

<sup>433</sup> Müddessir, 74/53.

savaşrlar. Öldürüldüklerinde Allah katında mükâfatlandırılacaklarını, zafer kazandıklarında da ganimet elde edeceklerini bilerek savaşrlar. Halbuki kâfirler ise öldürölme korkusuyla ve âhiretten hiçbir şey beklemeksizin savaşrlar. Bu sebeple onlar manevi bakımdan zayıftırlar ve korku içindedirler.<sup>434</sup>

*“Kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Çünkü onlar, hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmediği şeyi O'na ortak koştular. Onların varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin durağı ne kötüdür.”<sup>435</sup>*

Burada yüce Allah müminlere, düşmanlarına karşı zafer müjdesi vererek onları teselli etmekte, heyecanlarını yatıştırmakta ve Allah'a inanmanın verdiği moral gücünden yoksun olanların kalplerini kısa zamanda korku saracağını haber vermektedir. Çünkü müşrikler ne aklî ne de naklî hiçbir delile dayanmaksızın, atalarından intikal eden tamamen bâtil bir inançla putları Allah'a ortak koştakta, onlardan yardım istemekte ve onları Allah ile mahlûkatı arasında aracı kılmaktadır. Oysa putlar, başkalarına yardım etmek şöyle dursun kendilerine yapılan bir saldırıyı dahi savacak güce sahip değillerdir. Bu sebeple Müslümanların Allah'ın yardımına güvendikleri derecede müşrikler putların yardımına güvenmemektedirler. Çünkü kendi tanrılarında var olduğuna inandıktan gücün başkalarının tanrılarında da var olduğuna, tanrılar arası mücadelenin devam ettiğine inanmaktadırlar. Bu da onların korkaklaşmasına sebep olmaktadır. Nitekim bu âyetlerde söz konusu edilen Uhud Savaşı'nda, bir ara Müslümanların paniğe kapılıp dağılmalarına rağmen, müşrikler önemli bir sonuç elde edemeden çekilip gitmişlerdir. Hatta giderken bir ara geri dönüp Müslümanların işini bitirmeyi düşünmüşler, ancak dönme cesaretini gösterememişler, büsbütün yenilmemiş olmayı yeğlemişlerdir. Şüphesiz bu durum Allah'ın onların kalbine soktuğu korkunun neticesinde meydana gelmiştir. Hz. Peygamber bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: “Bir aylık yola kadar (düşmanlarımlın kalbine) korku salma özelliği verilerek bana yardım edildi.”

Süddî bu âyet-i kerimenin, Hamrâ'ul- Esed hadisesine işaret ettiğini söylemiştir. Şöyle ki, Ebu Süfyan ve müşrikler Uhut savaşından sonra Mekke'ye giderlerken

<sup>434</sup> Taberî, *Taberî Tefsiri*, XIX,168.

<sup>435</sup> Âl-i İmran 3/151.

müslümanları tamamen mağlup etmeden geri dönmelerinden dolayı pişman olmuşlar ve kendi kendilerine şöyle demişlerdir. “Ne kötü bir iş yaptık. Onları öldürdük. Fakat sıra Mekke’den kovulanlara gelince onları bıraktık. Haydi, geri dönelim ve onların kökünü kazıyalım.” Fakat Allah onların kalplerine korku saldı ve onlar mağlup oldular. Şöyle ki onlar bir Bedevi ile karşılaştılar. Ona ücret vererek dediler ki: “Sen Muhammedi göreceksin olursan, O’na karşı ne kadar asker hazırladığımızı bildir.” Aziz ve Celil olan Allah, Kureyşlilerin bu durumunu Rasulullah’a bildirdi. Rasulullah Kureyşlileri takibe başladı. “Hamrâ’ul- Esed” denilen yere varınca Kureyşliler korkup yollarına devam ettiler. İşte bu âyet-i kerime onların bu halini tasvir etmektedir.

Rasulullah efendimiz de kâfirlerin kalplerine korkunun nasıl salındığını beyan ederek buyuruyor ki: “Bana, benden önce hiçbir Peygambere verilmeyen beş şey verilmiştir. Bir aylık mesafede bulunan düşmanın kalbine korku salınarak bana yardım edilmiştir. Yeryüzü benim için mescid ve temiz kılınmıştır. Ümmetimden kim namaz vaktine erişirse namazını kılsın. Bana ganimet helal kılınmış benden önce ise hiçbir kimseye helal kılınmamıştır. Bana, şefaât etme verilmiştir. Benden önceki Peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderilirlerken ben bütün insanlık için Peygamber olarak gönderildim.”<sup>436</sup>

“Hayır! Aslında onlar âhiretten korkmuyorlar.”<sup>437</sup> âyetine göre onların bu olumsuz tavırlarının (Ebû Cehil ve yandaşlarından bir grup Hz. Peygamber’e hitaben “Allah’tan, her birimizin adına yazılmış olup sana tâbi olmamızı emreden bir kitap, bir belge getirmedikçe sana iman etmeyiz” demişlerdi.) Asıl sebebi âhirete inanmamalarıdır. Çünkü âhirette herkes dünyada yapıp ettiklerinden dolayı sorguya çekilecektir. Şu halde bu inanç, hayatı bütünüyle sorumluluk bilinci içinde geçinmeyi gerektirir; İnkarcılar ise günah kaygısı taşımadan, sorgu sual düşünmeden nefislerinin istediği şekilde yaşamaktan vazgeçmiyorlardı. İşte âyet onların İslâm ve Peygamber karşısındaki inkâr

---

<sup>436</sup> Buhârî, “*Teyemmüm*”, 1; “*Salât*”; Müslim, “*Mesacid*”, 5, 8 /521; Taberî, *Taberî Tefsiri*, IV, 130.

<sup>437</sup> Müddessir 74/53.

ve inatlarının temelinde böyle sorumsuzluk psikolojisinin bulunduğunu göstermektedir.<sup>438</sup>

Bir önceki ayette “*Daha doğrusu her biri kendilerine apaçık sahifeler verilmesini istiyor.*” Yani Müşriklerin Kur'an'dan yüz çevirmeleri, onun, Allah katından geldiğini bilmemelerinden değil her birinin ayrı ayrı kendisine kitap indirilmesini istemelerindedir.

Katade diyor ki: “İnsanlardan bazıları: “Ey Muhammed, eğer sana uymamızı istiyorsan falan ve filanlara, sana uymamızı emreden özel bir kitap getir.” dediler.” 53. Ayette de doğrusu onlar âhiretten korkmuyorlar. Yani hayır; hayır onlara apaçık sahifeler verildiğinde peygamberleri tasdik edecek değillerdir. Çünkü onlar, öldükten sonra âhirette diriltip hesaba çekileceklerinden korkmuyorlar. İşte onları, Kur'an'dan yüz çevirten asıl sebep budur.<sup>439</sup>

#### **F. 4. Firavun'un Korkusu**

Her ne kadar güçlü olursa olsun Firavun da sonuçta fâni bir insandır. Allah'a inanmayan insanlarda dünyevi korkular yani yok olma, elindeki imkânları kaybetme gibi korkular fazlaca bulunmaktadır. Firavun da bu korkuyu yoğun bir şekilde yaşayanlardandır. Makamını, mevkiini, güç ve kudretini ve hayatını kaybetmekten çok korktuğu için İsrailoğullarının doğan erkek evlatlarını öldürtüyordu. Mü'min suresi yirmi altıncı ayette firavun'un Hz. Musa'yı öldürme isteğine uydurduğu bahaneden bahsedilmektedir. Oysa firavun yoğun bir şekilde ölüm korkusu ve saltanatını kaybetme korkusu yaşamaktadır.

*“Firavun, “Bırakın ben de şu Musa'yı öldüreyim! Tanrısına yakarsın bakalım (kurtulabilecek mi)? Çünkü onun, dininizi değiştirmesinden yahut ülkede huzursuzluk çıkaracağından kaygı duyuyorum” dedi.”<sup>440</sup>*

Bir önceki ayette ki ifadelerden anlaşıldığına göre henüz Tevrat gelmemiş olsa da Mûsâ, kavmini kurtarmak için geldiği Mısır'da Firavun ve çevresine Allah'ın birliği

<sup>438</sup> Zemahşerî, a.g.e, V, 188; İbn Âşûr, a.g.e. , XXIX, 331.

<sup>439</sup> Taberî, a.g.e, XIX, 170.

<sup>440</sup> Mü'min 40/26.

inancına dayalı İsrail dinî kültürüne dayanan bazı inançlardan söz etmişti. Hâlbuki eski Mısır dinî geleneğine göre firavunlar hem kral hem de tanrının oğlu, dolayısıyla tanrı sayılıyordu. İşte Firavun, muhtemelen, Mûsâ'nın sözünü ettiği dinî İnançların kendi halkının geleneksel dinî telakkisini ve kendisinin o telakkiye göre sahip olduğu konumu tehlikeye sokacağını gördüğü için bu kaygısını çevresindekilere, “Onun, dininizi değiştireceğinden yahut ülkede huzursuzluk çıkaracağından kaygı duyuyorum” şeklinde ifade etmiştir. Ve Musa'yı öldürmeye, ona inananların erkek çocuklarını katliama tâbi tutmaya karar vermişti. Ancak bu büyük tehlikeye rağmen Hz. Mûsâ, âhirete inanmadıkları için yaptıklarının yanlarına kalacağını sanan bütün despotik güçlere karşı Allah'ın, kendisine inanıp güvenerek doğru yolda azimle ilerleyenlere yardım edeceğinden emindi.<sup>441</sup>

---

<sup>441</sup> Taberî, a.g.e. XXIV, 56; Zemahşerî, a.g.e. III, 363.

## SONUÇ

Kur'an-ı Kerim, çeşitli âyetlerinde insanın korkularından bahsetmektedir. İnsan düşünen, etrafını gözleyen, kâinatın birçok tehlikelerine karşı ne kadar âciz kaldığının idrakinde olan bir varlıktır. Bundan dolayı insan, tehlikelere karşı kendisini korumak mecburiyetindedir. İnsanı buna sevk eden şey ise fitratındaki korku hissidir. Korkunun faydası sadece kişiyi, dünya hayatını tehdit eden tehlikelerden korumaya yönelik değildir. Korkunun önemli faydalarından biri de, mü'mini ahiret yaşantısında Allah'ın azabından sakınmaya yönlendirmesidir. Allah'ın cezalandırmasından korkmak, mü'mini günahlara düşmekten korunmaya, onu takvaya yapışmaya, ibadetleri düzenli bir şekilde ifâ etmeye ve Allah'ın razı olacağı fiilleri işlemeye sevk etmektedir.

Bu çalışmada insanın bütün bünyesini tesir altına alan korku reaksiyonu ve korku anlamına gelen diğer kelimeler bütün boyutlarıyla ele alındı. Giriş kısmında korkunun tanımı, çeşitleri, faydaları ve insan üzerindeki etkisi incelendi ve ölçülü olduğu takdirde ne kadar gerekli ve faydalı bir duygu olduğu tespit edildi.

Birinci bölümde, Kur'an'da korku kavramları, müradifleri, anlam ve mahiyeti ayet ve hadisler ışığında incelendi. Kur'an'da pek çok korku kavramı geçer. Bunlardan her biri insandaki korku haline dikkat çeker. Sözlükte, “korkmak, kaygılanmak endişe duymak” gibi anlamlara gelen *havf* kelimesi, genellikle “hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku” şeklinde tanımlanmıştır.

Kur'an-ı Kerim de *Havf* kökünden gelen veya aynı anlamdaki diğer mastarlardan türeyen fiil ve isimler yüz yirmi dört yerde geçmektedir. Bunların yarısına yakını dünyevî korku ve kaygıları diğerleri ise Allah korkusu, azap korkusu, ahiret kaygısı, günah işleme endişesi gibi dini kaygıları ifade etmektedir.

Kur'an'da korku anlamına gelen *havf*'tan başka kavramlar da vardır. Bunların her biri insandaki korku çeşitlerine dikkat çeker. Bu kavramlar arasında ince farklar



bulunmaktadır. Kutsal kitabımızda korku ile ilgili olarak havf, haşyet, ittika, huşû', hudû', rehbet, şefkat, feza', vecef, ru'b gibi kavramlar geçmektedir.

Bu kavramların tanımına kısaca şöyledir: Huşû', zorlama olmaksızın gerçekleşen korku ve boyun eğmedir. Bu yüzden huşu kalbe izafe edilir. Özellikle peygamberlerin haşyeti, Allah korkusu ma'rifetullâh bilinci ile gerçekleşen bir duygudur. Zira peygamberler, yüce Allah'ı en iyi tanıyan ve en fazla ondan sakınıp çekinenlerdir. Takva kavramı ile aynı kökten gelen ittikâ da korkulan şeye karşı dikkatli ve tedbirli olmak vardır. Hudu kavramında ise tekellüfe beraber olan boyun eğme anlamı vardır. Hudu kavramında istemeyerek ve inanmayarak boyun eğme de söz konusu olabilir. Bu yüzden Hudu kalbe izafe edilmez. Özetle huşu kalbi boyun eğme hudû ise daha çok şekli boyun eğmedir. Rahib ve ruhbanın da türediği rahbet kökünde sürekli korku halinin devam etmesi vardır. Şefkat, kökü bir şeyin üzerinde titremesi ile kalbin incilmesi anlamındadır. Feza'; kalbin ansızın gördüğü tehlike karşısında ürpermesidir.

Genelde insan, kendisini tehdit eden ve korku reaksiyonunu doğuran tehlike yerlerinden uzaklaşmak ve kaçmak şeklinde tepkide bulunur. Kur'an, peygamberlerini yalanlamak ve inançsızlıkta ısrar etmek suretiyle geçmiş ümmetlerden kâfirlerin başına gelen olayların anlatımı esnasında, insanın tehlike arz eden ve korku veren yerlerden kaçma şeklindeki tepkilerini ve bunlara dehşetli korkunun hâkim olduğunu ve azaptan kaçma girişimlerinde bulduklarını dile getirmektedir.

Kur'an da korkuya karşıt anlam olarak ümit ve müradifi pek çok kavram kullanılmaktadır ve bu konuda pek çok ayet yer almaktadır. Bunlarla ümidin farklı şekillerine işaret edilmekte ve insanlardan ümitvar olmaları istenmektedir. Umut kavramlarında hedeflenen şey yüce Allah'ın engin rahmetine güvenmek, durum ne kadar vahim görünürse görünsün asla ondan ümit kesmemek ve O'nun rahmetini hak etmeye çalışmaktır. Bu meyanda Kur'an da recâ, tama', hırs, intizar, rağbet gibi kavramlar yer almaktadır.

Bugünkü ilmî araştırmalar, insan psikolojisinin korku ve ümit adında iki temel duyguya dayandığını göstermektedir. Bu iki duygu, insanın hayattaki yönelişini, hedefini tayin etmektedir. Önümüzde nefsin iki zıt çizgisi bulunmaktadır: Korku ve ümit. Tabiatı icabı nefis korkar ve ümitlenir. Kur'an, bu iki temel duyguya sık sık vurgu yapmaktadır. Kur'an'daki ibret amaçlı olaylar ve derslerin büyük bir kısmının bu iki temel duyguyu hedeflediklerini söylemek mümkündür. Çoğu kez rahmet ve azap ayetleri ile cehennem azabı ve cennet hayatının birbirlerini takip ettikleri görülür. Zaten dinde de, hem Allah'ı sevmek hem de O'ndan korkmak bir esas olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı Allah, hem sevimli, hem de kendisinden korkulmalıdır. Nitekim mü'minler, duyguları itibarıyla bu her iki durumu dengede tutan kimseler olarak Secde suresi on altıncı ayette "*Korkarak ve umarak Rablerine duâ ederler...*" şeklinde tanımlanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de; peygamberlerin, âlimlerin, akıllı insanların, hidayete erenlerin, salihlerin, muttakilerin, namazlarını kılanların, hayırda yarışanların, kurtuluşa eren müminlerin, meleklerin, canlı ve cansız bütün varlıkların Allah'tan korktukları bildirilmiştir.

Allah'tan korkanlar, peygamberlerin uyarısına kulak verirler, iman edip salih amel işlerler, Kur'an'dan öğüt alırlar, Kur'an kıssalarından ibret alırlar, Allah ve peygamberin emirlerine uyarlar, Kur'an okununca derileri ürperir, kalpleri Allah'ın zikrine karşı yumuşar ve günahları terk ederler. Allah'tan korkan kimse hırsızlık, gasp, hainlik, iftira, zülüm ve işkence yapamaz. İnsan öldüremez, içki içemez, hiç kimsenin olmadığı bir yerde olsa bile suç işleyemez, namazını, orucunu, zekâtını ve hacını terk edemez. Çünkü Allah korkusu bütün bunlara mani olur. Allah'tan korkan kimse ibadete devam eder. Günahlardan sakınır, bir günah işleyince üzülür ve hemen bu günahından tövbe eder, nefsini hesaba çeker ve ahlakını güzelleştirirler.

Ahirette mücrimlerin ve zalimlerin korku içinde olacakları buna mukabil muhsinlerin, muttakilerin, muslihlerin, şehitlerin ve imanında, özünde, sözünde, fiil ve

davranışlarında dosdoğru olanların, İslâm'a uyanların, mallarını Allah yolunda harcayanların namazlarını kılan ve zekâtlarını veren mümin, Müslümanların korku ve üzüntü içinde olmayacakları pek çok ayette bildirilmektedir.

Korku, hem kâinatta hem de Kur'an'da başlı başına bir denge unsurudur. Çünkü duygularımız ne gereksiz ve ne de zararlıdır; her his bir maksat için yaratılmıştır. Önemli olan, bu duygularımıza güzel istikametler vermek ve aşırılıklardan kaçınıp sınır koyabilmektir.

İslam'a göre kul, Allah'ı hem sevmeli hem de ondan korkmalıdır. Cenab-ı Hak, insan ruhunda korku ve sevgi denilen iki mühim his yaratmıştır. İnsan bu hisleri yaratılış gayesine uygun kullandığı takdirde dünya ve ahiret mutluluğuna nail olur. Allah'ın Cemal ve Rahmeti muhabbeti icap ettiği gibi, Celal ve Azameti de korkuyu iktiza etmektedir. Kul Allah'ı sevmekle rahmetine mazhar olduğu gibi O'ndan korkmakla da azabından kurtulur.

Allah'ı sevmenin ölçüsü emirlerine riayet etmek, korkunun ölçüsü ise yasaklarından sakınmaktır. Bunların her ikisi de insanın mutluluğuna ve kurtuluşuna vesile olmaktadır. Böylece mümin insan ne Allah'ın rahmetinden ümit kesmeli, ne de azabından emin olmalıdır.

## BİBLİYOGRAFYA

- AARON, T. Beck, *Bilişsel Terapi ve Bozukluklar*, Litera Yayıncılık, 2005.
- ABDÜ'L-BÂKÎ, Muhammed Fuâd, *el- Mu'cemü'l- Müfehres li- Elfâzı'l- Kur'âni'l- Kerim*, el-Mektebetü'l-İsmâiliyye, İstanbul, 1984.
- ÂLÛSÎ, Şihâbüddîn Mahmud, *Ruhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîm*, nşr. Muhammed Hüseyin el-Arab, Beyrut, 1417/1997.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, I-XXVII, Kubav, 1997; *Yüce Ku'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, Numune bs. , İstanbul, 1989.
- BAYDAR, Ahmet, *Kur'an Açısından Korku ve Büyü*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1999.
- BAYMUR, Feriha, *Genel Psikoloji*, 10. Baskı, İnkılap Kitapevi, Anka ofset AŞ, İstanbul, 1993.
- BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I- XIII, İstanbul, 2003.
- BEYHAKÎ, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l- Kübra*, Daru'l- Ma'rife, Beyrut, trs.
- BEYZÂVÎ, el- Kadi Nasruddin Ebu Said, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't- Te'vil*, I-II, el-Matbaatü'l- Meymeniyye, Mısır, 1320.
- BEZZAR, Ebu Bekir Ahmed b. Ömer, *Müsned*, Beyrut, 1409.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, I-VIII, Bilmen bsm. İstanbul, 1966.
- BUHARÎ, el-İmam Muhammed b.İsmail Ebû Abdillâh el-Buhari, *el-Câmiu's-Sahih*,(nşr. Mustafa Dîb el- Buğa), I-VI, Dâru İbn Kesir, Beyrut, ts.

- CANAN, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi “kütüb-i Sitte”, Akçağ Yay. İstanbul, trs.
- CANBULAT, Mehmet, “ Zikir” TDV, *Dini Kavramlar Sözlüğü*. DİBY, İstanbul, 2009.
- CERAN, Ziya, *Metafizik Araştırmalar, Allah ve İnanç*, Ankara Basım Evi, Ankara, 1972.
- CEVHERÎ, İsmail el Hammad, *es-Sihâh Tâcü'l- Lugati'l- Arabiyye*, I-VI, thk. Ahmet Abdü'l Ğafur Atâr, Kahire, 1956.
- CÜCELOĞLU, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- DERVEZE, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru'l- Hadis*, Ekin Yay. , İstanbul, 1998.
- DİA, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I-XXVI, İstanbul, 1988-2002.
- EBU DAVÛD, Süleyman bin el- Eş'as b. İshak es-Sicistânî, I-V *es-Sünen*, Çağrı Yay. İstanbul, 1992.
- EI- MÛTTAKÎ, Alâuddîn Ali, *Kenzü'l-Ummâl Fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1979.
- ES-SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvatü't-Tefâsîr*, trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, I-VII, Ensar nşr. , İstanbul, 1995.
- ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, trc. Cahit Koytak; Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1996.
- ET-TEŞHİRÎ, Muhammed Ali, *et-Tevâzünü fi'l-İslam*, ed-Dârü'l-İslâmî, 1997.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebu Tâhir, Mecdüddîn Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Kâmus Tercümesi* (trc. Asım Efendi ) İstanbul, 1289.
- GAZÂLÎ, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, Kahire, 1332.

....., *Mişkâtü'l-Envâr*, Beyrut, 1994.

HÂKİM, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Hamdeveyh ed-Dâbi en-Nisâbüri, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

HALİL, b. Ahmed, *Kitab'ul-Ayn*, Lübnan, 2004.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi*, I-VI, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

HARMAN, Ömer Faruk, “Nuh”, *İFAV Ans. (İslam'da İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi)* M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul, 1997.

İŞİCİK, Yusuf, *Kur'an ve Meâli*, 3. Baskı, Damla Ofset, Konya, 2010.

İBN ARABÎ, Muhyiddin, *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, Kahire 1972-83.

İBN ÂŞÛR, Muhammed, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XV, Tunus, 1984.

İBN ATİYYE, Ebu Muhammed Abdülhak b. Gâlib, *el-Muharrerü'l-Veciz fî Tefsiri'l-Kitabi'l-Azîz*, nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Beyrut, 1413/1993.

İBN ESÎR, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Kahire, 1963.

İBN FÂRİS, Ebu'l Hüseyin Ahmed, *Mu'cemu Makâyis'il-Lüga*, thk. Abdüs-Selam Muhammed Harun, Dâru'l-Cil, Beyrut, trs.

İBN HACER, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, I-XII, Kahire, 1959.

İBN HANBEL, Ahmed, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul, 1992.

İBN KESÎR, Ebû Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ân'il-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed es-Selame, I-VIII, Daru Taybe, Riyad, 2005.

İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, İstanbul, 1981.

İBN MANZÛR, Muhammed b. Mukrim el- İfrikî el- Mısrî, *Lisânu'l- Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut, 1410/1990.

İMÂM-I Rabbâni, *Mektûbât*, Mekke, 1317.

İSFEHANÎ, Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed Râğıb, *Mu'cemü'l-Müfredâti'l-Elfâzi'l- Kur'an*, thk: Muhammed Seyyid Keylânî, , Kahire.1961,

KARA, Mustafa, "Havf" XVI, 530. *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, I-XXVI, İstanbul, 1988-2002.

KARAGÖZ, İsmail, "Hasene" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, İstanbul, 2009.

..... "Havf ve Haşye" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, İstanbul, 2009.

..... "İttika" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, İstanbul, 2009.

..... "Muhsin" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, İstanbul, 2009.

KARAMAN, Hayrettin, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Meâl ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

KEFEVÎ, Ebu'l- Bekâ Eyyub b. Musa el- Hüseyinî, *el- Külliyyât; ; Mu'cemu Fi'l- Mustalahat ve'l- Fururku'l- Lügaviyye*, er- Risâle nşr. Beyrut, 1998.

KOTKU, Mehmed Zâhid, *Korku ve Ümid*, Seha Neşriyat.

KÖKNEL, Özcan, *Korkular Takıntılar Saplantılar*, Akdeniz Yay. İstanbul, 1992.

KURTUBÎ el-İmam, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el- Ensârî, el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'an*, I-XIX, Daru İhya İhyâi't-türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1966.

KUTUB, Seyit, *Fî Zilal'il Kur'an*, I\_XVI, ter, Şengüler, İ. Hakkı, Karlıağa, Bekir, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1979.

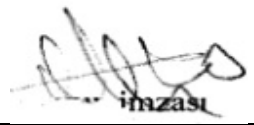
- MEVDUDÎ, Ebu A'la, *Tefhimu'l-Kur'an*, İnsan Yay, I-VII, İstanbul, 1991.
- MÜSLİM, Ebu'l- Huseyn el- Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul, 1992.
- NECATÎ, M. Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, trc. Hayati Aydın, Fecr Yay. Ankara, 1998.
- ....., *Hadis ve Psikoloji*, trc. Mustafa Işık, Fecr Yay. ,Ankara, 2000.
- NESAÎ, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Beyrut, 1986.
- RÂZÎ, Fahrüddîn, *Tefsîru'l- Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, Mektebetü'l- Abdurrahman, Kahire, trs.
- REŞİD RIZÂ, Muhammed, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm: Tefsîru'l-Menâr*, I-XII, Dâru'l- Ma'rife, Beyrut, Lübnan, trs.
- SEMERKANDÎ, Ebulleys, *Tenbihu'l Gâfilîn ve Büstânu'l Ârifîn*, Bedir Yay. Ankara, 1997.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, *Fethu'l- Kadîr el- Câmi' Beyne Fenneyi'r- Rivâye ve'd- Dirâye min İlm't-Tefsîr*, Beyrut, 1991.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul Beyan, an Te'vîli Ây'il Kur'an*, Şirket'ül Mektebetü ve Matbaatü Mustafa'l-Bâbi, I- XXX, Mısır, 1954.
- TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsâ b. Sevre et- Tirmizî es-Sülemî, *el-Câmiu's- Sahîh*, Çağrı Yay, İstanbul, 1401/1981.
- YAZIR, Muhammed Hamdi Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, İstanbul. Trs.
- YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, I-X, Anadolu Yayınları, trs.
- ZEBÎDÎ, Zeynu'd-din Ahmed b. Abdi'l-Latif *Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi, (Sahih-i Buhari Muhtasarı)*, trc. Kamil Miras, Ankara, 1982.



ZEMAŞSERÎ, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, I-VI, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhamed Muavvaz, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, 1998.

ZÜHAYLÎ, Vehbe, *et- Tefsirü 'l-Münîr*, Beyrut, 1991.

## ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Hacer Çelik	İmza		
Doğum Yeri	Konya			
Doğum Tarihi	01.01.1970			
Medeni Durumu	Evli			
Öğrenim Durumu				
<b>Derece</b>	<b>Okul adı</b>	<b>Program</b>	<b>Yer</b>	<b>Yıl</b>
İlkokul	Zeyd b. Sabit	İlkokul	Bingazi/Libya	1983
Ortaokul	Rabiatü'l-Adeviyye	Ortaokul	Bingazi/Libya	1986
Lise	Konya İmam Hatip Lisesi	Lise	Konya	1990
Lisans	S.Ü. İlahiyat Fakültesi	Lisans	Konya	1994
Yüksek Lisans	N.E.Ü. Sosyal Bilimler Ens.	Yüksek Lisans/ Temel İslam Bilimleri/ Tefsir	Konya	2012
Becerileri				
İlgi Alanları				
İş Deneyimi	Adıyaman/Besni/Mustafa Erdemoğlu Anadolu Lisesi/Öğretmen-1994			
	Konya/Akşehir/Anadolu İmam Hatip Lisesi/Öğretmen-2009			
	Konya/Çumra/Anadolu İmam Hatip Lisesi/Öğretmen-2009			
	Konya/Selçuklu/Hocacıhan Anadolu İmam Hatip Lisesi/Öğretmen-2010			
Aldığı Ödüller				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar				
Telefon	332 353 07 96			
Adres	Nakipoğlu Mh. Çelikpaşa Sk. Ovaloğlu St. No:17/7 Karatay/Konya			

